

**МІНІСТРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ МВС УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ВОРОНІН ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

УДК 343.985

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ, УЧИНЕНИХ НА
ЗАМОВЛЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **В. І. Воронін**

Науковий керівник **Татаров Олег Юрійович**

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Київ-2019

АНОТАЦІЯ

Воронін В.І. Розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в розробленні методики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Зазначено, що механізм умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, породжує низку труднощів у діяльності з виявлення, розкриття та розслідування вказаних злочинів. Досудове розслідування зазначених кримінальних правопорушень ускладнюється не тільки через специфічні способи їх вчинення, а й у зв'язку з недостатнім рівнем професійної підготовки працівників, які здійснюють досудове розслідування, відсутністю відповідних окремих криміналістичних методик. Аргументовано, що дослідження зазначених кримінальних правопорушень є необхідною умовою розробки рекомендацій щодо своєчасного виявлення і ефективного їх досудового розслідування.

Визначено, що криміналістична характеристика умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, є системою узагальнених відомостей про закономірності механізму вчинення вказаної категорії злочинів, яка дозволяє слідчому оптимізувати діяльність з їх виявлення, розкриття та досудового розслідування. Виокремлено та розкрито зміст елементів криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених

на замовлення з використанням вибухових пристроїв, зокрема способів учинення, слідової картини (часу, місця, умов і типових слідів), особи злочинця, особи потерпілого.

Підкреслено, що методику розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, необхідно будувати з урахуванням принципу періодизації. Виокремлено три етапи розслідування вказаних кримінальних правопорушень: 1) початок досудового розслідування, що розпочинається з моменту отримання відомостей про ймовірне скоєння вказаного кримінального правопорушення та триває до моменту внесення таких відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; 2) початковий – розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і завершується вирішенням таких основних завдань, як встановлення причетних до вчиненого злочину осіб і збирання доказової інформації, достатньої для повідомлення про підозру; 3) наступний – розпочинається після вирішення всіх ситуативно зумовлених завдань на попередньому етапі та завершується закінченням досудового розслідування.

Визначено та систематизовано обставини, що підлягають встановленню під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, з урахуванням законодавчо закріплених положень щодо визначення предмета доказування у кримінальному провадженні, описаного у кримінальному законі складу злочину, а також механізму скоєння вказаних кримінальних правопорушень у три групи: обставини, пов'язані з подією злочину; обставини, пов'язані з особою злочинця; інші обставини.

Висвітлено особливості розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, з урахуванням характерних для нього слідчих ситуацій і тактичних завдань, що підлягають вирішенню на кожному з етапів досудового розслідування. Запропоновано відповідні ситуативно обумовлені алгоритми дій слідчого.

Встановлено, що з метою вирішення поставлених тактичних завдань під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, проводяться такі типові тактичні операції, як «Збирання первинної інформації», «Встановлення очевидців», «Встановлення особи, яка вчинила злочин», «Встановлення потерпілого», «Перевірка зв'язків потерпілого», «Розшук злочинця», «Затримання злочинця», «Встановлення співучасників», «Вивчення особи підозрюваного», «Подолання протидії».

Встановлено, що особливості організації і тактики окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, обумовлюються криміналістично значущими ознаками вказаних злочинів, тактичними завданнями розслідування, ситуативними факторами та змістом вибраних для їх вирішення алгоритмів дій слідчого. Сформульовано рекомендації щодо тактики проведення огляду, допиту, обшуку, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання.

Констатовано, що під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, виникає необхідність активного використання спеціальних знань у вигляді залучення експерта для забезпечення його всебічності та достовірності. Визначено особливості підготовки та призначення судових експертиз, оцінки висновку експерта слідчим.

Одержані результати знайшли практичне застосування у науково-дослідній сфері, практичній діяльності слідчих підрозділів органів Національної поліції України в Київській області з розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, а також у навчальному процесі Національної академії внутрішніх справ.

Ключові слова: умисне вбивство, вчинене на замовлення з використанням вибухових пристроїв, криміналістична методика, кримінальне провадження, досудове розслідування, слідча ситуація, слідча (розшукова) дія.

SUMMARY

Voronin V.I. Investigation of murders committed on the orders using explosives. – *Qualifying scientific work as the manuscript.*

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.09 "Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Expertise; Operative and Search Activity. – National Academy of Internal Affairs, Kiev, 2019.

The author of the dissertation has provided theoretical generalization and a new solution to a scientific problem that is manifested in the development of a methodology for investigating the murders committed on the orders using explosives

It has been noted that the mechanism of deliberate murders committed on orders with the use of explosive devices, raises a number of difficulties in the detection, disclosure and investigation of these crimes. Pre-trial investigation of these criminal offenses is complicated not only because of specific methods of their commission, but also due to the lack of professional training of employees who carry out pre-trial investigation, the absence of appropriate separate criminalistic methods. It has been argued that the investigation of these criminal offenses is a prerequisite for the development of recommendations for timely detection and effective investigation.

It has been determined that the forensic characteristic of murders committed on the orders using explosives is a system of significant information on the laws of the mechanism of execution of this category of crimes, which allows the investigator to optimize the activities of their detection, disclosure and pre-trial investigation. The content of the elements of the forensic characteristic of murders committed on the orders using explosives, in particular the methods of realization, the trace of the picture (time, place, conditions and typical traces), the person of the offender, the person of the victim are singled out and disclosed.

It has been emphasized that the methodology for investigating murders

committed on the orders using explosives must be based on the principle of periodization. The author has distinguished three stages of the investigation of the mentioned criminal offenses: 1) initiation of criminal proceedings that starts from the moment of receiving information about the fact of a socially dangerous act and lasts until the moment of entering this information to the Unified Register of Pre-Trial Investigations; 2) the initial stage begins from the moment of entering information about the criminal offense to the Unified Register of Pre-Trial Investigations and ends with the solution of such basic tasks as establishing the offender's personality and/or finding out his involvement in the committed offense; 3) the next stage begins after solving all the tasks in the previous stage and is completed by the ending of the pre-trial investigation.

The author has determined and systematized the circumstances, which are to be clarified during the investigation of murders committed on the orders using explosives taking into account the legally established provisions regarding the definition of the subject matter of proving within the criminal proceedings described *corpus delicti* in the criminal law, as well as the mechanism for committing the mentioned criminal offenses in three groups: circumstances associated with the crime; circumstances related to the offender's personality; other circumstances.

The author has highlighted the peculiarities of the investigation of murders committed on the orders using explosives taking into account typical investigative situations and the tactical tasks that are to be resolved at each stage of the pre-trial investigation. The author has singled out typical investigative situations depending on the stage of investigation of the specified crimes; sources and volumes of outgoing information about the murders committed on the orders using explosives; occupied position of the participants in criminal proceedings. The corresponding situationally determined algorithms of the investigator's actions have been offered.

It has been established that in order to solve the set of tactical tasks during the pre-trial investigation of the murders committed on the orders using explosives, such typical tactical operations as "Collecting primary information", "Establishing

eyewitnesses”, “Establishing the person who committed the crime”, “Establishing the victim”, “Checking the victim’s links”, “Searching the offender”, “Detention of the offender”, “Establishment of accomplices”, Learning of the person of the suspect”, “Overcoming the counteraction” are held.

It has been established that the peculiarities of the organization and tactics of individual investigative (search) actions in the investigation of intentional murders committed on orders with the use of explosive devices are stipulated by criminologically significant features of these crimes, tactical investigation tasks, situational factors and the content of the investigator's actions chosen for their solution. Recommendations on the tactics of conducting a survey, an interrogation, a search, an investigator experiment, presentation for identification are formulated.

It has been stated that during the investigation of murders committed on the orders using explosives, there is a need for the active use of special knowledge in the form of involving experts to ensure its comprehensiveness and reliability. The peculiarities of preparation and appointment of forensic examinations have been determined.

The obtained results have been found their practical application in the research field, practical activities while investigating murders committed on the orders using explosives, as well as in the educational process, in particular, they have already been implemented into the activities of investigative units of the National Police of Ukraine in Kiev region, National Academy of Internal Affairs.

Key words: murders committed on the orders using explosives, criminalistical methodology, criminal proceedings, pre-trial investigation, investigative situation, investigative (investigative) action.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Воронін В. І. Типові слідчі ситуації розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, та відповідні їм алгоритми дій слідчого. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 43. Т. 4. С. 184–189.

2. Воронін В. І. Особливості початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Т. 3. С. 111–115.

3. Воронін В. І. Перспективи формування методики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2. Т. 3. С. 112–117.

4. Воронін В. І. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 5. С. 156–160.

Наукові статті у виданнях іноземних держав:

1. Воронин В. И. Криминалистическая характеристика умышленных убийств, совершенных по заказу с использованием взрывных устройств. *Право и политика*. 2017. № 3. С. 113–117.

2. Воронин В. И. Теоретические предпосылки формирования криминалистической характеристики умышленных убийств, совершенных по заказу с использованием взрывных устройств. *Право и закон*. 2018. № 2. С. 120–124.

Тези доповідей та інші публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати дисертації

1. Воронін В. І. Використання спеціальних знань під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. *Юридична наука: виклики і сьогодення*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9–10 черв. 2017 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 103–105.

2. Воронін В. І. Слідова картина умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. *Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15–16 верес. 2017 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. С. 94–97.

3. Воронін В. І. Щодо організації взаємодії при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. *Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1–2 черв. 2018 р.). Х.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2018. С. 62–64.

4. Никифорчук Д. Й., Савченко А. В., Воронін В. І. та ін. Виявлення і розслідування умисних вбивств оперативними та слідчими підрозділами Національної поліції: метод. рек. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 116 с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНИХ ВБИВСТВ, УЧИНЕНИХ НА ЗАМОВЛЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ.....	13
1.1. Теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.....	13
1.2. Способи вчинення злочину.....	36
1.3. Слідова картина злочину	55
1.4. Особа злочинця та особа потерпілого	72
Висновки до розділу 1	85
РОЗДІЛ 2 ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ, УЧИНЕНИХ НА ЗАМОВЛЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ.....	88
2.1. Початок досудового розслідування. Обставини, що підлягають встановленню	88
2.2. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та відповідні їм алгоритми дій слідчого.....	107
2.3. Типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування. Тактичні операції	123
Висновки до розділу 2	139
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ І ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	143
3.1. Тактика огляду	143
3.2. Тактика допиту.....	160
3.3. Інші слідчі (розшукові) дії та використання можливостей судових експертиз.....	175
Висновки до розділу 3	191
ВИСНОВКИ	194
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	202
ДОДАТКИ.....	230

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституція України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю в нашій державі. Відтак будь-які порушення вказаних засад повинні попереджатися державно-владним механізмом, а в разі їх допущення – вживатися заходи для встановлення винних осіб і притягнення їх до встановленої законом відповідальності. Ключову роль у такій діяльності відіграють правоохоронні органи.

Суспільною небезпекою вирізняються умисні вбивства, особливо вчинені на замовлення та з використанням вибухових пристроїв (п. п. 5, 11 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України). За статистичними даними Генеральної прокуратури України питома вага умисних вбивств у загальній структурі злочинності в 2013 р. становила 1,04 %, 2014 р. – 2,17 %, 2015 р. – 1,46 %, 2016 р. – 1,01 %, 2017 р. – 0,98 %, 2018 р. – 1,14 %, у січні 2019 р. – 3,82 %. Разом з тим питома частка умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, у структурі вбивств коливається в рамках від 0,08 % до 0,17 %. Хоча частка вказаного різновиду вбивств у загальній структурі злочинності є незначною, наслідки від цих злочинів вирізняються особливою небезпекою для життя осіб. Водночас наведені статистичні відомості показують, що після зменшення кількості умисних вбивств у 2017 р. наразі спостерігається тенденція до їх збільшення.

За своїм механізмом, умисні вбивства, вчинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв, є складними, що породжує низку труднощів у діяльності з виявлення, розкриття та розслідування цих злочинів. Досудове розслідування зазначених кримінальних правопорушень ускладнюється не тільки через специфічні способи їх вчинення, а й у зв'язку з недостатнім рівнем професійної підготовки працівників, які здійснюють досудове розслідування, відсутністю відповідних окремих криміналістичних методик. Наведене вказує на необхідність здійснення криміналістичного

аналізу умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, та слідчої діяльності з їх розслідування. Це дозволить розробити криміналістичні рекомендації для практичних працівників органів Національної поліції України стосовно здійснення досудового розслідування вказаного різновиду вбивств.

Теоретичним підґрунтям для формування основних положень дисертаційного дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі криміналістики, кримінального процесу, кримінології та теорії оперативно-розшукової діяльності, які розглядали питання виявлення та розслідування злочинів узагалі та окремих видів вбивств зокрема: Ю. М. Антоняна, В. П. Бахіна, Л. В. Бертовського, Р. С. Белкіна, П. Д. Біленчука, Р. Х. Бічуріна, І. В. Борисенка, В. І. Боярова, О. А. Бухаченка, Г. П. Власової, А. Ф. Волобуєва, О. І. Дворкіна, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, І. І. Когутича, О. Н. Колесниченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, М. В. Костенко, І. М. Кунтія, М. Г. Куп'янського, Є. Д. Лук'янчикова, Р. В. Мельника, Г. В. Москаленко, І. Д. Моторного, В. В. Поліщука, В. В. Польщикова, М. А. Погорецького, Ю. П. Приходька, О. В. Пчеліної, О. С. Саїнчина, М. В. Салтевського, С. В. Свириденка, М. О. Селіванова, В. Л. Синчука, А. В. Старушкевича, Р. Л. Степанюка, В. В. Тіщенко, В. І. Фаринника, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька, В. М. Шевчука, С. В. Шошина, М. П. Яблокова та ін.

Зазначені вчені зробили вагомий внесок як у розвиток теорії криміналістичної методики, так і формування методик розслідування окремих видів вбивств. Так, В. О. Коновалова в монографії «Вбивство: мистецтво розслідування» (2001) дослідила комплекс проблем, пов'язаних з розслідуванням вбивств різних категорій, запропонувала найбільш ефективні методики розслідування вбивств за відсутності трупа, вбивств із розчленуванням трупа, вбивств, прихованих інсценуванням, вбивств, учинених організованими групами, й вбивств на замовлення. Низка питань вченою були розглянуті вперше з нових позицій, зокрема визначено специфіку

криміналістичних характеристик, ситуаційну обумовленість слідчих версій, їх типізацію тощо. Подальший розвиток наукових положень і практичних рекомендацій з приводу розслідування окремих видів умисних вбивств з урахуванням закономірностей у механізмі їх вчинення, зміст основних положень криміналістичної характеристики окремих видів вбивств з виділенням кореляційних зв'язків між ними, а також особливості розслідування вказаних кримінальних правопорушень з урахуванням типових слідчих ситуацій були розкриті в працях Р. Х. Бічуріна, В. І. Боярова, І. М. Кунтія, М. Г. Куп'янського, М. В. Костенко, О. С. Саїнчина, В. Л. Синчука, В. В. Польщикова. Окремі аспекти розслідування умисних вбивств, учинених з використанням вибухових пристроїв, як різновиду кримінальних вибухів, а також специфіка тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій були досліджені в роботах О. А. Бухаченка та Р. В. Мельника.

Однак більшість із сформульованих положень у названих наукових працях не вирішують питання досліджуваної проблематики, а стосуються в основному видової методики розслідування вбивств. Залишилися недослідженими та невизначеними система узагальнених відомостей про закономірності механізму вчинення умисних вбивств на замовлення з використанням вибухових пристроїв; типові слідчі ситуації їх розслідування на початку досудового розслідування, початковому та наступному етапах; організаційно-тактичні аспекти проведення окремих слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій і використання можливостей судових експертиз. Разом з тим окремі принципово важливі положення щодо діяльності з розслідування умисних вбивств втратили свою актуальність через постійні зміни у вітчизняному законодавстві. Зазначене демонструє, що рівень розробленості вказаної наукової проблеми є недостатнім. Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю здійснення комплексного криміналістичного дослідження методики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Наведені

фактори визначили наукове, теоретичне та практичне значення представленої роботи й обумовили вибір теми наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.; Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи (Указ Президента України від 12 січня 2011 р. № 24/2011), Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні (Указ Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008), Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (Указ Президента України 20 травня 2015 р. № 276/2015), Пріоритетних напрямків наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (п. 2.1 додатка 2, п. 7.24 додатка 7), затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, відповідає Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України 7 вересня 2011 р. № 942.

Тема дисертаційного дослідження затверджена рішенням Вченої ради Донецького юридичного інституту МВС України 18 листопада 2015 р. (протокол № 3).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є вирішення наукового завдання щодо розробки методики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Визначена мета обумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

– розкрити теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв;

– окреслити типові способи вчинення умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв;

- з'ясувати зміст слідової картини умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв;
- охарактеризувати особу злочинця та особу потерпілого;
- визначити особливості початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, та систематизувати обставини, що підлягають з'ясуванню;
- окреслити типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та відповідні алгоритми дій слідчого;
- виокремити й охарактеризувати типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування, а також тактичні операції у методиці розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв;
- встановити організаційні основи і тактику огляду залежно від об'єкту огляду;
- окреслити специфіку проведення допиту;
- конкретизувати організаційно-тактичні особливості проведення інших слідчих (розшукових) дій (обшуку, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання) та використання можливостей судових експертиз під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Об'єкт дослідження – злочинна діяльність і слідча діяльність з виявлення та розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Предмет дослідження – розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Методи дослідження. Методологічна основа дисертаційного дослідження представлена діалектичним методом пізнання дійсності, загальнонауковими та спеціальними методами дослідження. За допомогою *діалектичного методу* з'ясовано теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв; визначено закономірності в механізмі

вчинення вказаних вбивств і їх вплив на виокремлення елементів криміналістичної характеристики та розробку відповідних рекомендацій з їх виявлення та розслідування (розділи 1, 2); сформульовано висновки та пропозиції за темою дисертації. *Методи формальної логіки* використано для аналізу положень нормативно-правових актів, матеріалів кримінальних проваджень, концепцій, точок зору авторів з окремих питань, що входять у предмет дослідження (підрозділи 1.1–1.4, 2.1–2.3); *системно-структурний метод* дозволив виокремити закономірності механізму вчинення умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, та слідчої діяльності як елементів однієї системи (розділи 1, 2); за допомогою *порівняльно-правового методу* проаналізовано нормативно-правове регулювання окремих аспектів діяльності слідчого, працівників кримінальної поліції, спеціалістів і експертів, що відображають їх роль у виявленні та розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв (підрозділи 2.2, 2.3, розділ 3); *історико-правовий метод* використано при дослідженні генези наукових поглядів щодо визначення понять «криміналістична характеристика злочинів», «слідча ситуація», «тактичні завдання розслідування», «обставини, що підлягають з'ясуванню», «тактична операція» та їх ролі у діяльності з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень (підрозділи 1.1, 2.1–2.3); *соціологічні методи* були використані для отримання відомостей про закономірності механізмів умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, та особливості організації їх досудового розслідування; за допомогою *статистичних методів* здійснено узагальнення результатів вивчення матеріалів слідчої та судової практики розслідування досліджуваної категорії вбивств (підрозділи 1.2–1.4, розділи 2, 3).

Емпіричну основу дисертаційного дослідження становлять результати: узагальнення матеріалів 47 кримінальних проваджень і архівних кримінальних справ за фактами умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв; анкетування 41 прокурора, 111 слідчих, 82 працівників

оперативних підрозділів Національної поліції України з Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Харківської, Чернігівської областей.

Інформаційну основу дисертації становлять статистичні дані Генеральної прокуратури України та аналітично-довідкові матеріали Верховного Суду України, Національної поліції України, а також особистий досвід дисертанта, набутий під час розслідування зазначених категорій проваджень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше в Україні на монографічному рівні проведено комплексне дослідження проблем розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. У дисертації сформульовано концептуальні положення, висновки та рекомендації, які характеризуються науковою новизною:

вперше:

- розкрито зміст такого елемента криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, як слідова картина, зокрема наведено відомості про обстановку (час, місце та умови) скоєння вказаних кримінальних правопорушень і їх типові сліди з матеріальних та ідеальних джерел походження;

- наведено рекомендації щодо початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, з урахуванням типових слідчих ситуацій, обумовлених джерелом інформації про злочин;

- здійснено типізацію слідчих ситуацій початкового етапу розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, залежно від обсягу вихідної інформації про обставини злочину та розроблено відповідні алгоритми дій слідчого в кожній ситуації;

- сформовано криміналістичні рекомендації щодо організації та проведення таких типових тактичних операцій під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, як «Збирання первинної інформації», «Встановлення очевидців», «Встановлення особи, яка

вчинила злочин», «Встановлення потерпілого», «Перевірка зв'язків потерпілого», «Розшук злочинця», «Затримання злочинця», «Встановлення співучасників», «Вивчення особи підозрюваного», «Подолання протидії»;

удосконалено:

– наукові підходи до розуміння криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, як системи типових ознак про способи вчинення злочину, слідову картину, особу потерпілого та злочинця, яка є основою для побудови інших елементів відповідної підвидової криміналістичної методики з метою оптимізації діяльності з виявлення, розкриття та досудового розслідування вказаних кримінальних правопорушень;

– систему типових способів умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, через призму характеристики їх структурних елементів (підготовки, безпосереднього вчинення та приховування);

– відомості про особу злочинця, зокрема наведено типові соціально-демографічні та морально-психологічні ознаки особи вбивці залежно від виду й обсягу функцій, які він виконує в структурі злочинного формування, виокремлено групи замовників вбивств за родом їх занять;

– систему обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв (обставини, пов'язані з подією злочину; обставини, пов'язані з особою злочинця; інші обставини), з урахуванням специфіки механізму їх вчинення, предмета доказування та складу злочину, зазначеного в кримінальному законі;

– систему типових слідчих ситуацій наступного етапу розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, залежно від повноти наявних відомостей про особу злочинця (всі співучасники вбивства встановлені, їм повідомлено про підозру; всі співучасники вбивства встановлені, але не всім повідомлено про підозру; не всі

співучасники вбивства встановлені, повідомлено про підозру тільки виконавцеві (виконавцеві та посереднику)) та займаної позиції підозрюваного (всі підозрювані співпрацюють зі слідством; підозрювані співпрацюють зі слідством не повною мірою; підозрювані відмовляються від співпраці зі слідством; не всі підозрювані бажають співпрацювати зі слідством);

дістало подальший розвиток:

- характеристика особи потерпілого, зокрема виокремлено групи осіб, які стають жертвами зазначеного різновиду вбивств, та наведено їх типові соціально-демографічні ознаки;

- визначення специфіки тактики проведення різних видів огляду при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв;

- предмет і тактика допиту потерпілих, підозрюваних і свідків під час досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв;

- організаційно-тактичні основи проведення інших слідчих (розшукових) дій (обшуку, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання) та використання можливостей судових експертиз при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням. Всі викладені у роботі положення та висновки виконані автором особисто. Ідеї, положення чи гіпотези інших авторів використані лише для підкріплення позиції здобувача або відповідної наукової полеміки і мають відповідні посилання. У методичних рекомендаціях «Виявлення і розслідування умисних вбивств оперативними та слідчими підрозділами Національної поліції» особистий внесок здобувача становить 20 %.

Практичне значення отриманих результатів. Викладені у дисертації положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– *практичній діяльності* з розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 3 вересня 2018 р.);

– *освітньому процесі* вищих навчальних закладів при викладанні навчальної дисципліни «Криміналістика», підготовці підручників, навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів (акт Національної академії внутрішніх справ від 15 лютого 2018 р.).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, що включені до дисертації, оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Юридична наука: виклики і сьогодення» (м. Одеса, 9–10 червня 2017 р.), «Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи» (м. Львів, 15–16 вересня 2017 р.), «Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів» (м. Харків, 1–2 червня 2018 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображено в десяти наукових публікаціях, з яких чотири статті публіковані у наукових фахових виданнях України та дві – у наукових періодичних виданнях інших держав, три тези доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях, одні методичні рекомендації.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНИХ ВБИВСТВ, УЧИНЕНИХ НА ЗАМОВЛЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

1.1. Теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю в Україні [103]. А відтак будь-які зазіхання на них повинні не допускатися, а в разі їх учинення – припинятися уповноваженими органами та службовими особами. Саме тому державою має бути вироблений визначений кримінально-правовий механізм, який захищає й охороняє життя та здоров'я людини від посягань, під страхом суворого покарання [204, с. 303]. А також повинні бути розроблені рекомендації щодо ефективного виявлення, розкриття та розслідування вказаних кримінальних правопорушень. Особливої уваги потребують методики розслідування умисних убивств.

Зокрема, В. В. Поліщук і Р. В. Мельник констатували той факт, що радикальні соціально-економічні та політичні зміни, що відбуваються в нашій країні, супроводжуються якісними змінами злочинності. Остання все частіше набуває організованих форм, способи вчинення та приховування злочинів ускладнюються, росте число заздалегідь запланованих тяжких насильницьких злочинів. При цьому, особливого суспільно-політичного резонансу набувають злочини, вчинені шляхом вибухів. Особливістю таких злочинів, як зазначають науковці, є сполучення поранення або загибелі потерпілого зі значними матеріальними збитками, викликаними руйнуванням будівель та об'єктів, що перебувають в зоні дії вибуху [174, с. 4]. Більше того, у зв'язку з веденням

бойових дій на території України зросла не тільки кількість зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв і речовин, що знаходяться в нелегальному обігу, а й чисельність злочинів, учинених з їх використанням. Тому наведене вказує на необхідність побудови нових і вдосконалення існуючих методик розслідування злочинів окремого виду (групи).

Так, аналіз статистичних і аналітичних даних указує на те, що в останні роки в нашій державі почастишали випадки вчинення умисних вбивств на замовлення, у тому числі вчинених з використанням вибухових речовин. Зокрема, в 2013 році з числа умисних убивств 0,12% учиняються на замовлення, а 0,09% – способом, небезпечним для життя багатьох осіб, з яких – 0,02% з використанням вибухових речовин; у 2014 році – 0,11% учиняються на замовлення, а 2,42% – способом, небезпечним для життя багатьох осіб, з яких – 0,05% з використанням вибухових речовин; у 2015 році – 0,13% учиняються на замовлення, а 4,39% – способом, небезпечним для життя багатьох осіб, з яких – 0,02% з використанням вибухових речовин; у 2016 році – 0,22% учиняються на замовлення, а 0,63% – способом, небезпечним для життя багатьох осіб, з яких – 0,03% з використанням вибухових речовин; у 2017 році – 0,21% учиняються на замовлення, а 0,7% – способом, небезпечним для життя багатьох осіб, з яких – 0,02% з використанням вибухових речовин; у січні-жовтні 2018 року – 0,16% учиняються на замовлення, а 0,54% – способом, небезпечним для життя багатьох осіб [58; 59; 60; 61; 62; 63].

У контексті вищезазначеного вбачається, що перед криміналістичною наукою постало важливе наукове завдання, продиктоване криміногенною ситуацією в Україні та потребами органів досудового розслідування, яке полягає в побудові методики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Адже особливістю методики розслідування вказаного різновиду умисних убивств є те, що вона об'єднує в собі специфіку розслідування водночас вбивств, учинених на замовлення, та вбивств, скоєних з використанням вибухових пристроїв. Більше того, як підвидова методика, вона базується на положеннях таких криміналістичних

методик вищого рівня узагальнення як методика розслідування вбивств і методика розслідування кримінальних вибухів. Тож по відношенню до методики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, можна застосувати твердження про те, що чим вужче коло злочинів, що виділяються в якості об'єкта криміналістичного дослідження, тим більш точними та цінними будуть наукові рекомендації з їх розкриття та розслідування [22, с. 77].

Враховуючи таку велику кількість відмінних ознак, а також продиктовану реаліями сьогодення потребу правоохоронних органів у методичних рекомендаціях з приводу особливостей виявлення, розслідування та розкриття умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, варто відмітити необхідність розробки криміналістичною наукою відповідної окремої методики розслідування злочинів. Окрім того, на важливість формування зазначеної криміналістичної методики вказує також і відсутність у криміналістиці комплексних монографічних досліджень у зазначеній царині.

Разом із тим, наявні напрацювання з методики розслідування вбивств на замовлення та вбивств, учинених з використанням вибухових пристроїв і речовин утрачають свою актуальність, так як механізм учинення вказаних видів кримінальних правопорушень з плином часу видозмінився, а значить узагальнені відомості про окремі його елементи у відповідній криміналістичній характеристиці потребують оновлення. Не дарма А. Ф. Волобуєв виокремив одним із напрямів удосконалення криміналістичних методик розслідування злочинів постійне відновлювання її внутрішньої структури з урахуванням сучасності [36, с. 3]. О. О. Вольський уточнює, що динамічні процеси в суспільстві спонукають до нових форм формування особи правопорушника, способів підготовки, вчинення та приховування злочинів, відповідно механізму слідоутворення тощо [39, с. 124].

У контексті наведеного вбачається, що формування методики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням

вибухових пристроїв, є перспективним напрямом досліджень у криміналістиці. Адже, як цілком слушно підмічає Ю. Л. Бойко, тільки методика здатна виробити найбільш ефективні комплексні рекомендації з розслідування окремих видів злочинів із урахуванням їх специфічних ознак, характерних для конкретного виду чи групи злочинів, не дивлячись на хитрощі та виверти, до яких звертаються злочинці, на складні вихідні слідчі ситуації, в яких приходить працювати слідчому під час розслідування злочину та які характерні для судового розгляду кримінальної справи. Виявлення подібних особливостей для різних видів злочинів є основою предмета криміналістичної методики [22, с. 74].

Більше того, у контексті вищенаведеного вбачається вірним твердження, висловлене В. О. Коноваловою та Я. Є. Мишковим. На їх думку, сучасний розвиток методики розслідування знаходить своє відображення у створенні, так званих, «мікрометодик», які утворюють схеми головних методів розслідування окремих видів злочинів. До них, у першу чергу, відноситься методика розслідування вбивств, яка володіє специфікою залежно від способу вчинення та приховання вбивства і, тим самим, дає рекомендації щодо оптимальних шляхів розслідування. Виконання окремих монографічних досліджень, пов'язаних з мікрометодиками, показало їх наукову свіжість і глибину, а також практичну корисність [100, с. 36].

Криміналістика як прикладна наука, визначає теоретичні засади та надає практичні рекомендації стосовно найбільш раціональних методів кримінального провадження. Задля цього необхідно знати всі елементи злочинної діяльності, щоб правильно спланувати та спрогнозувати хід криміналістичної діяльності. У цьому допомагає така наукова категорія як криміналістична характеристика злочинів. Остання є першим і невід'ємним структурним елементом будь-якої окремої криміналістичної методики.

З цього приводу А. С. Кузьменко слушно зазначає, що криміналістична характеристика є базисом для побудови інших елементів криміналістичної методики, чим водночас дає широкі розшукові можливості, а також має чітку

інформаційну спрямованість для проведення різних процесуальних дій. Зокрема, використання даної категорії найбільш важливим є на початковому етапі розслідування злочинів, коли здебільшого існує дефіцит вихідної інформації. Адже за допомогою стійких кореляційних зв'язків між її окремими елементами вона дозволяє глибше аналізувати наявні слідчі та оперативні дані, висувати обґрунтовані версії, будувати інформаційні моделі щодо події злочину, ймовірних злочинців та інших невстановлених обставин [129, с. 10].

Не є винятком і методика розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Тому вважаємо за необхідне в представленому підрозділі дослідження з'ясувати теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв шляхом визначення її сутності та змісту.

Погоджуємося з твердженням І. Л. Калімбета з приводу того, що оптимізація розслідування злочинів є одним із ключових завдань, яке підлягає виконанню на сучасному етапі з урахуванням якісних і кількісних змін у структурі злочинності, трансформації повноважень та компетенцій правоохоронних органів після прийняття нового КПК України. При цьому, оптимізація роботи правоохоронних органів у цьому напрямі вимагає належного наукового забезпечення та розроблення відповідної методики розслідування злочинів, що у свою чергу потребує ґрунтовного дослідження та розроблення найважливішої її складової – криміналістичної характеристики злочинів, оскільки критеріями відбору необхідної для правоохоронних органів інформації слугує кримінально-правова та криміналістична характеристика, котрі використовуються як модельні матриці [23, с. 131; 78, с. 47-48]. Разом із тим, методичні рекомендації, розроблені лише на підставі кримінально-правових аспектів, недостатньо конкретні та не повною мірою відповідають потребам слідчої практики [8, с. 39].

Тому вбачається неможливим побудувати методику розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових

пристроїв, без виокремлення типових ознак механізму їх скоєння у відповідній криміналістичній характеристиці. Не дарма, досліджуючи комплекс проблем, пов'язаних з розслідуванням вбивств різних категорій, В. О. Коновалова підмічає, що в теорії криміналістики розслідування вбивств завжди займало особливе місце, оскільки предмет його вивчення – методика розкриття найтяжчого злочину проти життя. При цьому, в теорії розслідування злочинів, у тому числі методиці розслідування їх окремих видів, важливе місце займає абстракція, яку йменують криміналістична характеристика. Джерелом останньої є вивчення й узагальнення досвіду слідчої та оперативно-розшукової практики, що дає можливість у багатосторонній слідчій діяльності виділити ті основні елементи, із сукупності яких вибудовується правильна модель вчиненого злочину, намітити шляхи розслідування [99, с. 5-6].

Тож не викликає сумнівів і заперечень вислів О. Р. Лужецької про те, що важливим елементом при розслідуванні злочинів, до якої б категорії вони не належали, є криміналістична характеристика. Остання є інформаційною моделлю злочину, в якій розкриваються її окремі елементи, що відображають особливість, склад злочину і багато інших інформаційних джерел, необхідних як на початковому, так і на наступних етапах розслідування. Саме завдяки криміналістичній характеристиці можна системно побудувати аналіз злочину. Більше того, в ній закладені сутнісні питання, які відображають характер скоєння злочину, його етапи, а також способи протидії його розслідуванню [140, с. 27-28].

У контексті наведеного цілком розділяємо думку В. Г. Танасевича та В. О. Образцова стосовно того, що криміналістична характеристика злочинів, насамперед, повинна розкривати сутність особливостей злочинів, які мають криміналістичне значення [225, с. 97]. До того ж, як зазначає І. Ф. Герасимов, цей структурний компонент повинен пронизувати всю методику та всі етапи розслідування [41, с. 13]. Оскільки, як слушно відзначає А. П. Запотоцький, визначаючи значення криміналістичної характеристики злочинів у сфері будівництва для формування методики їх розслідування, вказана категорія є

підґрунтям методики розслідування злочинів. Комплексне застосування наявного юридичного інструментарію та практичних напрацювань, на яких ґрунтується криміналістична характеристика, дозволяє провести повноцінне дослідження та підготувати методичні рекомендації стосовно окремих проблемних питань розслідування злочинів [70, с. 31].

Категорія «криміналістична характеристика злочинів» є багатогранною та складною за своєю суттю. Це обумовлюється поєднанням у ній теоретичних і праксеологічних начал, на що неодноразово вказували в своїх працях чимало науковців. При цьому, відмічається її важливе значення для науковців при побудові окремих криміналістичних методик і для практичних працівників правоохоронних органів під час здійснення досудового розслідування конкретного кримінального правопорушення. Тому в криміналістичній характеристиці, насамперед, повинні відбиватися особливості злочинів окремого виду (групи).

З цього приводу В. О. Малярова вказує, що саме особливості злочинів окремих видів, наповнення криміналістичної характеристики є тим спільним, що властиве злочинам цих видів, має криміналістичне значення, відбиває прояв окремих закономірностей, повторюється у відповідних злочинах та слугує передумовою для розробки методик розслідування злочинів окремого виду. При цьому, для слідчої практики дуже важливо, щоб криміналістична характеристика охоплювала більшу кількість тією чи іншою мірою типових ознак злочинів, які мають криміналістичне значення [148, с. 112]. На думку ж В. О. Образцова, криміналістична характеристика відбиває загальні й окремі ознаки, внутрішні й зовнішні зв'язки та відносини. Більше того, до уваги беруться не всі ознаки, а лише ті з них, які є більш істотними, значущими з точки зору прийняття та реалізації криміналістичних і правових рішень [159, с. 41].

Незважаючи на те, що поняття криміналістичної характеристики злочинів з'явилося у вжитку в криміналістичній науці ще в 60-х роках минулого століття, до сьогоднішнього дня в наукових колах не сформувалась єдина

позиція до трактування його сутності. Можна виокремити декілька груп наукових поглядів з приводу визначення поняття криміналістичної характеристики злочинів:

перша, згідно з якою сутність вказаної категорії висвітлюється через акумуляційний опис типових відомостей про механізм злочину із зазначенням про їх системність;

друга, яка полягає у розумінні криміналістичної характеристики насамперед як моделі, матриці;

третья, представники якої визначають сутність криміналістичної характеристики злочинів за допомогою її порівняння з іншими видами характеристик кримінальних правопорушень (кримінально-правовою, кримінологічною, оперативно-розшуковою).

Як приклад, І. О. Возгрін, визначаючи сутність криміналістичної характеристики злочинів, використовує словосполучення «система узагальнених фактичних даних і заснованих на них наукових висновків та рекомендацій про найбільш типові криміналістичні ознаки злочину». При цьому, вчений вказує на цільове призначення зазначених знань у діяльності працівника органу досудового розслідування, а саме – «для організації і здійснення всебічного, повного, об'єктивного, швидкого розкриття та розслідування» [35, с. 296]. О. Ю. Головін запропонував криміналістичну характеристику злочинів трактувати як систему типових даних про механізм учинення й елементи окремого виду злочину, що сприяє визначенню основних напрямів розслідування та слугує емпірико-інформаційною основою для розробки окремих криміналістичних методик [43, с. 133].

Як систему криміналістичну характеристику злочинів визначають й Д. А. Сафонов і С. О. Торопов, акцентуючи увагу на її інформаційно-дієвому характері й спрямуванні на вирішення практичних потреб правоохоронних органів [234, с. 758-759]. Ю. В. Алябов теж визначає криміналістичну характеристику злочинів як систему даних про типові ознаки відповідної

множини злочинів, що покликана сприяти успішному вирішенню завдань досудового розслідування певної категорії злочинів [1, с. 61].

Також криміналістичну характеристику злочинів трактує як парадигму, акумуляційне поняття О. М. Литвинов, який вважає, що вона систематизує дані про типові та нетипові якісні характеристики й ознаки злочинів, а також дає змогу зробити на цій основі переконливі висновки про наявність певних кореляційних зв'язків [136, с. 26]. В. О. Малярова теж відзначає важливе практичне значення категорії криміналістичної характеристики злочинів для діяльності працівників органів досудового розслідування з організації й здійснення кримінального провадження, акцентуючи увагу на акумуляційному характері вказаної категорії й визначаючи її як опис характерних, типових якостей, властивостей та ознак злочинів, який слугує основою для розробки науково-практичних рекомендацій щодо їх розслідування та розкриття. При цьому, наголошується на необхідності визначення зв'язків між елементами криміналістичної характеристики, які мають самостійне значення [149, с. 33-36].

Окрім того, панівною є позиція, згідно з якою криміналістична характеристика є певною моделлю. Так, В. А. Журавель розглядає криміналістичну характеристику як робочий інструментарій здійснення процесу розслідування злочинів, при цьому визначаючи її як інформаційну модель [68, с. 203-204, 213]. В. М. Шевчук, досліджуючи криміналістичну характеристику контрабанди, теж під останньою пропонує розуміти узагальнену інформаційну модель, що являє собою систематизований опис типових криміналістично значущих ознак контрабанди, які мають суттєве значення для їх виявлення, розкриття та розслідування [257, с. 17].

Колектив авторів підручника «Криміналістика» за загальною редакцією Є. В. Пряхіна (2010 року) уточнюють дефініцію криміналістичної характеристики злочинів вказівкою на її джерела, а саме – це заснована на практиці правоохоронних органів і криміналістичних досліджень модель системи зведених відомостей про криміналістично значущі ознаки виду, групи

або конкретного злочину, яка має на меті оптимізувати процес розкриття та розслідування злочину [113, с. 255].

З наведеного помітно, що переважна більшість учених, визначаючи сутність криміналістичної категорії, вказує насамперед на необхідність виокремлення типових відомостей про особливості скоєння кримінального правопорушення певного виду (групи), які слугують інформаційним базисом, моделлю для правоохоронних органів під час реалізації ними діяльності з виявлення, розкриття та розслідування вказаних протиправних діянь. При цьому, з указаним варто погодитися. Адже дійсно важко здійснювати досудове розслідування, а в окремих випадках і взагалі неможливо, в разі відсутності в слідчого уявлення про характерні для механізму скоєного злочину типові ознаки й їх взаємозалежності. Тому в криміналістичній характеристиці надається не просто опис відомостей про типові елементи механізму злочину, а визначаються їх взаємозв'язки. Останнє й характеризує зазначену категорію як систему. Разом із тим, наведений опис є свого роду орієнтиром для особи, котра провадить досудове розслідування, під час обрання ним напрямку розслідування. А значить по відношенню до цієї категорії цілком виправданим буде застосування й терміну «модель».

Тож вважаємо, що виокремлені перші два підходи до трактування криміналістичної характеристики злочинів не протиставляються та не заперечують одне одному, а навпаки – доповнюють, тим самим збагачуючи її змістовне наповнення. А це, в свою чергу, робить правильне розуміння сутності вказаної категорії значно доступнішим і розповсюдженим.

Серед представників третьої групи наукових поглядів стосовно трактування криміналістичної характеристики злочинів варто відзначити позиції Б. Є. Лук'янчикова та Є. Д. Лук'янчикова. На їх думку, криміналістична характеристика як кримінально-правова та кримінологічна містить інформацію про злочин в цілому, а також складові його елементи (об'єкт та об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону). Водночас, на відміну від них вона являє собою, по-перше, систему тільки криміналістично значимих відомостей

про ознаки злочину, а не будь-яких однакових для усіх видів злочинів. По-друге, відомості про ознаки елементів злочину підлягають опису на якісно-кількісному рівні з визначенням кореляційних залежностей між ними, що підвищує практичне значення даної категорії криміналістики [142, с. 4-5]. Більше того, як підмічав В. Д. Берназ, у криміналістичній характеристиці окремі кримінально-правові та кримінологічні дані трансформуються криміналістикою, наповнюючи своїм змістом, з метою використання при попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів [17, с. 50]. Тому важко не погодитись з твердженням, що криміналістична характеристика є специфічною за своєю суттю. Зокрема, її елементи забезпечують пізнання елементів складу злочину й предмета доказування, але при цьому не повторюючи їх. Наведення елементів криміналістичної характеристики будується таким чином, що вони несуть інформацію, яка має суто криміналістичне значення: пошукове, орієнтуюче, доказове, а ключові кримінально-правові поняття в ній використовуються лише як правова оболонка для наповнення її криміналістичним змістом [148, с. 113].

Таким чином, з аналізу наведених положень очевидним є те, що не можна й не потрібно протиставляти кримінально-правову, кримінологічну та криміналістичні характеристики. Вони відображають ознаки одного явища з різних аспектів, тим самим доповнюючи та деталізуючи його властивості. А значить інформація про злочин певного виду (групи) є повнішою та більш інформативною для правоохоронців під час здійснення їх досудового розслідування.

Незважаючи на певне різноманіття наукових поглядів щодо розуміння сутності криміналістичної характеристики злочинів, переважна більшість учених зійшлися думками стосовно невід'ємного й важливого наукового та практичного значення цієї категорії. Зокрема, науковці відмічають, що криміналістична характеристика злочинів має важливе практичне значення для працівників правоохоронних органів під час здійснення досудового розслідування. У зв'язку з чим, відомості про криміналістичну характеристику

злочинів знаходить своє відображення в методиці розслідування, сприяючи «правильному вибору слідчим найбільш оптимальних напрямів розслідування як у цілому, так і на окремих його етапах» [104, с. 58].

Тобто вказується на таку основну роль криміналістичної характеристики злочинів як орієнтування працівників правоохоронних органів під час виявлення, розкриття та розслідування злочинів, у тому числі умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, за умов інформаційної недостатності. На роль орієнтира криміналістичної характеристики для працівників правоохоронних органів указував і В. Д. Берназ. Зокрема, на думку вченого, вона створює належні умови орієнтації в слідах злочинної діяльності, визначення змісту і характеру слідчих ситуацій і відповідного алгоритму (послідовності) проведення слідчих дій, оперативно-розшукових та інших організаційних заходів, визначення тактики проведення окремих слідчих дій і в цілому прийняття та реалізації слідчих рішень [18, с. 66].

При цьому, Н. М. Татарин деталізує, в чому конкретно полягає призначення вказаної категорії. Зокрема, на думку вченого, криміналістична характеристика злочинів сприяє розробленню окремих методик розслідування; побудові окремих програм і моделей розслідування злочинів; визначенню напрямів розслідування конкретного злочину [227, с. 136].

Заслуговує на увагу й позиція О. В. Одерія стосовно значущості криміналістичної характеристики. Так, учений зводить її до того, що вона сприяє успішній реалізації службової функції криміналістики: підвищенню рівня навчально-методичної роботи, яку здійснюють у слідчих підрозділах; підвищенню якості рекомендацій, які адресовано для потреб слідчої практики; розробці методичних рекомендацій щодо виявлення й розкриття певних категорій злочинів та викриттю осіб, які їх вчинили [164, с. 95]. З приводу вищенаведеного варто зазначити, що безумовне прикладне значення криміналістичної характеристики злочинів полягає в тому, що остання є своєрідним орієнтиром для слідчого й іншої особи, яка здійснює досудове

розслідування, за умов відсутності достатньої та/чи достовірної інформації про обставини скоєння конкретного кримінального правопорушення. В таких випадках зазначені особи оперують знаннями про особливості механізму вчинення певного виду (групи) злочинів, що й «забезпечує можливість висування типових і окремих версій, планування розслідування, цілеспрямованого пошуку слідів, встановлення злочинця та сприяє дослідженню всіх обставин, що повинні бути встановлені» [132, с. 123]. Адже, як цілком слушно стверджує О. В. Челишева, не зв'язавши тісно поняття криміналістичної характеристики з поняттям механізму злочину, практично неможливо визначити сутність і призначення криміналістичної характеристики, її відмінність від інших аспектів дослідження злочину [248, с. 11-17].

Окрім того, слід відмітити той факт, що прикладне значення криміналістичної характеристики злочинів виражається у виокремленні не просто типових, а криміналістично значимих ознак кримінальних правопорушень. А відтак мова йде не про будь-які, не однакові для всіх видів злочинів ознаки, а лише ті, які в межах відповідного виду (групи) можуть сприяти розкриттю і розслідуванню злочинів цього виду. Разом із цим, ці дані «працюють» не самі по собі, а через виявлені їх закономірні взаємозв'язки – що (дії, знаряддя, сліди тощо) з чим пов'язано, як саме, що за чим настає, що і за допомогою чого може бути виявлено чи встановлено тощо. Більше того, практичне значення криміналістичної характеристики полягає в тому, що при розслідуванні конкретного виду злочину зіставлення даних цього злочину (що, де, коли, за яких обставин тощо) із системою узагальнених даних про злочини цього виду, що раніше розслідувалися, дозволяє виділити аналогічні криміналістично значимі ознаки злочину і на цій основі визначити – чим характеризуються поки що невідомі в цьому розслідуванні обставини [140, с. 32]. Адже, як указує В. Л. Синчук, за допомогою аналізу залежностей між елементами криміналістичної характеристики на основі дедукції можна зробити припущення з приводу наявності ще невідомих фактів, які стосуються події злочину. Тобто вчений веде мову про те, що виявлення у ході розслідування

будь-якого елемента системи з тим чи іншим ступенем імовірності, може вказувати на існування іншого, ще не встановленого елемента, і визначити напрямки і засоби його пошуку [217, с. 12].

Однак, щоб указана категорія дійсно виконувала свою функцію, при розробці криміналістичних характеристик конкретних видів і груп злочинів варто уникати недоліків, пов'язаних з невмінням виділити специфічний криміналістичний аспект при описі елементів і ознак злочинів. Останні обумовлюються не тільки лінійною окремих авторів, яким легше описувати, аніж встановлювати кореляційні зв'язки, а й відсутністю надійної науково обґрунтованої методології дослідження елементів злочинної події та виявлення їх взаємозв'язків, причому не окремих, а всього механізму. Окрім того, якщо злочин відрізняється відносно невеликим розповсюдженням і, водночас, виключно високою суспільною небезпекою, то традиційні методи дослідження, які в основному базуються на оцінці статистичних даних і факторному аналізі, не дадуть позитивного результату. Значить методологія дослідження повинна бути іншою [248, с. 11-17].

У цьому контексті варто зазначити позицію Р. Л. Степанюка з приводу можливості та доречності виділення кореляційних зв'язків як елементу криміналістичної характеристики злочинів, для яких не є характерним їх значне розповсюдження. Тобто мова йде про ті випадки, коли слідча та судова практика не дає можливості здійснити масштабні узагальнення по багатьом видам злочинів, а за результатами аналізу одного або кількох злочинних діянь неможливо встановити статистичні закономірні зв'язки між елементами криміналістичної характеристики [223, с. 340]. Тому в таких випадках науковці обмежуються формуванням описової криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень.

З наведеного слідує, що не менш спірним у криміналістичній науці є питання про зміст, складові елементи криміналістичної характеристики, які в своїй сукупності формують систему типових відомостей про елементи механізму скоєння злочинів окремого виду (групи).

Зокрема, як вірно відзначає Ю. В. Алябов, перелік елементів криміналістичної характеристики, притаманних усім злочинам групи (роду), має відповідати у своїй основі елементам складу злочину та предмета доказування, проте з урахуванням предмета, який досліджує криміналістика, що конкретизує та перетворює положення інших наук (кримінального права, кримінального процесу, кримінології) для практичних цілей виявлення, розкриття й розслідування злочинів певного виду [1, с. 58]. Іншими словами, перелік елементів криміналістичної характеристики злочинів змінюється залежно від механізму та кримінально-правових складів кримінально караних діянь [221, с. 56].

У зв'язку із вищезазначеним розділяємо позицію О. Ю. Головіна стосовно того, що структура криміналістичної характеристики повинна в основному відповідати структурі механізму злочинної діяльності (виду чи групи злочинів), що досліджується, включати в себе блоки типових відомостей про різні елементи механізму вчинення злочину, взаємозв'язки та взаємозалежності між ними [44, с. 167]. Тож при структуруванні криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, варто відштовхуватися від структури указанного злочину. Адже елементи злочину, а також відображення цих елементів у криміналістичній характеристиці пов'язані закономірностями, які являють собою або залежності (тобто відносини) або взаємодії, або поєднання взаємодії і взаємин. Встановивши один елемент, слідчий одержує інформацію про інший елемент або декілька елементів, про їхні ознаки і відповідні ознакам властивості. При цьому, за змістом ці елементи є підсистемами відомостей про істотні обставини цього виду вбивств [204, с. 304-305].

Перед тим як запропонувати перелік елементів криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, вважаємо за необхідне навести панівні в криміналістиці наукові підходи до структурування криміналістичної характеристики злочинів взагалі та окремих злочинів проти життя та здоров'я зокрема.

Як приклад, В. В. Тіщенко пропонує до елементів криміналістичної характеристики включати структурні складові людської діяльності – суб'єкт, мету та мотиви, об'єкт (предмет), процес або механізм (способи, знаряддя, засоби й ін.), результат [232, с. 60]. І. С. Літвінчук, досліджуючи криміналістичну характеристику умисного випуску на ринок України небезпечної продукції, пропонує до основних її елементів відносити предмет посягання; спосіб вчинення злочину (у його широкому розумінні); місце, час та обстановку вчинення злочину; особу злочинця; типову слідову картину [137, с. 80]. О. Р. Росинська виокремлює чотири групи відомостей, що в своїй сукупності становлять криміналістичну характеристику злочинів: характеристику типових способів учинення та приховування злочинів та інших обставин злочину; відомості про коло осіб, серед яких треба шукати злочинця; характеристику типового потерпілого; опис типових обставин, що сприяли або перешкоджали таким злочинам [202, с. 242].

На думку ж А. М. Лазебного, до криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, окрім місця, часу, способу й інших обставин злочину, типових наслідків злочинного посягання, входять і проміжні факти, які доповнюють і розвивають предмет доказування: особа потерпілого, злочинні зв'язки підозрюваного тощо [134, с. 58].

П. Д. Біленчук, А. П. Гель, Г. С. Семаков стверджують, що криміналістична характеристика відображає переважно на статистичному (ймовірному) рівні дані про окремі елементи злочину: особу злочинця і потерпілого, прийоми підготовки, вчинення і приховування окремих видів злочинів; ситуаційно зумовлені, причинно або в інший спосіб пов'язані з подією злочину результати відповідних змін у навколишньому середовищі, що мають доказове значення; спроби приховати сліди злочинів, до яких вдаються злочинці, а також інформацію про інші обставини, що може бути корисною для повного, всебічного і об'єктивного розслідування кримінальних справ [20, с. 261].

Колектив авторів підручника «Криміналістика» до основних елементів криміналістичної характеристики певного виду (групи) злочинів відносить тільки ті елементи, що відрізняються чітким пошуково-розшуковим спрямуванням. Зокрема, до таких елементів, на думку науковців, належать:

- характеристика предмету злочинного посягання (речі матеріального світу, якими прагнуть заволодіти злочинці – гроші, цінності, майно тощо);

- типові способи вчинення злочину (складаються зі способів підготовки до вчинення злочинних дій, безпосереднього вчинення злочину та способів приховування (маскування) злочинних дій);

- типова «слідова картина» події (комплекс матеріальних та психофізіологічних слідів, що притаманні певному виду (групі) злочинів та певним способам та етапам його вчинення);

- характеристика особи злочинця (характеризується фізичними, соціально-демографічними даними; чинниками, що мали вплив на формування і здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподілу ролей між співучасниками тощо);

- характеристика особи потерпілого (демографічні дані, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки і стосунки, ознаки віктимної поведінки тощо);

- мотив та мета вчинення злочинів (мотив – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення особи до вчиненого; мета – це уявлення про бажаний результат, якого прагне особа, що визначає спрямованість діяння) [115, с. 430-431].

При цьому, автори згаданого підручника вірно відмічають той факт, що перераховані елементи не можуть розглядатися як єдина та незмінна система для всіх видів злочинів. Зокрема, для криміналістичної характеристики вбивств типовими будуть такі елементи як спосіб учинення вбивств; спосіб приховування; час та місце вчинення злочину; типова «слідова картина»; характеристика особи злочинця та потерпілого. Разом із тим, при формуванні

методики розслідування вбивств на замовлення важливим буде й такий елемент як мотив і мета вчинення злочину, оскільки він дозволяє встановити замовника злочину [115, с. 431-432].

У наукових працях також можна знайти пропозиції стосовно включення до структурних елементів криміналістичної характеристики, поряд із способом, механізмом вчинення та приховування злочину [81, с. 75]. Більше того, окремі вчені ототожнюють терміни «спосіб» і «механізм» учинення злочину. Як приклад, О. В. Одерій досліджуючи проблеми побудови та використання криміналістичної характеристики злочинів проти довкілля, до моделі криміналістичної характеристики згаданої групи кримінальних правопорушень, окрім предмету безпосереднього посягання, обстановки вчинення злочину, особи злочинця, типової слідової картини, особи потерпілого, відносить такий елемент як механізм (спосіб) учинення злочину [162, с. 60]. На нашу думку, таке ототожнення є невірним, логічно помилковим. Указані терміни співвідносяться між собою як загальне й окреме. Адже механізм злочину є складною динамічною системою, яка відображає протиправну поведінку злочинця задля досягнення злочинного задуму. Спосіб же вчинення злочину є одним із елементів названої системи, який нерідко займає в ній ключове місце.

Сформованою та загальновживаною є позиція, згідно з якою криміналістика вивчає предмет злочинного посягання, а не об'єкт. Тому вчені до криміналістичної характеристики злочинів окремого виду (групи) включають відомості про предмет злочину. Проте злочинність видозмінюється, а значить способи її скоєння теж зазнають змін, розвиваються. Відтак з'являються такі різновиди кримінальних правопорушень, де об'єкт посягання поряд із кримінально-правовим відіграє важливе криміналістичне значення. Тому в останні часи можна зустріти пропозиції віднесення об'єкта посягання до системи елементів криміналістичної характеристики певних протиправних діянь. Наприклад, Д. А. Птушкін, характеризуючи особливості розслідування шахрайства, вчиненого щодо об'єктів нерухомого майна громадян, наголошує, що відмінною рисою правового режиму регулювання відносин у сфері обігу

нерухомості є той факт, що кожний об'єкт нерухомого майна має свого законного власника. На підставі вказаного вчений стверджує, що незаконне придбання нерухомого майна як речі є неможливим без незаконного придбання прав на нього. Таке право виступає об'єктом злочинного посягання, а сама нерухомість – предметом. У зв'язку із зазначеним науковець поряд із таким загальноприйнятим елементом криміналістичної характеристики злочинів як предмет, виокремлює ще й об'єкт шахрайського посягання на нерухомість [192, с. 6, 8].

Також у криміналістичній літературі зустрічаються пропозиції включати до криміналістичної характеристики злочинів елементи, які висвітлюють особливості не злочинної діяльності, а діяльності з виявлення, розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень. Як приклад, пропонують до структури криміналістичної характеристики відносити й слідчі ситуації, обставини, що підлягають з'ясуванню (доказуванню) [245, с. 60-62; 158, с. 8; 253, с. 128]. У контексті наведеного вважається вірним вислів Р. С. Белкіна з приводу того, що включення всіх запропонованих у наукових працях елементів до криміналістичної характеристики призведе до підміни останньою фактично ряду інших структурних елементів окремої криміналістичної методики [11, с. 312]. Зазначені категорії стосуються протилежних видів людської діяльності – криміналістична характеристика описує закономірності механізму злочину (злочинної діяльності), а слідчі ситуації, обставини, що підлягають встановленню, стосуються криміналістичної діяльності. Хоча вказані категорії перебувають у нерозривному взаємозв'язку, їх не можна змішувати.

Окрім наведених вище, в криміналістиці панує думка, що перелік елементів криміналістичної характеристики злочинів не є вичерпним – до неї «... можуть входити й інші її складники» [216, с. 5]. Вказаний підхід уявляється невірним, так як перелік елементів механізму злочину є вичерпним. Для окремих видів (груп) злочинів у залежності від специфіки механізму їх учинення перелік елементів криміналістичної характеристики може

змінюватися в зворотному напрямку – звужуватися. Тому вважаємо невірним твердження про невичерпність переліку елементів криміналістичної характеристики злочинів. Вірніше говорити про динамічність указаної категорії, оскільки її змістовне наповнення напряму залежить від структури злочину певного виду (групи).

Саме тому в представленому дослідженні пропонуємо виокремлення складових елементів криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, розпочати зі з'ясування позиції науковців щодо структури криміналістичної характеристики вбивств у цілому, так і окремих його підвидів.

Так, на думку П. Д. Біленчука, В. К. Лисиченка, Н. І. Клименко й інших, методика розслідування вбивств обумовлюється об'єктом посягання вказаних протиправних діянь – життя, здоров'я та гідність особи. Більше того, методика та напрям розслідування залежать від характеру злочину: вчиненого за умов очевидності; вчиненого за умов неочевидності (таємно). При цьому, криміналістична характеристика вказаних злочинів може включати такі елементи, як предмет безпосереднього посягання; спосіб учинення злочину; слідову «картину» злочину; особу потерпілого; особу злочинця [117, с. 407]. В. Ю. Шепітько пропонує в структурі криміналістичної характеристики умисних убивств виділяти такі її елементи як: спосіб вбивства (готування, вчинення, приховування); місце, час та обстановка; типові сліди злочину; особа злочинця; особа потерпілого [114, с. 434].

Окремої уваги заслуговує концептуальний підхід до формування поняття криміналістичної характеристики серійних убивств, обраний В. М. Ісаєнко. Учений за основу обрав теоретичні положення криміналістичної характеристики виду вбивств. Як він зазначає, їх об'єднують наступні елементи: ціль злочину; предмет злочинного посягання; спосіб, обстановка й обставини скоєння злочину; зміст слідової інформації про нього. Мотиви та відомості про особу злочинця є додатковими факторами, що зумовлюють подальшу деталізацію елементів криміналістичної характеристики серійних

убивств [73, с. 46]. Вважаємо, що подібний підхід доречно використовувати й під час формування криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. При цьому, поряд із теоретичними положеннями криміналістичної характеристики виду вбивств варто врахувати та використати теоретичні положення характеристики таких підвидів убивств як убивства на замовлення та вбивства, учинені з використанням вибухових пристроїв.

М. В. Костенко визначає місце методики розслідування вбивств на замовлення у загальній методиці розслідування вбивств, обґрунтовуючи при цьому необхідність створення відповідної мікрометодики. Зокрема, відмічається, що вбивства на замовлення характеризуються: нетрадиційністю об'єкта посягання; наявністю декількох суб'єктів злочину і певних зв'язків між ними; відсутністю будь-якого зв'язку між виконавцем злочину і потерпілим; учиненням убивства на замовлення професійними виконавцями; відмінностями в мотивах учинення вбивства у замовника, посередника та виконавця; застосуванням нових способів учинення злочину – як приклад, застосування вибухових пристроїв; мінімальною слідовою картиною; специфічністю розслідування цього виду злочинів (складністю отримання вихідних даних, великим обсягом та екстренністю проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, необхідністю залучення потужної організаційно-технічної бази тощо) [106, с. 7-8].

Названі особливості механізму скоєння вбивств на замовлення здійснюють безпосередній вплив як на всю методику їх розслідування, так і на такий її окремий елемент як криміналістична характеристика. Останній, на думку вченої, є відкритим блоком криміналістичної методики розслідування злочинів, який може і повинен постійно наповнюватися новими відомостями, що відбивають результати криміналістичного аналізу злочинів, учинених в останній період. Поряд із цим, М. В Костенко виділяє найтипівіші елементи криміналістичної характеристики вбивств на замовлення, що охоплюють відомості: про спосіб учинення та приховування злочину; про обстановку

вбивства на замовлення (місце, час, умови); про знаряддя й засоби злочину; про механізм слідоутворення; про особу потерпілого; про особу злочинця (замовника, виконавця, якщо є – посередника) [106, с. 8].

Дещо вужчий перелік елементів криміналістичної характеристики вбивств на замовлення як різновиду насильства й як засобу розв'язання конфліктів, пропонує А. О. Шульга. Науковець до таких елементів відносить способи приготування, вчинення та приховання вбивств на замовлення, слідову картину, особу злочинця та потерпілого [266, с. 6-7].

О. С. Саїнчин, визначаючи питання криміналістичної характеристики убивств, вчинених на замовлення, відзначає, що вона суттєво не відрізняється за своїми структурними елементами від загальних, концептуальних основ криміналістичної характеристики. Однак дана категорія умисних убивств є найбільш інформаційно насиченою. У зв'язку з чим, на погляд ученого, криміналістична характеристика убивств, вчинених на замовлення, повинна містити криміналістичний опис елементів, властивих даному виду умисних убивств, а саме: 1) способів підготовки, вчинення і приховання злочину (етапності діяння); 2) використовуваних знарядь; 3) характеристики ушкоджень; 4) особливостей особистості організатора, посередника, виконавця; 5) особливостей особистості жертви (об'єкта злочинного посягання); 6) обстановки місця злочину; 7) особливості слідів і їхніх взаємозв'язків; 8) інформації, пов'язаної з видом, розміром винагороди і способами її передачі виконавцям [205, с. 246-247; 206, с. 246-247].

Разом із тим, О. С. Саїнчин, висвітлюючи особливості приватної методики розкриття убивств, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї, вибухових пристроїв і вибухових речовин, серед елементів криміналістичної характеристики вказаного виду вбивств виокремлює 1) спосіб підготовки, здійснення та спосіб приховання слідів злочину; 2) особистість потерпілого; 3) «слідову картину злочину»; 4) місце, час, мотиви здійснення даного роду вбивств; 5) особистість вбивці (може бути як замовник, так і виконавець) [204, с. 305].

На думку О. І. Дворкіна, Л. В. Бертовського, формуючи методику розслідування вбивств, учинених з використанням вибухових пристроїв, серед елементів криміналістичної характеристики вказаного виду злочину слід виокремлювати місце та час скоєння вбивства, мотиви вбивства, способи та знаряддя вчинення вбивств, потерпілих, замовників, посередників, виконавців [49].

Таким чином, підсумовуючи все вищезазначене, необхідно відзначити, що формування криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених з використанням вибухових пристроїв, знаходиться в безпосередній залежності від специфіки їх скоєння та відіграє важливу роль в оптимізації діяльності з досудового розслідування названої категорії вбивств.

Отже, під криміналістичною характеристикою умисних вбивств, учинених з використанням вибухових пристроїв, пропонуємо розуміти систему узагальнених відомостей про закономірності механізму вчинення вказаної категорії злочинів (способи вчинення злочину, слідову картину, особу потерпілого та злочинця), яка дозволяє слідчому оптимізувати діяльність з їх виявлення, розкриття та досудового розслідування.

При цьому варто відмітити, що способи умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, включають у себе дані про способи підготовки, безпосереднього скоєння злочину та його приховування. Більше того, характеризуючи способи вказаного злочину, неможливо оминати увагою знаряддя та засоби, які використовуються для досягнення злочинного задуму, – вибухові пристрої та речовини. Тому потрібно вести мову про способи умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, у їх широкому розумінні, включаючи до їх змісту в тому числі й знаряддя та засоби злочину, а також відомості про вид, розмір винагороди та способи її передачі виконавцям.

Іншим не менш важливим та інформативним елементом криміналістичної характеристики згаданих кримінальних правопорушень є слідова картина. Остання буде специфічною й обумовленою способом учинення злочину –

використанням вибухових пристроїв. Відомості про особу потерпілого (жертви) умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, відзначаються особливим орієнтовним спрямуванням. Адже, як відомо, розслідування «замовних убивств» схематично можна зобразити «від жертви до злочинця». Тому з'ясування відомостей, які характеризують особу потерпілого, дозволить з'ясувати мотиви, цілі, а значить і замовника вбивства. Також відмінні властивості притаманні й такому елементу криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, як особа злочинця. Зокрема, вказаний елемент представлений відомостями про особу виконавця, замовника (організатора), в окремих випадках – посередника.

1.2. Способи вчинення злочину

Досліджуючи вбивства на замовлення як прояв організованої злочинності, науковці відмітили той факт, що вказана категорія умисних убивств у 8% випадків від загальної кількості злочинів учиняється з використанням вибухових пристроїв. При цьому, близько 80% таких убивств залишаються нерозкритими [205, с. 248-249; 135, с. 102]. Тобто на умисні вбивства, вчинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв, у структурі злочинності України припадає не значна частка. Однак спосіб їх учинення вказує на особливу суспільну небезпеку вказаних кримінальних правопорушень і наявність складнощів під час їх розслідування.

Тож спосіб учинення досліджуваних злочинів відіграє важливе значення як під час кримінально-правової кваліфікації протиправних діянь, так і під час обрання напрямку, методів і засобів досудового розслідування. У зв'язку із зазначеним уважаємо за необхідне в представленому підрозділі роботи охарактеризувати способи умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

У цьому контексті вбачається слушною думка В. П. Бахіна з приводу того, що найбільш інформативне значення для окремої криміналістичної методики має спосіб учинення злочинів, який є вираженням і відображенням способу дій злочинця при скоєнні ним протиправних діянь. Через це спосіб злочину завжди був і залишається визначальним ядром діяльності з розкриття та розслідування злочинів. На етапі невідомості винного спосіб вчинення злочину (через утворені сліди й їх характерні особливості) дозволяє вирішувати завдання зі встановлення злочинця, а за наявності підозрюваного – визначати зміст і ступінь протиправності вчинених дій [6, с. 197]. На центральне місце способу вчинення злочину в системі криміналістичної характеристики злочинів вказують В. Г. Танасевич, В. О. Образцов. На їх погляд, всі інші елементи криміналістичної характеристики перебувають «у більшій чи меншій, безпосередній або непрямій залежності від нього» [225, с. 99-100].

На значущість способу вчинення кримінального правопорушення як елементу криміналістичної характеристики злочинів указує колектив авторів навчального посібника «Криміналістика», підмічаючи той факт, що знання механізму вчинення злочину, операцій щодо його підготування й приховування дозволяє передбачити типологію слідів та їх локалізацію на певних ділянках місця події, встановити причетність винних осіб до розслідуваного діяння [112, с. 237].

На особливе значення способів учинення злочину в структурі криміналістичної характеристики злочинів указують також учені під час розробки окремих криміналістичних методик. Зокрема, О. О. Вольський, формуючи криміналістичну характеристику заволодіння чужим майном, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, однозначно стверджує на необхідності до структури криміналістичної характеристики включати спосіб вчинення діяння. При цьому він зазначає, що для якісного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень значення мають не лише сам спосіб вчинення, а й дії з підготовки до вчинення діяння, безпосереднього його вчинення та приховування цього кримінального

правопорушення, зокрема як дії, які у перспективі спрямовані на протидію розслідуванню цього виду діянь [39, с. 125].

Ю. В. Алябов під час визначення елементного складу криміналістичної характеристики екологічних злочинів указує на необхідність врахування окремих аспектів, серед яких: центральною ланкою криміналістичної характеристики має бути спосіб вчинення злочину, адже саме від нього йдуть кореляційні зв'язки до інших структурних елементів; спосіб вчинення злочину відіграє вадливу роль у механізмі злочину, що виступає складною й динамічною системою [164, с. 100; 1, с. 58]. Думку про те, що важливими елементами криміналістичної характеристики злочинів є спосіб вчинення злочину та знаряддя, що використовуються при цьому, розділяє й А. І. Кунтій під час розробки методики розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. Свою позицію вчений пояснює тим, що вони є одним із основних слідоутворюючих елементів криміналістичної характеристики будь-якого виду злочину та виступають своєрідним «ключем» до розкриття кримінальних правопорушень [130, с. 48].

З вищенаведеного можна дійти висновку, що способи умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, займають центральне місце в структурі криміналістичної характеристики указаних правопорушень. Це пояснюється тим, що вказаний елемент перебуває в тісному взаємозв'язку зі слідовою картиною й особою злочинця, є своєрідним відображенням мотивів убивці. Способи вчинення злочину в цілому та вказаних убивств зокрема є своєрідним полотном, на якому воєдино зібрано бажання, знаряддя та навички злочинця.

Перед тим як виокремити способи умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, варто звернутися до кримінально-правових категорій. Адже, як вірно зазначає з цього приводу М. Качковський, спосіб учинення кримінального правопорушення тісно пов'язаний із такою кримінально-правовою категорією як об'єктивна сторона злочину [83, с. 365]. Зокрема, Пленум Верховного Суду України у постанові від

07.02.03 № 2 дає роз'яснення з приводу того, що слід розуміти під умисним вбивством на замовлення. Зокрема, це позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Таке доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник – вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального (сплата винагороди, передача чи збереження прав на майно, звільнення від майнових зобов'язань тощо) чи нематеріального характеру (наприклад, допомогти у працевлаштуванні, вирішенні певних життєвих проблем, залучити до вчинення інших злочинів, якщо цього бажає виконавець тощо) або ж не вчинювати їх [190; 145]. Для криміналістичної характеристики вбивств на замовлення важливою ознакою є те, що виконавець такого вбивства одержує чи бажає одержати певну вигоду (матеріального чи нематеріального характеру) не від самого факту позбавлення життя потерпілого, а за вчинення дій, спрямованих на виконання замовлення чи у зв'язку з його виконанням [52; 25, с. 8; 145; 27, с. 33-34].

Окрім того, Верховний Суд України, виходячи з нормативного визначення ознак умисного вбивства способом, небезпечним для життя багатьох осіб, дійшов висновку, що кваліфікація діяння за цією ознакою може бути за умови, коли обраний спосіб позбавлення життя людини, створював об'єктивну реальну небезпеку для життя інших сторонніх осіб, які перебували на місці вбивства. Суб'єктивно винна особа має усвідомлювати, що застосовує спосіб, який створює небезпеку для життя не лише людини, яку вона хоче вбити, але й для іншої, хоча б однієї, людини. При цьому, зазначається, що реальність небезпечності способу вбивства повинна оцінюватися в конкретній обстановці вчинення злочину, зокрема шляхом встановлення факту перебування сторонніх осіб у місці, в напрямку якого спрямовується вбивча дія знаряддя злочину [34, с. 6].

З наведеного можна помітити, що умисні вбивства, вчинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв, з кримінально-правової

точки зору є кримінальними правопорушеннями, які об'єднують одразу дві кваліфікуючі ознаки в своєму складі. Зазначені ознаки вкотре підкреслюють особливу суспільну небезпеку цих злочинів, а також указують на складний механізм їх учинення. А відтак діяльність з виявлення, розкриття та розслідування таких убивств теж є складною. Все це у сукупності вказує на актуальність здійснення наукових досліджень у царині побудови методики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Вважаємо логічним розпочати висвітлення питання про способи умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, розпочати зі з'ясування 1) факторів, які обумовлюють вибір конкретного способу; 2) поняття та 3) змісту способів учинення злочинів.

Так, С. В. Шошин, досліджуючи особливості розслідування вбивств, виокремив такі характерні для вбивств на замовлення ознаки, як вибір способу, часу та місця вбивства; відсутність даних, що вказують на будь-які елементи випадковості або ситуативності даної кримінальної події; відсутність ознак інших, окрім умисного вбивства, складів злочинів; раптове збагачення осіб, які мають відношення до передбачуваних замовників або посередників та інше [265, с. 115]. Тобто відзначається ключова роль способу вчинення злочину в характеристиці злочину та його виокремленні серед інших видів умисних убивств.

О. С. Саїнчин, даючи криміналістичну характеристику вбивствам, скоєним із застосуванням вогнепальної зброї чи вибухових пристроїв, відмічає, що на вибір злочинцем конкретного способу скоєння вбивства впливають такі фактори, як стать, вік, фізичний розвиток злочинця і потерпілого, місце і час скоєння злочину, його мотиви і цілі, а також ряд інших обставин. Зокрема, вчений зазначає, що у випадку використання вибухових пристроїв як засобу вбивства цей спосіб обирається злочинцем з таким розрахунком, щоб між скоєними діями і смертю потерпілого пройшов певний проміжок часу,

використовуваний ним для створення неправдивих доказів невинності [208, с. 26-27].

У контексті наведеного варто зазначити, що в усіх висловлених наукових позиціях прослідковується вказівка на динамічність способу вчинення злочину. При цьому, акцентується увага на ретельному продумуванні всіх його складових, що є відмінною ознакою умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Це в повній мірі відповідає криміналістичному розумінню поняття способів учинення злочину в широкому та вузькому значеннях. З точки зору інформативності та корисності для методики розслідування певного виду злочинів найбільш удалим і уживаним є широке розуміння згаданого терміну. Згідно з останнім змістова структура способу скоєння злочину включає етапи приготування, вчинення та приховання злочину. Саме таке розуміння способу вчинення злочину є найбільш інформативним у криміналістичному сенсі, оскільки «корелюється зі слідовою картиною» [99, с. 6-7].

Як указує В. В. Польщиков, способи вчинення вбивств представляють собою певні системи дій з використанням знарядь, які здатні вплинути на тіло і організм людини і позбавити її життя. З урахуванням характеру такого впливу всі способи вбивств поділяються на дві великі групи:

1) способи вбивств, пов'язані з порушенням анатомічної цілісності тіла людини і виділенням крові (побиття, нанесення колото-різаних ран, нанесення вогнепальних пошкоджень, використання для вбивства вибухових пристроїв, наїзд транспортним засобом, скидання з висоти);

2) способи вбивств, не пов'язані з порушенням анатомічної цілісності тіла людини (задушення (асфіксія), втоплення, отруєння, ураження електричним струмом, використання високої або низької температури, використання радіоактивних матеріалів) [175, с. 180-181].

Серед ознак, які відрізняють вбивства, вчинені з використанням вибухових пристроїв, від інших видів цих злочинів, а також здійснюють безпосередній вплив і на елементи відповідної криміналістичної

характеристики варто назвати ретельну підготовку та вчинення вбивства, яка включає в себе виготовлення вибухових пристроїв, визначення способу приведення в дію механізму вибухового пристрою; наявність спеціальних знань і навичок особи злочинця тощо [207, с. 25].

Тож, виходячи зі структури способу вчинення злочину, вбачається доречним визначення способів умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, розпочати зі з'ясування змісту підготовчих дій, що вчиняються злочинцями.

Г. Молчанова, з'ясовуючи питання, чи загрожує Україні нова хвиля замовних убивств, вірно відмічає, що у період підготовки вбивства завжди формується злочинна група, де встановлюються злочинні зв'язки між замовником-посередником-виконавцем. Структура цієї групи залежить від особистості замовника, його фінансових можливостей, а також становища особи, вбивство якої планується. Річ у тім, що замовнику недостатньо прийти до ідеї фізичного усунення свого опонента або противника (навіть за наявності у нього достатніх фінансових коштів). Набагато важливіше реальна можливість організувати гарантоване і порівняно безпечне за наслідками для організатора вбивство [153].

Як зазначають В. Ф. Левковський, О. В. Усенко, М. Ю. Азаров, діяльність з підготовки до вчинення вбивства на замовлення можна поділити на три етапи:

1. Виникнення в організатора наміру та пошук ним посередника або безпосередньо виконавця вбивства. У залежності від обраної злочинної схеми (організатор-виконавець, організатор-посередник-виконавець) йде обмін інформацією, обговорюються умови.

2. Відбувається розробка сценарію злочину. Цей етап також може тривати досить довго. Вивчається спосіб життя майбутньої жертви, розпорядок дня, звички, захоплення, з'ясовуються умови та форми охорони, якщо така є. Злочинці виїжджають на місце передбачуваного вбивства, з'ясовують можливості застосування того чи іншого виду зброї, підшукують шляхи відходу. Аналіз цієї інформації дозволяє їм вибрати найбільш сприятливе місце

і час для вчинення злочину, а також спосіб його вчинення. На цьому ж етапі злочинці розглядають варіанти виманювання жертви з житла або заманювання її в конкретне місце.

3. Підготовка до вчинення конкретних активних дій, направлених на виманювання жертви з квартири або її заманювання в конкретне місце, доведення жертви до безпорадного стану, організація засади або переслідування [205, с. 248-249; 135, с. 101-102].

З приводу умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, то готування до них включає поряд із підготовчими заходами, характерними для вбивств на замовлення, й дії, притаманні злочинам, що скоюються з використанням вибухових речовин і вибухових пристроїв. Зокрема, готування до злочину з використанням вибухових пристроїв насамперед полягає в підшукуванні, придбанні, виготовленні засобів скоєння злочину – вибухового пристрою або вибухової речовини. У практиці найбільш часто використовуються наступні способи доставки вибухових пристроїв на місце наміченого вибуху і місця їх закладки: 1) установка під дверима чи ворітьми; закидання у вікно чи вентиляційну трубу; 2) закидання у двір будинку; 3) установка на підвіконні чи балконі; 4) установка в стіни чи фундаменти; 5) установка в автомобілі; 6) кидок у людину; 7) постріл із гранатомета; 8) установка на дереві чи стовпі; 9) розміщення в ґрунті; посылка поштою; 10) закидання на дах. Разом із цим, у ряді випадків злочинцем у залежності від обстановки і параметрів пристрою заздалегідь визначається спосіб маскування вибухового пристрою з метою утруднення можливості його завчасного виявлення та знешкодження [208, с. 27].

Тому, говорячи про умисні вбивства, учинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв, слід відмітити, що вони тісно пов'язані з незаконним обігом зброї в нашій державі. Останній відзначається особливою суспільною небезпекою, яка полягає перш за все у створенні необхідних умов для вчинення інших тяжких та особливо тяжких злочинів, а також у зростанні збройної злочинності взагалі. Ускладняється ситуація ще й тим, що чимало

чинників тільки сприяють розповсюдженню цього негативного явища. Зокрема, В. М. Кучер до них відносить: недостатнє укріплення кордонів України; наявність збройного конфлікту на сході країни; зниження рівня службової та виробничої дисципліни на підприємствах та об'єктах, залучених в обіг зброї; слабка технічна захищеність подібних об'єктів; ослаблення жорсткого державного контролю за транспортуванням та перевезенням оптових партій зброї й боєприпасів; погіршення загальної криміногенної ситуації в країні, пов'язане перш за все з проявами організованої злочинності й зростанням насильницьких злочинів; низька ефективність функціонування державної системи виявлення та припинення каналів незаконного обігу зброї у зв'язку з їх слабкою матеріально-технічною базою; недоліки в законодавчих та відомчих нормативних актах; прорахунки в організації діяльності ліцензійно-дозвільних підрозділів органів внутрішніх справ; слабка взаємодія між різними службами органів внутрішніх справ у забезпеченні контролю за обігом зброї; недостатнє фінансування військ та військових формувань (не забезпечується в повній мірі належна умова зберігання зброї й боєприпасів); значна кількість місць зберігання зброї не відповідає встановленим технічним вимогам, що, в свою чергу, полегшує проникнення в них сторонніх осіб; зберігання зброї в не пристосованих для цієї мети приміщеннях; нестача пожежної техніки та пожежної сигналізації, а також значної кількості технічних засобів захисту [133, с. 308, 310].

З урахуванням наведеного варто відзначити, що дії, спрямовані на заволодіння вибухових пристроїв, теж є невід'ємним елементом підготовки до скоєння умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв. А значить способи незаконних викрадень, привласнень, вимагань вибухових речовин, вибухових пристроїв або заволодінь ними шляхом шахрайства будуть підготовчими діями злочинців при скоєнні вказаного вище виду умисних убивств.

Так, С. О. Невський виокремлює такі способи вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї: 1) розкрадання зазначених об'єктів

шляхом крадіжки (63,08%); 2) розкрадання, вчинені шляхом розбійного нападу (11,79%); 3) розкрадання, вчинені шляхом грабежу (9,74%); 4) розкрадання, що здійснюються шляхом привласнення (13,85%); 5) розкрадання, що здійснюються шляхом розтрата (1,54%); 6) розкрадання, що здійснюються шляхом шахрайства [157, с. 116]. При цьому, предметом таких посягань є артилерійські снаряди – 1%; міни – 1%; гранати – 3%; бойові частини ракет і торпед – 1%; вибухові речовини – 3%, з них порох, нітрогліцерин – 1%; динаміт, тротил – 1%; інші хімічні речовини – 1%; тощо [16, с. 9].

Окрім зазначених вище дій, під час готування злочину здійснюються попереднє обстеження (рекогносцировка) передбачуваного місця скоєння злочину і навколишньої його місцевості, вивчення звичного маршруту проходження майбутньої жертви і визначення найбільш зручного місця для скоєння злочинного задуму, конкретні дати і найбільш придатного для цього часу, а також при вбивствах на замовлення – дії по підшукуванню виконавця вбивства, дії, пов'язані із забезпеченням транспортним засобом для доставки виконавця злочину на місце убивства і швидкого повернення з нього та ін. [208, с. 27-28].

Таким чином, проаналізувавши панівні в криміналістичній науці підходи вчених, а також судову та слідчу практику з розслідування та судового розгляду справ про умисні вбивства, вчинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв, пропонуємо серед способів підготовки до умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, виокремити дії, спрямовані на пошук співучасників (посередників та/чи виконавців); обговорення деталей замовлення із визначенням жертви, часу, місця, способу вбивства, розміру та способу передачі винагороди тощо; збір орієнтовної інформації про майбутню жертву; складання плану реалізації злочинного задуму виконавцем (виконавцями); підбір знаряддя та засобів, необхідних для вчинення вбивства на замовлення (у тому числі їх придбання, виготовлення та перевірка справності); установка вибухових пристроїв у напередодні визначені місця.

Прикладом підготовки до вчинення визначеної в представленому дослідженні категорії вбивств є справа по обвинуваченню в замаху на умисне вбивство гр. А. на замовлення, за попередньою змовою групою осіб, із корисливих мотивів, способом, небезпечним для життя багатьох осіб, та у незаконному виготовленні, зберіганні та носінні вибухового пристрою. Зокрема, в ході досудового розслідування та судового розгляду було встановлено, що весною 2008 гр. З. запропонував гр. В. зустрітися в офісі товариства афганців, яке він очолював у Березнегуватському районі, і при зустрічі запропонував повернути територію зернотоку за допомогою предмету, який може вирішити все, продемонструвавши при цьому пакет із круглим предметом. Більше того, гр. З. натякнув, що гр. В. повинен пробачити йому борг у сумі 50000 грн., які останній брав у нього для придбання сільгосподарської техніки. Гр. В. на пропозицію гр. З. однозначної відповіді не дав, сказавши, що йому необхідно подумати, конкретних указівок, прохань чи пропозицій щодо фізичного знищення гр. А. не висловив і розмова залишилася незакінченою. В подальшому при зустрічах гр. З. продовжувати з гр. В. тему вбивства гр. А., на що гр. З. при останній розмові сказав, що не потрібно нічого робити, так як гр. А. почав скуповувати у громадян майнові паї, укладати договори купівлі-продажу, тому навіть у разі фізичного знищення гр. А. майно не буде повернуто гр. В. Одночасно останній відмовився в рахунок повернення боргу забрати у гр. З. комбайн, а при наступній зустрічі у вересні 2008 року знову нагадав гр. З. про необхідність повернення боргу. Гр. З. неоднозначність відповідей та коливання гр. В. на пропозицію знищити гр. А. помилково сприйняв як згоду на вбивство з метою перерозподілу сфери впливу, розраховуючи при цьому, що в якості оплати за виконання замовлення гр. В. пробачить йому борг [240].

Тобто із наведеного видно, що відбувся вступ у злочинний зговір декількох осіб задля скоєння умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Іншими словами, фактично під час зустрічі відбувся «завуальований» найм гр. З. для скоєння вбивства, де було

продемонстровано знаряддя злочину (пакет із вибуховий пристроєм) і оговорено, що в якості винагороди йому буде пробачено борг.

При цьому, гр. З. на виконання мнимого замовлення на вбивство гр. А. із метою отримати матеріальну вигоду від гр. В. у вигляді списання боргових зобов'язань, гр. З. вирішив організувати та вчинити вбивство гр. А. і з цією метою приблизно на початку грудня 2008 року запропонував зробити це гр. С. Останній знаходився від гр. З. у фінансовій залежності, так як був йому винен 200000 грн., який гр. З. обіцяв йому пробачити, на що гр. С. погодився [240].

Таким чином продовжився пошук співучасників убивства, зокрема виконавця. Більше того, вказані особи з метою забезпечення спільності своїх дій розробили план і поділили ролі. Зокрема, було прийнято рішення про скоєння вказаного кримінального правопорушення шляхом закріплення на автомобілі гр. А. вибухового пристрою, а гр. З. у слушний момент мав привести його в дію. Також підготовчими діями були дії з незаконного виготовлення саморобного радіокерованого вибухового пристрою та його незаконного зберігання [240].

В якості прикладу пошуку та підбору співучасників умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, а також засобів скоєння цих злочинів варто навести матеріали справи № 756/6770/18. А саме, гр. А. з метою організації замовних вбивств співробітників ДП «Укрспирт» сформував стійке злочинне об'єднання. Враховуючи, що для здійснення вказаної злочинної діяльності необхідна значна кількість людей, з метою підшукування співучасників, для реалізації зазначених заходів за невстановлених слідством обставин у невстановлений період, але не пізніше 19.03.2017 гр. А., створюючи злочинну організацію, вступив у злочинну змову з громадянином України, схиливши останнього на спільне вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я населення шляхом обіцянки вчинити в його інтересах невстановлені дії матеріального характеру. Окрім того, гр. А. детально розподілив обов'язки між ними щодо складання планів кожного з запланованих злочинів, визначення способів їх виконання та підшукування

безпосередніх виконавців. При цьому гр. А., діючи як організатор і керівник злочинної організації, на гр. Б. поклав наступні обов'язки, як на активного учасника злочинної організації: підшукування інших учасників злочинної організації з числа колишніх добровольців, які приймали участь у веденні бойових дій у ході проведення антитерористичної операції на Сході України та які мають навички володіння різними видами зброї та поводження з боєприпасами і вибуховими речовинами, безпосереднє планування та організація вчинення злочинів, підшукування та пристосування необхідних для цього засобів і знарядь, забезпечення взаємозв'язку та контроль за учасниками злочинної організації під час підготовки та вчинення злочинів [123].

Окрім того, з метою забезпечення існування указанного утворення, гр. А. взяв на себе функцію забезпечення фінансування як діяльності злочинної організації в цілому, так і фінансування витрат, пов'язаних із вчиненням її учасниками окремих злочинів, що полягало у наданні грошових коштів для оренди жилих приміщень виконавцям та пособникам вчинення злочинів, купівлі транспортних засобів, вогнепальної зброї та вибухових пристроїв, які використовувалися для вчинення злочинів, виплати грошової винагороди учасникам злочинної організації за виконання ними відповідних функцій [123].

До підготовки умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, відносяться й дії, спрямовані на збирання інформації про особу потерпілого та місце вчинення кримінального вибуху. Тобто для виконання завдання з фізичного усунення замовленого об'єкта найманому вбивці потрібен достатній обсяг інформації про жертву, її особливості, спосіб життя. Така інформація дозволяє кілеру орієнтуватися в моделюванні різних ситуацій, дозволяє чітко планувати свої дії і уникати різного роду несподіванок. Зазвичай необхідний мінімум інформації злочинець отримує ще до візуального контакту з жертвою. Це може бути інформація про зовнішній вигляд об'єкта, його фотографії, відеозаписи з його участю, а також інші персональні дані, пов'язані з життєдіяльністю майбутньої жертви. В окремих випадках злочинцям серйозно допомагають соціальні мережі, якщо

жертва активно ними користується. Зокрема, відпрацювання соціальних мереж дозволяє встановити родинні зв'язки жертви, коло знайомств і спілкування, улюблені місця відпочинку тощо [152].

Прикладом збору злочинцем інформації про особу потерпілого й її спосіб життя є матеріали провадження № 1-кп/464/150/13, згідно з якими підсудний гр. А. протягом вересня-жовтня 2006 року, маючи на меті вчинити вбивство на замовлення, за попереднім зговором з гр. Б. і гр. В., отримавши замовлення на вбивство директора ТзОВ «Шувар» гр. Г. від старшого адміністратора вказаного товариства гр. Д., на виконання плану вбивства, розробленого останнім, у відповідності до якого вбивство повинно було бути вчинене шляхом вибуху автомобіля, яким користувався гр. Г., виконуючи свою безпосередню роль, маючи в користуванні автомобіль «ВАЗ 21093», спільно з гр. Б. здійснював стеження за гр. Г. для вивчення у ході цього способу його життя, роботи, побуту, охорони, наявності транспортних засобів, а також шляхів та способів підходу до нього з метою вбивства та втечі після його вчинення [121].

Нерідко для вчинення умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, злочинець особисто чи за зверненням до обізнаної в цій сфері особи виготовляє вибухові пристрої. Як приклад, з мобільного телефону виготовляється пристрій для дистанційного керування саморобним вибуховим пристроєм шляхом приєднання дротів, частина з яких спрямовує сигнал із мобільного телефону, а інша – приєднується до елемента живлення як передавач радіосигналу для дистанційного приведення в дію вибухівки [150, с. 9].

Тому серед способів підготовки до скоєння умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, необхідно відмітити пошук необхідних засобів і знарядь злочину. В даному випадку мова йде про пошук вибухових пристроїв або вибухових речовин для виготовлення вказаних пристроїв. Окрім того, до підготовчих дій слід відносити й ознайомлення зі спеціальною літературою у галузі вибухотехніки; спілкування з метою

отримання консультацій з особами, обізнаними в цій царині; виготовлення вибухових пристроїв; відпрацювання навиків із замінування та приведення в дію вибухових пристроїв тощо.

Зокрема, діючи за попередньою змовою в групі осіб з гр. Б. та гр. В., з метою вчинення вбивства гр. Г. на замовлення гр. Д., гр. А. спільно з гр. Б. на початку вересня 2006 року придбав частину тротилової шашки вагою 400 гр. та електродетонатор, з яких, в середині вересня 2006 року в приміщенні гаражів, спільно з гр. Б. виготовив вибуховий пристрій, та який, в цей же період часу, з метою перевірки його дієвості та можливості в подальшому виготовлення і використання подібного пристрою для вчинення вбивства гр. Г., підірвав у невстановленому слідством місці, однак вибух був невдалий. Однак, прагнучи реалізувати свій злочинний умисел на вбивство гр. Г. та виконання замовлення гр. Д., діючи за попередньою змовою групою осіб з гр. Б. та гр. В., гр. А. в кінці вересня 2006 року повторно придбав частину тротилової шашки, з якої в приміщенні гаражу, а також інших приміщеннях, на початку жовтня 2006 року спільно з гр. Б. виготовив вибуховий пристрій, дію якого в цей же час спільно з останнім випробували в лісопосадці позаду гаражів кооперативу, в результаті чого вибух відбувся. Переконавшись у руйнівній здатності виготовленого ним вибухового пристрою, використовуючи отримані навички щодо виготовлення та приведення в дію вибухового пристрою, в середині жовтня 2006 року гр. А. за попередньою змовою в групі з гр. Б., на замовлення гр. Д. та при сприянні гр. В., спільно з гр. Б. придбав у невстановлених слідством осіб вибухову речовину та засоби ініціювання вибуху, з яких, а також підручних матеріалів в гаражах кооперативу спільно з гр. Б. виготовив радіокерований саморобний вибуховий пристрій [121].

У разі ж скоєння вказаного виду вбивств членами злочинної організації, нерідко існує чіткий розподіл ролей між її учасниками. Тому за виготовлення електродетонаторів, елементів живлення та радіокерованих механізмів приведення в дію вибухових пристроїв, які в подальшому використовуються безпосередніми виконавцями для вчинення злочинів, відповідає окрема особа.

З вищенаведеного помітно, що способи скоєння умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, напряду залежать та обумовлюються видом знаряддя, яке використовується вбивцею для досягнення злочинного задуму. Мова йде про вибухові пристрої. Тому вважаємо за необхідне зупинитися на характеристиці знаряддя досліджуваної категорії вбивств як невід'ємного елементу способів їх учинення.

Як відзначають О. В. Сенюк, Я. В. Домбровський, О. С. Жупіна, О. Р. Мала, М. С. Туркот, засобом учинення вибуху є вибуховий пристрій, тобто технічний пристрій одноразового застосування, що має здатність вибухати, спеціально призначений (виготовлений) для ураження людей або знищення їх, пошкодження різних об'єктів і складається із заряду вибухової речовини, поєднаного із засобами висадження, яке з огляду на спосіб застосування вибухового пристрою, має два різновиди – безпосереднє приведення в дію або вчинення підризу дистанційно. Для розглядуваної нами категорії вбивств характерним є використання вибухових пристроїв другого різновиду, які приводяться в дію дистанційно шляхом використання засобів ближнього бою (ручні гранати, гранатомети), ракети, міномети, артилерія, авіація; засобів уповільненого спрацьовування (встановлення на заданий час, із затримкою спрацьовування); дистанційного керування за допомогою дротового зв'язку або з використанням радіосигналу; використання вибухових пристроїв, що спрацьовують при зміні атмосферного тиску, швидкості руху об'єкта тощо чи у транспорті, що рухається чи при зіткненні з об'єктом; використання вибухових пристроїв, розміщених у транспорті, що спрацьовують при запуску системи руху, а також міні-пасток, що спрацьовують при піднятті, перекиданні тощо [150, с. 9-10].

Аналіз матеріалів слідчої та судової практики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, вказує, що для вчинення вказаної категорії злочинів використовуються вибухові речовини (тротиліві шашки, пластикна вибухова речовина, зокрема марки ПВВ-4, нітроцелюлозні порохи [122]); заряди порошкоподібної

вибухової речовини типу «Амоніт Т-19»; електродетонатори ЕДП; саморобні радіокеровані вибухові пристрої системи «паливо плюс окислювач», що складаються з корпусу заряду вибухової речовини, заряду вибухової речовини системи «паливо плюс окислювач» (як приклад, механічна суміш аміачної селітри з алюмінієвою пудрою і сіркою), саморобного електричного засобу підривання (займання), радіокерованого вибухового механізму комбінованої фугасної, термічної і уламкової вражаючої дії; тощо. У випадку, коли злочинець не має можливості виготовити або отримати вибуховий пристрій достатньої потужності, то нерідко застосовуються вибухові пристрої, додатково начинені елементами ураження (дріб, гайки, цвяхи тощо) або пристрої спрямованого вибуху [152].

В якості прикладу вжиття підготовчих дій з підшукування знаряддя скоєння умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, наведемо наступне. Для реалізації свого наміру у березні 2005 року гр. А. за невстановлених обставин без передбаченого законом дозволу придбав, переніс та зберігав бойовий припас – 120 мм мінометну міну, із використанням якої в подальшому виготовив та зберігав саморобний вибуховий пристрій, що складався з конструктивно оформленого заряду 120 мм мінометної міни, електродетонатору, електричного дроту та елементів живлення, споряджений вибуховою речовиною бризантної дії – тротилом вагою близько 2,3 кг з радіусом розльоту вражаючих уламків на відкритій місцевості від 1 000 до 1 500 метрів [239].

Для вчинення умисних вбивств на замовлення зазвичай використовуються вибухові пристрої, що приводяться в дію дистанційно (91,5% – таблиця В. 2). При цьому, переважна кількість указаних убивств учиняється шляхом підкладання вибухових пристроїв під днище транспортних засобів. Значно рідше зустрічаються випадки встановлення вибухових пристроїв до жилих чи офісних приміщень, пересилання за допомогою доставки кур'єрськими службами. Також можна навести приклад, коли вибуховий пристрій було вмонтовано в кабіні ліфта. Злочинець привів

його в дію шляхом здійснення дзвінка з мобільного телефону на мобільний телефон вибухового пристрою, коли потерпілий зайшов до кабіни ліфту та почав рух вгору. В результаті чого відбувся вибух, яким було спричинено смерть потерпілого, а також знищено та пошкоджено ліфтове обладнання, яке перебуває на праві господарського відання КП «Керуюча дирекція», чим заподіяно матеріальну шкоду у великих розмірах на загальну суму 90552 грн. [118].

Після підготовки до скоєння умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових речовин, злочинець приступає до безпосереднього вчинення указаних протиправних діянь. Місцем для підризу обирають переважно автомобілі потерпілих, офіси, квартири. Проте в останній час набув поширення такий спосіб учинення умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв як мінування автомобіля, який безпосередньо не належить жертві, та його подальше розташування у місці, поруч із яким має пройти чи проїхати замовлений об'єкт. Такий автомобіль може бути розміщений в будь-якій точці маршруту, де є умови для паркування, а саме розміщення може відбутися як завчасно, так і за ситуацією [208, с. 29; 152].

Прикладом умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, є вбивство відомого журналіста Павла Шеремета, яке відбулося 20.07.2016 в м. Києві. Так, вибухових пристрій спрацював у машині, якою керував у день загибелі П. Шеремет. Від будинку на вулиці Івана Франка, де він мешкав, до перехрестя з вул. Богдана Хмельницького, на якому загинув, – близько 300 метрів. Машина зупинилася, надаючи перевагу на перехресті, і саме в цей момент пролунав вибух, який вирвав з місця кріплення сидіння водія, а Шеремета відкинуло до задніх дверцят. Спрацював радіокерований вибуховий пристрій, закладений під дно машини між педалями управління і сидінням. Про потужність вибуху, яка могла досягти 600 г тротилового еквіваленту, свідчать відеозапис події, слова

очевидців про ударну хвилю та деталі машини, що розлетілись на кілька десятків метрів [166].

В якості прикладів скоєння замахів на умисні вбивства, вчинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв, наведемо наступні.

1. 25.01.2009 відповідно до розробленого плану гр. З. під надуманим приводом запросив гр. А. на зустріч і коли останній, приїхавши своїм автомобілем «Нива-Шевроле», зайшов у кабінет до гр. З. у приміщенні Березнегуватського районної організації воїнів-інтернаціоналістів. Гр. С., діючи за попередньою змовою з гр. З., на його замовлення, із корисливих мотивів, ставлячи під загрозу життя багатьох людей, спробував закріпити вибуховий пристрій під днищем автомобіля гр. А., але в цей момент на мобільний телефон, який був задіяний у схемі вибухового пристрою, надійшов несподіваний радіосигнал мобільного оператора, який призвів до незапланованого вибуху. У результаті такого вказаний транспортний засіб було пошкоджено, підсудний гр. С. отримав тілесні ушкодження. Таким чином, злочинний умисел підсудних не був доведений до кінця з причин, що не залежали від їх волі [119].

2. 14.04.2016 у м. Києві відбувся замах на умисне вбивство за допомогою вибухівки. А саме, на столичній вулиці Краснова вибуховий пристрій спрацював у безпосередній близькості до автомобіля ВАЗ-2104, а згодом фахівці виявили ще одну вибухівку в самій машині. При цьому, спосіб учинення вказаного злочину, як зазначено в матеріалах кримінального провадження, полягав у наступному: «на шасі ВАЗ 2104 було закріплено саморобний вибуховий пристрій спрямованої дії з використанням обладнання для входу до всесвітньої мережі «Інтернет» для дистанційної активації» [166].

З приводу способів приховування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, то на їх вибір впливає характер зв'язку злочинця з потерпілим і місцем скоєння злочину. Характер і послідовність здійснюваних при цьому дій визначається особистісними даними злочинця й обстановкою скоєння злочину [208, с. 29].

Зазвичай обрання в якості способу безпосереднього вчинення вбивства використання вибухових пристроїв уже передбачає знищення матеріальних слідів присутності злочинця на місці події. Це означає, що спосіб безпосереднього вчинення водночас є й способом приховування злочинних дій. Проте в окремих випадках злочинці можуть вживати й додаткових заходів, спрямованих на недопущення самовикриття. Як приклад, це дотримання чітких правил конспірації всіх співучасників злочину; виїзд за межі території держави, у випадку викриття їх злочинної діяльності; фізичне знищення свідків злочинної діяльності злочинців; маскування місць підготовки до вчинення вбивств, місць зберігання вибухових пристроїв; здійснення завуальованого спілкування в телефонних розмовах з використанням маршрутизаторів (інтернет роутерів) та месенджерів на базі соціальних мереж, з метою недопущення прослуховування їх розмов і невикриття їх злочинної діяльності правоохоронними органами, а саме під час спілкування за допомогою мобільних терміналів систем зв'язку використання спеціальної, заздалегідь обумовленої між собою, термінології та використання вигаданих імен і прізвищ [123].

1.3. Слідова картина злочину

Криміналістика насамперед досліджує не стільки подію злочину, скільки її відображення в матеріальній обстановці й у свідомості людей, що так або інакше сприйняли цю подію [74, с. 299]. У зв'язку з чим вважаємо, що слідова картина посідає чільне місце у структурі криміналістичної характеристики умисного вбивства, в тому числі вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, адже є, по суті, відправною точкою розслідування [194, с. 237], основним джерелом криміналістично значущої інформації [54, с. 309] й у багатьох випадках визначає організацію та планування розслідування злочинів [130, с. 50]. За допомогою системного аналізу слідової картини можна:

визначити закономірність появи та обґрунтованість наявності певного сліду в обстановці злочину; визначити взаємозв'язки між обстановкою злочину та особою злочинця, способом злочину та об'єктом злочинного посягання; встановити детермінуючі фактори; ретроспективно відтворити модель події, що сталася у наявних умовах; визначити наявність негативних обставин; встановити ознаки інсценування [219, с. 258].

Окрім того, вбачається вірною думка О. Р. Лужецької, яка акцентує увагу на беззаперечності того факту, що криміналістика, як прикладна наука, вивчає сліди в розрізі та контексті усіх їх проявів і покликана займатися виявленням та вивченням слідової картини вчинення злочинів. Це пояснюється тим, що слідова картина злочину відображає особливості способу, а також ознаки інших елементів структури злочинної діяльності. Правильна криміналістична оцінка слідової картини дозволяє створити основу для найбільш швидкого розпізнавання у вихідних даних того чи іншого характерного способу вчинення розслідуваного злочину навіть за окремими ознаками. Виділення типових елементів слідової картини конкретних видів кримінальної діяльності має важливе методичне значення, тому що, з одного боку, надає слідчому набір відправних точок для пошуку тих або інших слідів, а з іншого – під час виявлення слідів певного виду забезпечує можливість висунути типові версії щодо розслідуваної події [140, с. 97].

Також вважаємо, що більш інформативним, а значить і практично орієнтованим, є висвітлення питань, пов'язаних із типовими слідами умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, у нерозривному зв'язку з характеристикою обстановки їх скоєння – зокрема, місця та часу. Це пояснюємо тим, що специфіка конкретного місця злочину, а також обраний час учинення злочину, напряду обумовлює умови підготовки та ініціювання вибуху як способу заподіяння смерті особі. Як результат, конкретні умови вчинення кримінального вибуху здійснюють безпосередній вплив на механізм слідоутворення. Відповідно саме сліди несуть інформацію про місце, час та інші обставини події злочину. Тому елементи обстановки вчинення

злочину стають відомими тільки після прочитання слідів злочину [220, с. 92; 168, с. 301].

З урахуванням вищезазначеного в представленому підрозділі дослідження основна увага приділяється визначенню специфіки слідової картини умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Разом із тим, варто з'ясувати поняття та зміст терміну «слідова картина злочину» у контексті панівних у криміналістичній науці позицій учених.

На думку М. В. Салтевського, слідова картина конкретного злочину – це матеріальна й ідеальна слідова обстановка, яка відображає та зберігає різноманітну інформацію про конкретну подію злочину та особу, яка його вчинила [210, с. 148-151]. З наведеного помітно, що вчений розкриває зміст досліджуваного поняття за допомогою терміну «обстановка», тим самим указуючи на взаємозв'язок і взаємозалежність сукупності матеріальних й ідеальних слідів із обстановкою злочину.

В. О. Коновалова розглядає слідову картину в тісному взаємозв'язку зі способом учинення злочину, вказуючи на кореляції між ними. При цьому, вчена під слідовою картиною злочину пропонує розуміти комплекс слідів, які відображають картину події злочину та поведінку суб'єкта на місці злочину, дозволяє висунути найбільш обґрунтовані версії щодо його вчинення, оскільки поведінка особи завжди відображається в навколишньому середовищі у вигляді особистого сліду. Більше того, науковець акцентує увагу на тому, що особистий слід є не менш цікавим для вивчення, аніж слід пальця руки. Пояснюється це тим, що на відміну від сліду пальця його руки, слід поведінки завжди є на місці події та несе набагато більший обсяг криміналістично значущої інформації про особу злочинця [99, с. 25]. У запропонованому твердженні основна увага зосереджується не на сутності та змісті поняття «слідова картина», а на його значенні.

На думку Ю. М. Берези, слідова картина правопорушення є сукупністю відомостей, отриманих з різних джерел доказової інформації, що стали

наслідком вчинення злочинних дій на всіх етапах діяння (підготовка, безпосереднє вчинення та приховування) та складають наповнення конкретного кримінального провадження [16, с. 9]. Вважаємо, що наведена дефініція за своїм змістом є занадто абстрактною. В ній не розкривається зміст слідової картини правопорушення, не зазначається сукупність яких саме відомостей є її складовими елементами.

А. В. Старушкевич визначає поняття слідової картини злочину шляхом перерахування її складових елементів. Зокрема, він відмічає, що такими елементами є типові ситуації вчинення злочину (час, місце, умови) і типові матеріальні сліди [220, с. 92]. У цілому з наведеним твердженням можна погодитися, проте є певні уточнення. На нашу думку, слідова картина, окрім часу, місця, умов, представлена не тільки типовими матеріальними, а й ідеальними слідами.

Також слушною є позиція В. С. Перліна, котрий указує, що питання, пов'язані з характеристикою саме обстановки та наслідків злочину, у криміналістиці висвітлюються як структурні елементи слідової картини злочину окремого виду (групи) [170, с. 69]. Учений підкреслює, що слідова картина будь-якого кримінального правопорушення представлена обстановкою та наслідками злочину. Під останніми вочевидь варто розуміти власне типові сліди злочину.

Таким чином, проаналізувавши панівні наукові позиції з приводу виокремлення в якості окремого елементу криміналістичної характеристики слідової картини злочину та його трактування, дійшли висновку, що слідова картина умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, є сукупністю відомостей про обстановку (час, місце й умови) скоєння вказаних кримінальних правопорушень і їх типові сліди. У цьому контексті особливості слідової картини досліджуваної категорії вбивств слід розглядати шляхом почергового з'ясування специфіки обстановки та типових слідів злочину.

Так, умисні вбивства, вчинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв, як і будь-які інші кримінальні правопорушення скоюються в певній обстановці. А значить її дослідження дозволяє слідчому відокремити істотне від неістотного, необхідне від випадкового та встановити певні взаємозв'язки з особою злочинця [32, с. 125; 128, с. 49-54]. Ось чому з'ясування змісту цього терміну відіграє важливу роль для характеристики обстановки розглядуваних нами вбивств.

Зокрема, В. А. Динту підмічає, що серед елементів криміналістичної характеристики злочинів значне посідає обстановка злочину, оскільки інформація, носієм якої вона виступає, є стрижневою в криміналістичній характеристиці. Тому що взаємопов'язана з даними про інші її елементи, інколи зумовлює їхній зміст, виступає як своєрідний системний початок в рамках даної характеристики [51, с. 242].

О. В. Пчеліна зазначає, що обстановка є насамперед сукупністю умов, обставин, у яких діє злочинець. Ці умови можуть як залежати від волі й дій злочинця, так і не залежати від них [194, с. 230]. Учені по-різному трактують зміст обстановки, визначаючи які саме обставини в своїй сукупності формують систему. Зокрема, М. П. Яблоков пропонує до елементів обстановки вчинення злочинів уключати взаємодіючі та взаємопов'язані об'єкти, явища та процеси, що характеризують умови місця та часу, речові, фізико-хімічні, метеорологічні, виробничі фактори, особливості поведінки учасників події й інші обставини об'єктивної реальності, що склалися під час вчинення злочину, та впливають на спосіб його вчинення і механізм [268, с. 112]. О. О. Хмиров стверджує, що обстановка злочину є сукупністю матеріальних, виробничих і соціально-психологічних факторів середовища, в якому вчиняється злочин [246, с. 5]. В. О. Образцов до вказаного елементу криміналістичної характеристики злочинів відносить територіальну, кліматичну, демографічну й іншу специфіку регіону, в якій скоєно злочин, а також обставини, що характеризують безпосередньо місце, час, умови й інші особливості вчинення злочину [160, с. 98].

Р. Х. Бічурін під час дослідження криміналістичної характеристики вбивства із хуліганських мотивів обстановку вчинення злочину визначає як систему просторово-часових характеристик місця події, яка використана злочинцем, а в деяких випадках спеціально підібрана ним, а також наявність на місці події носіїв матеріальної та ідеальної інформації [21, с. 12]. Учений пропонує до змісту обстановки включати не тільки час, місце й умови вчинення злочину, а й наявність на місці слідів злочину. Вказаний підхід вважається не вірним, так як вказані елементи в своєму взаємозв'язку формують таку систему як слідова картина злочину. Не може структурний елемент слідової картини кримінального правопорушення бути ширшим або однаковим за змістом з нею. Це насамперед є помилковим з точки зору законів логіки.

С. О. Книженко під час здійснення криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються відносно осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя, характеризуючи обстановку вчинення досліджуваних злочинів, зауважує, що вона визначається певними чинниками. Серед останніх учена виокремлює 1) місце вчинення злочину, яке, як правило, пов'язане або з місцем перебування осіб, відносно яких вчиняється злочин, або з місцем знаходження їхнього майна; 2) час вчинення злочину, який безпосередньо пов'язаний з часом та процедурою розгляду кримінальних, цивільних, адміністративних проваджень; 3) зв'язки та відносини між учасниками злочину, які характеризуються як формальні, короткочасні, конфліктні [89, с. 77-78].

Наведені вищі позиції науковців указують на те, що обстановка як елемент криміналістичної характеристики злочинів є збірним поняттям [219, с. 257]. Зокрема, враховуючи особливості механізму вчинення умисних вбивств на замовлення з використанням вибухових пристроїв, до обстановки скоєння зазначених убивств пропонуємо відносити відомості про час, місце й умови вчинення злочину. Останні, на наше переконання, містять відомості про обставини, які безпосередньо впливають на реалізацію правопорушниками злочинного задуму та дозволяють зорієнтувати органи досудового

розслідування. Вони дають найбільш істотну криміналістичну інформацію для вибору напряму й ефективних методів розслідування [92, с. 136].

Тож, як зазначає І. М. Кунтій, місце та час вчинення злочину індивідуалізують і конкретизують діяння. Відомості про місце вчинення злочину дозволяють висловити судження про ймовірних свідків події, обставини, що сприяли його вчиненню. Встановлення часу злочину допомагає перевірити причетність підозрюваного до вчинення ним кримінального правопорушення [130, с. 47-48].

Стосовно часу вчинення умисних вбивств на замовлення з використанням вибухових пристроїв, то він, як зазначають науковці, впливає на всі етапи виникнення, існування та використання доказової інформації. У зв'язку з цим урахування впливу часового чинника в процесі розслідування дає змогу: визначити час події злочину; встановити часові зв'язки між фактами; з'ясувати черговість подій, дій або фактів; обчислити тривалість різних подій та ін. [116, с. 277; 168, с. 302].

Разом із тим, як зазначає Д. І. Лопашук, при вбивстві, вчиненому на замовлення, діяння, які передували настанню смерті, є розтягнутими в часі. Контакт виконавця і замовника завжди відстає в часі від вчинення вбивства, що суттєво ускладнює можливість установлення причинного зв'язку між діями замовника і смертю потерпілого [139, с. 29].

Як приклад, гр. А. і гр. Б. з метою забезпечення реалізації свого злочинного умислу неодноразово зустрічались у м. Трускавець і м. Дрогобич, Львівської області та організовували спостереження за гр. В., автомобілем останнього марки «JEEP», отримуючи таким чином інформацію про його пересування, місця зупинок вказаного транспортного засобу та підшуковували засоби і знаряддя, необхідні для вчинення вбивства гр. В. Для реалізації даного злочинного умислу гр. А. та гр. Б., діючи спільно, за попередньою змовою, 26.02.2017 приблизно о 03:10 год., з метою вчинення вбивства гр. В., невстановленим способом, проникли у його автомобіль марки «JEEP», який знаходився по вул. Грушевського, 95/2, у м. Дрогобич, Львівської області та

встановили під переднім сидінням водія в автомобілі, яким користується гр. В., марки «JEEP», вищезгаданий несправжній (імітаційний) засіб-макет радіокерованого саморобного вибухового пристрою (без вибухової речовини та засобів ініціювання), який приводиться у дію здійсненням дзвінка із одного абонентського номеру на інший, та продовжували візуальне спостереження за вказаним автомобілем з метою вбивства гр. В., шляхом приведення у дію вказаного несправжнього (імітаційного) засобу-макету радіокерованого саморобного вибухового пристрою (без вибухової речовини та засобів ініціювання), помилково вважаючи його таким, що може бути використаний за призначенням та після використання спричинить смерть гр. В.

У подальшому, для реалізації свого злочинного умислу 27.02.2017, гр. А. та гр. Б., діючи спільно, за попередньою змовою, з метою вчинення вбивства гр. В., знаходились у м. Трускавець, Львівської області для встановлення місця знаходження останнього та обрання місця, в якому можна було б здійснити його вбивство вищевказаним способом. Так, гр. Б., 27.02.2017 приблизно о 19:38 год., знаходячись у м. Трускавці Львівської області, спільно з гр. А. переконавшись у тому, що гр. В. знаходиться в автомобілі марки «JEEP», по вул. Дрогобицькій, 37, у м. Трускавець, Львівської області, діючи на виконання спільного злочинного умислу, з метою приведення у дію вказаного несправжнього (імітаційного) засобу-макету радіокерованого саморобного вибухового пристрою (без вибухової речовини та засобів ініціювання), помилково вважаючи його таким, що може бути використаний за призначенням та після використання спричинить смерть гр. В., здійснив дзвінок із абонентського номеру на приймаючий пристрій, вмонтований в несправжній (імітаційний) засіб-макет радіокерованого саморобного вибухового пристрою (без вибухової речовини та засобів ініціювання), приводячи його в дію. Тобто, гр. А. та гр. Б. виконали усі дії, спрямовані для вчинення умисного вбивства гр. В., однак, свій злочинний умисел до кінця не довели з незалежних від них причин, оскільки їхні дії заздалегідь були попереджені працівниками поліції, які їх і затримали [120].

Також прикладом розтягування в часі дій злочинця зі встановлення вибухового пристрою та власне заподіяння з його допомогою смерті особи є матеріали справи стосовно вбивства відомого журналіста Павла Шеремета. А саме, слідство, спираючись на записи камер спостереження в районі вибуху, встановило, що вибухівку вночі заклала під автомобіль жінка, яку прикривав чоловік. Вказані особи також знаходилися поруч із місцем вибуху й вранці 20.07.2016 [236].

Місце вчинення злочину визначають як територію, на якій було почато, закінчено діяння або настав злочинний результат [237, с. 133]. При цьому, як зазначає Ю. В. Рудницька, місце вчинення злочину конкретизує й індивідуалізує сам злочин [203, с. 147].

С. О. Саїнчин під час дослідження методики розслідування злочинів, у тому числі вчинених на замовлення та вчинених з використанням вогнепальної зброї та вибухових пристроїв, відмічає, що для скоєння вказаних вбивств звичайно місцем обираються автомобілі потерпілих, офіси, квартири. Нерідко підривають заздалегідь викрадені автомобілі, начинені потужними зарядами вибухових речовин і припарковані у найбільш зручному місці для реалізації злочинного наміру. Щоб компенсувати недостатню вибірковість (не зовсім точну спрямованість) вибуху, іноді злочинець чи злочинці збільшують заряд, що призводить до значного розширення ударного впливу вибухового пристрою, до загибелі не тільки наміченої жертви, але й багатьох сторонніх людей [208, с. 25-30].

При цьому, вчений підрозділив місця вчинення вбивств на декілька груп: місця, пов'язані з житлом жертви та прилеглою до нього територією; місця, пов'язані зі сферою трудової, службової, політичної і громадської діяльності жертви; місця, пов'язані з проведенням відпочинку, лікування, дозвілля, заняттям спортом; місця, пов'язані зі зберіганням і стоянкою автотранспорту; вулиці та інші відкриті ділянки в межах населених пунктів, автодороги, громадський транспорт; місця, що характеризуються безлюдністю та віддаленістю [205, с. 266-267; 206, с. 266-267].

Окрім того, варто зазначити, що характеристика місця скоєння умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, полягає не тільки в з'ясуванні географічного розташування місця злочину, а й у визначенні у залежності від обстановки та параметрів пристрою місць просторового розташування вибухових пристроїв у конкретному об'єкті. Іншими словами, мова йде про маскування вибухових пристроїв з метою попередження його завчасного виявлення та знешкодження. Як приклад, у випадках, коли місцем обране конкретне приміщення, вибуховий пристрій може бути поміщений у кошик для непотрібних паперів, шухляду робочого столу певної особи, у книгу із заздалегідь зробленими вирізами в її аркушах для вміщення вибухового пристрою, у валізі або пакет (згорток), нібито забутий кимось у приміщенні й ін. При вибуху будинків вибухові пристрої можуть бути поміщені в нежитлових частинах будинку (підвали, бойлери, сходові клітки, сміттєзбиральники тощо), а також в орендованих приміщеннях (офіси, квартири, склади та ін.). Коли місцем кримінального вибуху є автомобіль, вибуховий пристрій може міститися під капотом, усередині салону (нерідко під переднім сидінням) або ззовні на днищі автомобіля та ін. [208, с. 25-30].

О. І. Дворкін, Л. В. Бертовський, формуючи криміналістичну характеристику вбивств, скоєних із застосуванням вибухових пристроїв, визначили типові місце та час учинення цих злочинів. Зокрема, з'ясовано, що вибухові пристрої (як правило, радіокеровані) встановлюються біля під'їздів жилого будинку, вхідних дверей квартири, її вікон (22,8%); в автомашині жертви, у тому числі вибухи на автостоянках (18,1%); у жилих приміщеннях (11%). Щодо часових проміжків скоєння вказаних злочинів, то найчастіше вони вчиняються в період з 22 до 02 годин (31,5%). Наступними близькими кількісними показниками є часові періоди з 02 до 6, з 18 до 22, з 10 до 14 годин, на які припало відповідно 18,5%, 16,9% і 16,2% випадків. Рідше вказані злочини скоюються в періоди з 14 до 18 і 6 до 10 годин, на які відповідно припало 9,2% і 7,7%. При цьому, науковці відмічають, що в нічний час з 22 до 06 годин учиняється 50% усіх вбивств з використанням вибухових

пристроїв. Це обґрунтовується відсутністю свідків, відносно спокійним психологічним станом виконавця, наявністю достатнього часу для установки вибухівки тощо [49, с. 13-14].

Аналіз слідчої та судової практики розслідування та судового розгляду справ про умисні вбивства, вчинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв, показав, що вказані кримінальні правопорушення найчастіше скоюються вранці (38,3%) та в денну пору доби (34%) у містах (89,4%). Час закладення вибухового пристрою до обумовленого об'єкту та час здійснення вибуху в переважній більшості випадків не співпадає (83%). Місцем учинення зазначених убивств є автомобілі жертв і автостоянки (53,2%), придворова та придомова території (36,2%), жилі й офісні приміщення (10,6%). Щодо умов учинення умисних вбивств на замовлення з використанням вибухових пристроїв, то вони характеризуються насамперед відсутністю між виконавцем і жертвою соціальних зв'язків. Виконавці отримували орієнтовну інформацію про особу потерпілого від замовника та/чи посередника, а також у зв'язку зі стеженням за нею для вивчення її способу життя (91,5% – таблиця В. 2).

Іншим не менш важливим та інформативним елементом криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, є типові сліди злочину. Останні дають можливість установлювати, хто злочинець, як він пересувався на місці події, чи вистежував жертву, як напав, як здійснив мету – позбавив життя людину, де й які обов'язкові сліди злочинець повинен залишити, які сліди залишилися на його одязі та тілі [209, с. 449].

Вважаємо вірним твердження, що виникнення слідів і їхнє розуміння має свої закономірності, пізнання яких забезпечує правильне розуміння поняття «слід» і в подальшому допомагає їхньому швидкому виявленню та правильному встановленню обставин, які мають значення для розслідування або розгляду судом [140, с. 98]. Тобто наявність та обсяг відомостей про сліди злочину визначають успіх розкриття та розслідування злочину, в тому числі

умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв [213, с. 87].

Заслуговує на увагу й позиція Ш. М. Хазієва, згідно з якою дослідження слідів на місці злочину використовується для «складання комплексної криміналістичної інформації щодо особи злочинця» [243, с. 7]. Тому поділяємо думку, що диференціація слідів дає можливість створити основу подальшого дослідження криміналістичної характеристики злочинів [87, с. 112].

Зокрема, найбільш уживаною є класифікація слідів злочину залежно від джерела їх походження. За вказаним критерієм виділяють матеріальні й ідеальні сліди. Перші знаходять своє відображення в навколишній обстановці, а другі – в свідомості людей. Відповідно матеріальні сліди злочину можна сприймати безпосередньо або опосередковано за допомогою спеціальних технічних засобів, а от ідеальні сліди є уявними образами в пам'яті особи, через що не можуть сприйматися особою, яка здійснює досудове розслідування. Як приклад, Р. С. Белкін з приводу криміналістичної природи та значення для розслідування злочинів ідеальних слідів висловився наступним чином: «механізм виникнення ідеальних змін і самі ці зміни як уявні образи у свідомості учасників або сторонніх спостерігачів події є об'єктом дослідження криміналістики лише частково». На його думку, криміналістика отримує основні дані про ці процеси з психології (загальної та судової), фізіології й інших наук про людину [10, с. 37].

Стосовно типових слідів убивств, то М. В. Костенко запропонувала їх систематизувати на два види залежно від їх належності – сліди злочину та сліди злочинця. Дослідження таких слідів, на її думку, дасть змогу одразу встановлювати зв'язок з конкретно причетною до розслідуваного вбивства особою чи з колом осіб, серед яких може знаходитися така особа [106, с. 18]. Колектив авторів підручника «Криміналістика» за редакцією В. О. Образцова згрупував матеріальні сліди вбивства в сліди, залишені на жертві злочину, і сам труп потерпілого; сліди застосування знарядь вбивства; самі знаряддя злочину; сліди перебування злочинця на місці вбивства і його дій та ін. [109, с. 626].

Тобто вчені вказують на невичерпність переліку матеріальних слідів убивств. Вочевидь така позиція зумовлена тим, що неможливо передбачити всі можливі способи скоєння вбивств.

Ю. П. Приходько констатує, що розслідування правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, викликає певні труднощі, які полягають у збереженні слідової картини після вибуху, своєчасності проведення огляду місця події, виявленні та вилученні слідів вибуху вибухового пристрою й їх дослідженні. У зв'язку з цим, а також з урахуванням того, що злочинність, пов'язана із застосуванням вибухових пристроїв і вибухових речовин, набуває все більшого розмаху [180, с. 125], особливої уваги заслуговує питання про типові сліди вказаних кримінальних правопорушень, зокрема умисних вбивств, що вчинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Механізм учинення вбивств на замовлення з використанням вибухових пристроїв вирізняється значною кількістю ознак, серед яких особливу роль відіграє знаряддя злочину. Злочинець учиняє вбивство на замовлення шляхом використання вибухових пристроїв. Ця ознака напряду впливає на способи зазначеного виду кримінальних правопорушень, які поряд з іншими включають у себе дії з виготовлення чи придбання вибухових пристроїв, їх зберігання, транспортування та використання з ціллю умисного позбавлення особи життя. Із зазначеного можна помітити, що сліди умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, представлені водночас слідами, типовими для вбивств на замовлення та кримінальних вибухів. Тому вважаємо, що перед тим, як виокремити типові сліди розглядуваного нами виду вбивств, потрібно з'ясувати, які сліди характерні для застосування вибухових пристроїв.

У наукових працях зустрічається пропозиція ділити сліди застосування вибухових пристроїв, які можуть бути використані в процесі розслідування злочинів, за таким критерієм як час їх утворення. Зокрема, Ю. П. Приходько, за вказаним критерієм виділяє три групи слідів: сліди, утворені при виготовленні

вибухових пристроїв (технологічні – сліди виготовлення корпусу вибухового пристрою, заряду вибухової речовини, засобу підриву, підривача і допоміжних елементів); сліди, утворені при підготовці вибуху (сліди транспортування вибухового пристрою, сліди установки та маскуванню вибухового пристрою); сліди, які утворилися під час вибуху вибухового пристрою (сліди, характерні для бризантної, фугасної, термічної й осколкової дії) [180, с. 125-127; 179, с. 357-370]. У той же час М. П. Буш, О. П. Грибунова, А. В. Макарова пропонують за згаданим критерієм сліди, що несуть криміналістично значиму інформацію про вибухові пристрої, особливості їх установки й інших обставин вчинення злочину, розділити на п'ять груп: сліди виготовлення вибухового пристрою; сліди транспортування вибухового пристрою до об'єкту мінування; сліди, утворені при установці вибухового пристрою на об'єкті мінування, в тому числі сліди їх маскуванню; сліди, утворені при відході з об'єкта мінування, включаючи сліди приховування злочину; сліди вибуху вибухового пристрою [29, с. 27-28; 179, с. 357-360].

Дещо відрізняється від вищенаведених підходів до систематизації слідів вибуху позиція І. Д. Моторного, який у своєму дослідженні, присвяченому з'ясуванню теоретико-прикладних основ застосування засобів і методів криміналістичної вибухотехніки, до досить поширених слідів застосування вибухових пристроїв (боєприпасів) відносить також продукти вибуху і залишки вибухової речовини. Останні вчений поділяє на шість основних груп [156, с. 68-69; 179, с. 357-370].

Проаналізувавши вищезазначене, а також результати вивчення матеріалів кримінальних справ і кримінальних проваджень щодо умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, пропонуємо виокремлювати наступні типові сліди вказаних кримінальних правопорушень: сліди вибуху на тілі й одязі жертви (93,6%); сліди вибуху в елементах обстановки навколишнього середовища (93,6%); мікрооб'єкти (100%); знаряддя та засоби злочину (100%); сліди злочинця, знарядь і засобів злочину (25,5%); звуко-, відеозаписи на засобах технічної фіксації та носіях інформації (31,9%);

переписка співучасників злочину за допомогою програмного забезпечення з розповсюдження інформації в електронному вигляді (29,8%); ідеальні сліди (100% – таблиця В. 2).

Так, серед типових слідів умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, варто виокремити сліди вибуху у вигляді тілесних пошкоджень на тілі жертви – трупі чи живій особі в разі скоєння замаху на вбивство. Як приклад, у результаті вибуху, здійсненого гр. А. і гр. Б. на замовлення гр. В. та при сприянні гр. Г., гр. Д., який знаходився в безпосередній близькості до епіцентру вибуху, від дії металевих частин, утворених під час вибуху, отримав ушкодження у вигляді ран на лівій стопі, на обох стегнах, на правому передпліччі, синці, садна на стопах, стегнах, правій гомілці, однак злочинний умисел гр. А. на умисне вбивство гр. Д. на замовлення не був доведений до кінця з причин, що не залежали від його волі.

Одночасно в результаті вибуху автомобіля «Мітсубісі Оутлендер», вчиненого гр. А. і гр. Б. на замовлення гр. В. та при сприянні гр. Г., від дії металевих частин, утворених під час вибуху, неповнолітній гр. К., яка в момент вибуху проходила в безпосередній близькості до його епіцентру, заподіяно наскрізне поранення правого стегна на висоті 50 см від підшвенної поверхні з наявними вхідною раною на зовнішній поверхні і вихідною на внутрішній поверхні стегна (загальна довжина раневого каналу склала 18 см, де по ходу раневого каналу були виявлені пошкодження м'язів, артерій і вен, сухожилок і відкритий багатоуламковий (12 уламків) перелом правої стегнової кістки); сліпе поранення лівого стегна на такій же висоті з наявною раною на внутрішній поверхні стегна, який проходить через всю товщу м'яких тканин стегна між судинами і зв'язками, закінчується на зовнішній поверхні стегна, де під шкірою виявлено інородне тіло у вигляді деформованого фрагменту металу блискучо-сірого кольору, частково прямокутної форми; садно на передній поверхні лівого коліна, які відносяться до тяжких тілесних ушкоджень за ознакою загрози для життя в момент травмування та спричинили смерть неповнолітньої гр. К. на місці події.

Водночас, в результаті вибуху, вчиненого гр. А. і гр. Б. на замовлення гр. В. та при сприянні гр. Г., від дії металевих частин, утворених під час вибуху, заподіяно тілесні ушкодження гр. Л. у вигляді 14-ти ран на правій нозі та 4 ран на лівій нозі, які відносяться до легких тілесних ушкоджень із короточасним розладом здоров'я. Окрім цього, внаслідок дії вражаючих факторів вибуху, проведеного гр. А. і гр. Б. на замовлення гр. В. та при сприянні гр. Г., потерпілий гр. М. отримав контузію, а неповнолітні потерпілі гр. Н. і гр. О. психологічні травми [121].

Окрім слідів на тілі жертви умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, для вказаної категорії кримінальних правопорушень характерні сліди вибуху, що залишилися в навколишньому середовищі й знайшли своє відображення в елементах його обстановки, Зокрема, згідно з матеріалами Сихівського районного суду м. Львова на стоянці автомашин на вулиці Чукаріна, 6 в м. Львові навпроти центрального входу в ТзОВ «Шувар» знаходиться автомобіль «Мітсубісі Оутлендер», пошкоджений вибухом. На підлозі автомашини виявлено отвір розміром 30 см x 53 см. Краї отвору вигнуті всередину салону автомашини. Під машиною виявлено воронку розміром 20 см x 26 см, глибиною 2,5 см [121].

Так як вибухові пристрої використовуються як знаряддя скоєння умисного вбивства на замовлення, то, окрім трупа особи й тілесних ушкоджень на ньому, на місці злочину залишаються рештки трупа, сліди біологічного походження й інші мікрооб'єкти. Прикладом є умисне позбавлення життя в Черкасах 69-річного Анатолія Скромного, очільника регіонального відділення Українського союзу промисловців і підприємців у Черкаській області шляхом підриву його автомобіля. Після вибуху салон машини був у крові та людських рештках [235]. Також мікрооб'єкти у вигляді слідів вибухової речовини можуть залишатися на одязі злочинців, знаряддях злочину тощо. Зокрема, залишкові кількості тротилу, який відноситься до бризантних вибухових речовин, було виявлено за даними висновків експерта № 1669 від 26.12.2006 на відрізку металевого профілю, вилученого з гаражу гр. А. (т. 9 а. с. 134-137); № 1610 від

15.12.2006 на металевому напильнику, вилученому з гаражу гр. А. (т. 9 а. с. 154-155); № 3778 від 22.12.2006 на десяти предметах одягу (куртки, брюки, светр, джинси, кепки), вилучених з гаражу гр. А. (т. 9 а. с. 158-165) [121].

В окрему групу матеріальних слідів слід виділити знаряддя та засоби злочину. Зокрема, це вибухові речовини та вибухові пристрої, вогнепальна зброя та боєприпаси, транспортні засоби, інструменти й інше. Як приклад, приблизно в лютому-березні 1998 року напередодні чергових виборів Одеського міського голови гр. А., отримавши від невстановленої особи замовлення на умисне вбивство гр. Б. з метою перешкодити його повторному обиранню на посаду Одеського міського голови, доручив гр. В., гр. Г., гр. Д., гр. Ж. та іншим членам банди, які щомісячно отримували в неї плату та мали на озброєнні вогнепальну зброю, вибухові речовини та підривні пристрої, вчинити цей злочин. Вказане злочинне угруповання наявне в них озброєння зберігали в орендованих квартирах і будинках. Одночасно в ці квартири та будинки доставлено 2650 г пластичної вибухової речовини марки ПВВ-4, 3550 г пластичної вибухової речовини, 2 тротиліві шашки вагою 400 г кожна, 1 тротилова шашка вагою 200 г, заряд порошкоподібної вибухової речовини типу «Амоніт Т-19» вагою 300 г і 12 електродетонаторів ЕДП, що є вибуховими речовинами, виготовленими заводським способом і придатними для здійснення вибуху [241].

У кримінальній справі № 1422/3160/12 вказана група матеріальних слідів злочину представлена пошкодженими акумулятором, частинами корпусу мобільного телефону, трьома металевими частинами, клемою з проводами (а.с.4-10 т.1 з доданою фототаблицею). За додаткового огляду, проведеного 27 січня 2009 року, на вказаній ділянці місцевості Також у ході проведення невідкладних слідчих (розшукових) заходів працівниками правоохоронних органів знайдено та вилучено фрагменти мобільного телефону, різьби на металевій частині, ізоляційної стрічки, поліетиленового пакету та ганчірки, сірників. На ділянці місцевості біля будинку №112 по вул. 1-го Травня виявили дві матерчаті рукавички біло-синього кольору господарчого призначення з

плямами бурого кольору. За експертного дослідження – висновок №16 від 18 лютого 2009 року (а.с.68-72 т.2), це була кров людини, походження якої не виключається від гр. А. Сам підсудний у суді ствердив, що вдягав саме ці рукавички перед закладанням вибухівки, а після поранення залишив у вказаному місці їх знайдення [119].

Ідеальні сліди умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, знаходять своє відображення в письмових поясненнях, відібраних у осіб-носіїв уявного образу в їх свідомості, а також у протоколах допиту цих осіб [195, с. 186]. Відповідно носіями ідеальних слідів указаних вбивств виступають злочинці (виконавці, посередники, замовники), потерпілі (у разі замаху на вбивство) та свідки. Окрему увагу варто приділити свідкам як носіям уявних образів. Зокрема, свідками в указаній категорії правопорушень є рідні, близькі та друзі жертви злочину та злочинця; сусіди потерпілого; колеги й інші працівники жертви злочину; очевидці; особи, поінформовані про окремі обставини кримінального правопорушення. Ідеальні сліди містять інформацію про ознаки зовнішності підозрілих осіб і їх поведінку; способи (підготовка, вчинення, приховання) вбивства; ознаки знарядь і засобів злочину; поведінку жертви; наявність очевидців чи інших сторонніх поінформованих осіб, їх зовнішність і манеру поведінки; і т. д.

1.4. Особа злочинця та особа потерпілого

Вчинення кримінального правопорушення в першу чергу є проявом поведінки особи. А значить її властивості та здібності безпосередньо впливають на механізм учинення злочину. В разі ж скоєння насильницьких протиправних діянь, то особливої уваги заслуговують й риси особи, проти якої направлені суспільно небезпечні діяння. З наведеного помітно, що для криміналістики стратегічно важливим є вивчення особистості. Це дозволить виокремити їх

специфічні ознаки, які в своїй сукупності вказують на інші елементи злочинної діяльності. Відповідно криміналістичне вивчення особистості є необхідною передумовою забезпечення ефективності досудового розслідування.

На важливість такого вивчення особистості вказує й М. А. Лушечкіна. Зокрема, вона до криміналістичного вивчення особистості включає встановлення криміналістично значимої інформації про злочинця, жертву злочину, про обвинуваченого, про потерпілого та інших учасників процесу розслідування. На її думку, подібна інформація має містити дані про притаманні їм анатомічні, біологічні, психологічні та соціальні якості, які необхідні для ідентифікації особистості, вирішення тактичних завдань та з'ясування фактичних обставин картини злочину у процесі його розкриття та розслідування, а також для використання отриманої інформації у криміналістичній профілактиці [143, с. 44].

В. В. Корнієнко пропонує під криміналістичним дослідженням особи розуміти пошук криміналістично значущої інформації про невідомого злочинця та оцінку даних про осіб, які потрапили у межі кримінального провадження. Тобто мова йде про інформацію, що дозволить визначити напрям і способи пошуку особи, яка вчинила злочин, обрати найоптимальніші методи розслідування злочинів, спрогнозувати поведінку особи у тій чи іншій ситуації встановити зв'язок між даними про особу злочинця, схему чи технологію злочинного збагачення та обставинами вчинення нею злочину, отримати дані про тих, хто найчастіше вчиняє злочини такого виду. Наведені дані про типові ознаки поведінки суб'єктів злочинів дозволяють слідчому чи оперативному працівникові виявити схильних до протиправної поведінки осіб, значно звузити коло підозрюваних, з'ясувати ціль та мотив вчинення злочину, побудувати версії та спланувати тактичні операції, а після того, як підозрюваний стане відомим, – визначити лінію поведінки відносно нього [105, с. 99]. Подібною думки дотримується й К. В. Калюга [79, с. 50].

Тож наведене вказує на необхідність здійснення криміналістичного дослідження особи злочинця та особи потерпілого, адже знання їх відмінних

рис дозволить працівникам органу досудового розслідування зорієнтуватися за умов інформаційного дефіциту й обрати вірний напрям розслідування. У зв'язку з цим у представленому підрозділі дослідження нами буде висвітлено специфічні риси як особи злочинця, так і особи потерпілого від умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

В. М. Тихоменко правильно відзначає, що найбільш інформативним для процесу розслідування є такий елемент методики розслідування як криміналістична характеристика злочину. До її змісту традиційно включають особу злочинця. Це пояснюється тим, що жодне кримінальне правопорушення не може бути реалізоване за відсутності людини, яка здійснює злочинну діяльність [228, с. 124]. Більше того, особа злочинця зі своєю свідомістю та волею є сполучною ланкою, яка пов'язує причину і наслідок з елементами криміналістичної характеристики [127, с. 10; 250, с. 139]. Тому без різнопланового вивчення особи злочинця неможливе успішне вирішення ані будь-яких теоретично важливих, ані практично значущих криміналістичних проблем [82, с. 277-285]. Окрім того, слід не забувати той факт, що кожна людина є особистістю, яка має свою психіку, характер [65, с. 200]. Вказана особливість теж повинна бути врахованою під час дослідження особи злочинця й особи потерпілого як елементів криміналістичної характеристики злочинів.

Разом із тим, під час вивчення матеріалів практики з'ясовується, що врахування ознак злочинців різних видів злочинів та злочинних угруповань різної формації дозволяє з'ясовувати кореляційні зв'язки їх діяльності з ознаками певних способів вчинення діянь, ознаками предметів злочину, а також можливими слідами злочинної діяльності і відповідно висувати обґрунтовані слідчі та оперативно-розшукові версії, особливо в умовах неочевидності вчинення аналізованих злочинів [79, с. 57-58].

У криміналістичній науці зустрічаються різноманітні трактування терміну «особа злочинця», а також погляди з приводу змістовного наповнення вказаної категорії. Через це вбачається, що висвітлення особливостей особи злочинця умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням

вибухових пристроїв, потрібно розпочати з аналізу панівних думок щодо поняття та структури особи злочинця.

Зокрема, М. І. Єнікеев стверджує, що особа злочинця – це сукупність типологічних якостей індивіда, які обумовили вчинене ним злочинне діяння [55, с. 47]. Ю. М. Антонян визначає особистість злочинця як певну модель, соціальну та психологічну, якій притаманні специфічні риси [2, с. 75]. О. Р. Лужецька теж пропонує під особою злочинця розуміти насамперед типову модель особистості людини, яка вчинила злочин, з притаманними їй біологічними, психологічними і соціальними властивостями, ознаками, що беруть участь у процесі детермінації механізму злочину, зумовлюють особливості його відбивних можливостей та процесу слідоутворення і разом з тим відчують на собі й відображають вплив інших осіб, предметів і процесів, що взаємодіють з ними [141, с. 200].

І. М. Даньшин визначає особу злочинця як сукупність істотних і стійких соціальних ознак і соціально зумовлених біопсихологічних особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у скоєному конкретному злочині під вирішальним впливом негативних обставин зовнішнього середовища, що додають скоєному діянню характер суспільної небезпеки, а винній особі (такому індивіду) – властивості суспільної небезпеки, у зв'язку з чим вона й залучається до відповідальності, передбаченої кримінальним законом [48, с. 117-126].

Також особу злочинця трактують, використовуючи такі словосполучення як «соціально-біологічна система», «сутність особи», «система ознак», «сукупність інформації (даних, ознак)» [210, с. 112; 116, с. 278-279; 56, с. 194].

На думку В. О. Коновалової, В. Ю. Шепітька, особа злочинця є соціально-психологічним поняттям, яке охоплює сукупність типових психологічних і моральних якостей індивіда, що формуються в результаті вчинення злочинів. Особа злочинця в цілому характеризується виникненням певних змін в її психологічній структурі. Змінам піддаються ціннісні орієнтації, потреби, нахили, переконання. Як результат виникають негативні риси

характеру: жорстокість, озлобленість, жадібність, боягузтво й ін. [102, с. 198; 101, с. 358]. Окрім перерахованих, особа злочинця в криміналістиці охоплює також і дані демографічного характеру [263, с. 11].

Питання щодо системи ознак, які характеризують особи злочинця, є дискусійним і неодностайним у криміналістичній літературі. Зокрема, Р. С. Белкін відомості про особу злочинця залежно від того, які цілі ставить криміналістична наука під час їх дослідження та використання, згрупував на: соматичні та психофізичні властивості особи, дані про які використовуються для розшуку й ідентифікації злочинця; психофізичні властивості, що відображаються в способі вчинення злочину; методики вивчення особи злочинця з практичною метою кримінального судового провадження [10, с. 34-35].

М. О. Селіванов вважає, що криміналістична характеристика особи злочинця представлена системою ознак, а саме: соціальних – соціальний стан, освіта, національність, сімейний стан, професія тощо; психологічних – світогляд (світосприйняття), переконання, знання, навички, звички, емоції, почуття, темперамент і т. п.; біологічних – стать, вік, особливі прикмети, фізичні дані: сила, зріст, вага й т. д. [214, с. 132].

Л. І. Керик слушно відзначає, що поведінка злочинця при вчиненні злочинних дій пов'язана з його психологічними, моральними, соціальними властивостями та проявами. При цьому, до найбільш типових ознак особи злочинця вчена відносить: 1) демографічні; 2) професійно-освітні; 3) сфера зайнятості; 4) зв'язки з жертвою; 5) схильність до вчинення злочинів (наявність судимостей); 6) фізичний, психологічний стани [84, с. 164, 167]. Г. І. Резнікова згрупувала специфічні ознаки особи злочинця у дві системи: соціально-демографічні та соціально-психологічні [199, с. 131].

Проаналізувавши наведені вище наукові підходи до трактування особи злочинця, а також механізм умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, вважаємо доцільним виокремлювати запропоновані О. В. Пчеліною дві групи ознак, за якими варто характеризувати

особу злочинця: загальні (вік, стать, освіта, громадянство, сімейний стан, зайнятість, наявність судимостей); спеціальні (учинення злочинів у складі злочинних угруповань, мотивація та цілі злочинного діяння) [193, с. 149].

Вивчення особи злочинця надасть можливість виявляти певні закономірності у його поведінці, що також може бути використане під час побудови криміналістичного портрета. Останній, на думку К. В. Калюги, є системою відомостей про соціальні, фізико-біологічні та психологічні властивості, яка індивідуалізує особу й є результатом комплексного міждисциплінарного аналізу відображеної в матеріально-фіксованих, ідеальних носіях інформації й інформації, отриманої в процесі дослідження жертви під час виконання першочергових слідчих і оперативно-розшукових дій, з метою отримати дані про особу злочинця, інформацію, що дає змогу створити ймовірнісний портрет злочинця в умовах відсутності підозрюваного для визначення напрямів його пошуку, висунення та розробки криміналістичних версій щодо кола осіб, причетних до злочину, за допомогою якої можливо визначити, а також здійснити прогнозування його подальшої поведінки [80, с. 125].

Так, С. О. Саїнчин, здійснюючи комплексне дослідження особи злочинця, піддав аналізу криміналістично значущі властивості злочинця стосовно його біологічних (статевих, анатомічних, вікових, фізіологічних), психічних (інтелектуальних, емоційних, вольових), соціальних (соціальне становище, рід занять, сімейний стан, місце проживання, кримінальне минуле тощо) ознак. Так, результати проведеного дослідження свідчать, що 84% осіб, які вчинили умисні вбивства, були чоловіками віком від 18 до 65 років, 58% осіб не працювали або мали тимчасові заробітки, 12% осіб – не мали середньої освіти, 31% осіб уже мали злочинний досвід, а 84% вбивств на замовлення та за допомогою вибухових пристроїв були вчинені в співучасті [207, с. 17].

Аналізуючи механізми вбивств на замовлення та формуючи їх криміналістичну характеристику, М. В. Костенко зазначає, що замовниками таких злочинів виступають: а) конкуренти або партнери потерпілих по бізнесу;

б) представники кримінального середовища; в) особи, стосовно яких порушено кримінальні справи; г) політичні діячі; д) посадові особи державних органів; е) підлеглі, які претендують на посаду начальника; є) родичі; ж) один із подружжя або з коханців; з) боржники потерпілого; и) особи, яких шантажують або в яких вимагають майно, гроші; і) інші особи. Також учена характеризує особу виконавця убивств на замовлення, виділяючи серед них 1) випадкових убивць (28%); 2) бойовики злочинних угруповань, які спільно вчиняють такі вбивства (31%); 3) професійні виконавці-одинаки (33%), яких використовують для ліквідації крупних бізнесменів, кримінальних авторитетів, членів злочинних угруповань; 4) організовані злочинні групи, що спеціалізуються на вчиненні вбивств на замовлення (8%). Що стосується посередників, то за результатами узагальнення й аналізу матеріалів практики розслідування вбивств на замовлення 46% злочинів розглядуваної категорії вчинено за їх участю. Ними можуть виступати родичі, друзі замовника, особи, які знаходяться в матеріальній залежності від нього, підлеглі по службі. Їх згода отримується шляхом пропозиції, підкупу, погрози, шантажу, обману або під впливом родинних почуттів [106, с. 18-19].

Про серйозну соціальну небезпеку вбивств на замовлення відзначали В. О. Коновалова та В. Ю. Шепітько. Вони зазначають, що психологія вбивства на замовлення характеризується складним ланцюгом взаємодій: замовник – виконавець, або замовник – посередник – виконавець, або замовник – декілька посередників – виконавець. Є різні типи виконавців убивства на замовлення (кілерів). Вони можуть бути поділені на виконавців-дилетантів і виконавців-професіоналів. Наймані вбивці-професіонали у свою чергу поділяються на вбивць-одиначок, які виконують замовлення час від часу, та вбивць, які перебувають на постійному утриманні того чи іншого злочинного угруповання. Вони вчиняють вбивство групою по два-три чоловіки. Психологічні особливості має особа виконавця вбивства на замовлення, для якої основний мотив діяльності – не тільки користь, а й досягнення професійного результату. Професійних виконавців убивств на замовлення пропонувалося умовно

позначити як: 1) «соціопатичних», до яких належать особи з явними дефектами психічної діяльності, у суміжних станах; 2) «категорія інфернального досвіду» – ветерани бойових дій, колишні засуджені з низьким соціальним статусом [102, с. 207].

С. О. Саїнчин під час криміналістичної характеристики особи злочинця умисних вбивств на замовлення відзначає, що без організатора не обходиться жодне вбивство, вчинене на замовлення, оскільки у злочині реалізується саме його злочинна воля і задум. За родом занять і рівнями взаємин організаторів досліджуваних убивств об'єднано в такі групи: лідери злочинних угруповань; керівники комерційних структур; представники дрібного бізнесу; члени сім'ї, колишні чоловік і жінка, співмешканці; лідери та члени конкуруючих злочинних угруповань, керівники державних і в основному комерційних структур, які не побажали платити винагороду або відмовлялися від послуг по охороні. Щодо виконавців убивств на замовлення, то це переважно чоловіки віком від 25 до 35 років (35%), які мають середню освіту (30%), раніше були судимі (30%), перебували в злочинних угрупованнях (42%). У 85% випадків виконавці вбивств на замовлення з жертвою знайомі не були. До того ж у 63% випадків у механізмі вчинення вбивств на замовлення був присутній такий учасник злочинних діянь як посередник. Як правило, це були люди з оточення організатора: підлеглі по службі, члени злочинних угруповань тощо [205, с. 255-260; 206, с. 255-260].

Вчинення умисних вбивств на замовлення з використанням вибухових пристроїв є особливо небезпечним способом через свою простоту та доступність. Він не вимагає безпосередньо від виконавця особливої фізичної, вогневої або іншої спеціальної підготовки. При реалізації таких посягань виконавцями часто виступають не досвідчені кримінальники чи «вузькі фахівці», а просто залежні люди (наркомани, алкоголіки, боржники тощо), яким сказали принести, закріпити й у призначений час натиснути кнопку. При цьому треба розуміти, що виготовляти саморобні вибухові пристрої можуть одні люди, а виконавцями виступають інші [152].

О. І. Дворкін, Л. В. Бертовський зазначають, що замовниками убивств з використанням вибухових пристроїв зазвичай є бізнесмени з вищою, нерідко юридичною, освітою. Значна частка серед них припадає на керівників злочинних угруповань. Ініціюються вказані вбивства переважно особами чоловічої статі середнього віку. В більшості випадків наймач і потерпілий проживали чи займалися бізнесом в одному й тому ж населеному пункті чи регіоні, а напередодні вбивства їх відносили мали конфліктний характер. Що ж стосується посередників умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, то ними є чоловіки віком 25-50 років. Серед них зустрічаються працівники охоронних служб, комерційних структур, інколи посадові особи, а також особи без визначеного роду заняття. Нерідко посередниками є особи з кримінальним минулим, зв'язками в кримінальному середовищі. Виконавцями досліджуваних убивств у 80% випадків є особи, які раніше мали досвід роботи з вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. Більшість із них проходили службу в Збройних Силах; мають вищу, середню спеціальну освіту. Вік злочинців у середньому 25-40 років. Серед виконавців значна частка припадає на професійних убивць, котрі знаходяться на постійному утриманні певних кримінальних угруповань. Також часто в якості виконавців наймають осіб, які проживають в інших містах чи країнах, найчастіше із числа осіб з кримінальною спрямованістю [49, с. 16-18].

Аналіз слідчої та судової практики виявлення, розслідування та судового розгляду справ про умисні вбивства, вчинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв, дозволив виділити окремі ознаки злочинців. Зокрема, сам механізм учинення досліджуваних убивств передбачає їх скоєння групою осіб. При цьому залежно від виду й обсягу функцій, які виконує кожен із правопорушників, структурно таке злочинне формування може бути представлене замовником – посередником – виконавцем (66%) або замовником – виконавцем (34%). Замовниками вказаних кримінальних правопорушень є чоловіки (100%), громадяни України (97,9%), раніше не судимі (76,6%), з вищою освітою (83,3%), одружені (87,2%). За родом занять

замовників таких убивств варто згрупувати в: конкурентів або партнерів потерпілих по бізнесу; представників кримінального середовища; представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування; підлеглих жертви; боржників потерпілого; інших. Посередниками умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, є чоловіки (100%), громадяни України (100%), з професійно-технічною освітою (46,8%) і повною загальною середньою освітою (40,4%), раніше не судимі (93,6%), офіційно працевлаштовані (95,7%). Серед виконавців основна частка припадає на чоловіків (100%), громадян України (91,5%), у віці 20-35 років (70,2%), з повною загальною середньою освітою (85,1%), раніше не судимих (78,7%), офіційно не працевлаштованих (76,6%), одружених (66%). З приводу морально-психологічних якостей особи злочинця, то посередники та виконавці умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, переслідують корисливий мотив. Замовники вказані злочини вчиняють як з корисливих мотивів (89,3%), так і з мотивів помсти (4,3%), через особисту неприязнь до жертви (6,4% – таблиця В. 2).

Разом із тим, варто відмітити той факт, що особа злочинця тісно пов'язана з таким елементом криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, як особа потерпілого. Такий зв'язок прослідковується в тому, що при вчиненні злочину, особливо при підготовці до нього, злочинець оцінює не тільки обстановку, в якій він буде діяти, але й особу жертви (її стать, вік, фізичну силу, інтелектуальні можливості, її морально-психологічні та інші особисті особливості) [247, с. 58].

Зокрема, О. І. Резнікова відзначає, що не потрібно в ході вивчення особи потерпілого обмежуватися виключно з'ясуванням анкетних даних, даних про поведінку особи потерпілого під час злочину і шкоду, що заподіяна такій особі в результаті вчинення стосовно неї злочину [201, с. 169]. Адже, як підкреслює Р. В. Герцик, під час розслідування та судового розгляду корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень доволі часто саме особа

потерпілого є одним з основних джерел отримання інформації, використання якої сприяє швидкому й об'єктивному встановленню всіх обставин вчиненого правопорушення. Особа потерпілого від корисливо-насильницького кримінального правопорушення становить криміналістичний інтерес тому, що є не лише джерелом доказової інформації (як суб'єкт, що повідомляє про обставини вчиненого правопорушення), а й фізичний об'єкт, який може мати на собі (тілі або одязі) або речах, які знаходяться при ньому, різні сліди, виявлення та криміналістичне дослідження яких дозволяє отримати певну інформацію під час розслідування та судового розгляду [42, с. 228].

У криміналістиці на позначення осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок учинення відносно них злочинів використовуються терміни «жертва злочину», «потерпілий» та похідні від них – «особа потерпілого», «особа жертви злочину». Терміном «особа жертви злочину (потерпілого)» у криміналістиці прийнято позначати самостійний елемент криміналістичної характеристики злочинів, якій містить систему даних про жертву злочину (потерпілого) від певного виду (групи) злочинних посягань і пов'язаний кореляційними внутрішніми та зовнішніми зв'язкам. Особа у криміналістичних цілях досліджується як кількісно-експресивне поняття, тобто характеризується кількісним набором певних природних і соціальних ознак. Термін «особистість» для вчених є засобом, який підкреслює «внутрішню», психічну сторону людини [200, с. 11-12]. При цьому, нерідко криміналістична характеристика особи потерпілого здійснюється із запозиченням напрацювань інших наук – психології, в тому числі правової, та кримінології. Зокрема, мова йде про виокремлення віктимності як риси потерпілого. Проте, як зазначає А. О. Джужа, «невіктимна особа» теж може стати жертвою злочину, і не тільки від особистих, але й від зовнішніх, по відношенню до неї, чинників [50, с. 55].

З приводу структури елемента «особа потерпілого» криміналістичної характеристики злочинів, то О. І. Резнікова вказує, що вона має містити блоки даних про: криміналістично значущі ознаки, властивості та якості потерпілого; його поведінку; зв'язки та відносини зі злочинцем. Перший блок даних

представлено системою соціальних, психологічних і біологічних даних про ознаки, якості та властивості потерпілого, що об'єднанні у групи: соціально-демографічних, соціально-психологічних даних; відомості про ознаки, якості, властивості, що стали віктимними. Другий блок охоплює характеристику поведінки потерпілого, яка передувала злочину, була продемонстрована у ході реалізації злочинного наміру та після злочинного посягання. Третій блок містить дані про: знайомство потерпілого і злочинця, його ступень і обставини; перебування потерпілого у відносинах зі злочинцем. Така структура елемента «особа потерпілого», на думку вченої, є основою побудови криміналістичних характеристик окремих видів (груп) злочинів [200, с. 13].

С. О. Саїнчин під час дослідження особи потерпілого особливу увагу зосереджує на виявленні даних, які вбивця враховує під час підготовки, вчинення й приховування злочину і які, відповідно, мають бути враховані під час розслідування вбивства. До них, на його погляд, належать біологічні (стать, вік, анатомічні й фізіологічні особливості) та соціальні дані (освіта, професія, захоплення, спосіб життя, соціальні зв'язки), які аналізувалися відносно розслідування вбивств [207, с. 17].

Досліджуючи особу потерпілого умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, цілком розділяємо позицію стосовно необхідності враховувати відомості, що характеризують потерпілих, відносно вбивства яких в злочинця був умисел. Адже потерпілими від скоєння вказаного виду вбивств часто стають сторонні особи, які випадково опинилися поруч з районом вибуху. У зв'язку з чим вважається недоречним і нераціональним здійснення аналізу відомостей стосовно названих осіб [49, с. 15-16]. Тому в представленому дослідженні нами буде узагальнено відомості про потерпілих, стосовно яких надійшло замовлення про їх фізичне усунення.

М. В. Костенко стверджує, що дані про особу потерпілого у справах про вбивства на замовлення досить специфічні та значно відрізняються від характеристики жертв побутових убивств. Специфіка їх визначається соціальним або політичним статусом потерпілого, його значною роллю в

бізнесі чи фінансовій сфері або керівництвом у мафіозному угрупованні. Більше того, вона акцентує увагу на тому, що інформація про соціально-психологічний склад жертви вбивства на замовлення має важливе значення для моделювання соціального та психологічного складу особи замовника злочину, дозволяючи визначити дані, які треба встановити у процесі вивчення особи потерпілого, а також джерела отримання зазначених відомостей [106, с. 16-18].

На підставі узагальнення й аналізу матеріалів практики розслідування вбивств на замовлення М. В. Костенко виділяє 14 категорій потерпілих залежно від сфери їх діяльності та зв'язків із замовниками злочинів: 1) особи, які займаються нелегальним або крупним бізнесом у різних сферах господарської і фінансової діяльності (27%); 2) представники злочинного середовища – лідери і члени злочинних угруповань (15%); 3) політики (7%); 4) посадові особи державних органів (12%); 5) журналісти (5%); 6) працівники органів внутрішніх справ, прокуратури, суду, органів безпеки, представники охоронних структур (6%); 7) спортсмени (як колишні, так і діючі) склали 3%; 8) особи, які конфліктують у сімейних, подружніх або любовних стосунках (12%); 9) родичі: утриманці, важко хворі або особи, які зловживають спиртними напоями чи наркотичними засобами, створюють нестерпні умови існування для оточуючих (1%); 10) кредитори (3%); 11) особи, які володіють інформацією, що компрометує замовника вбивства (3%); 12) вимагачі або шантажисти (2%); 13) особи, які випадково опинилися поруч із потерпілим у момент учинення вбивства (члени родини, охоронці, водії, товариші по службі) або помилково прийняті злочинцем за жертву (3%); 14) посередники, виконавці вбивства (1%) [106, с. 18].

С. О. Саїнчин установив, що жертвами убивства на замовлення, як правило, є чоловіки (86%). У залежності від роду занять жертвами вказаних злочинів виступають: особи, які займають керівні посади в державних і комерційних структурах; лідери злочинних угруповань та співтовариств і їх члени; представники вищих органів державної влади й управління; працівники правоохоронних органів; працівники засобів масової інформації; представники

дрібного бізнесу; особи, розподіл яких за родом занять уявляється досить складним і недоцільним [205, с. 261-264; 206, с. 261-264].

З урахуванням вищенаведеного, а також результатів аналізу матеріалів слідчої та судової практики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, серед рис особи потерпілого вважається можливим виокремити наступні. Це чоловіки (100%), громадяни України (89,4%), залежно від роду занять – керівники комерційних структур; представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян; представники дрібного бізнесу; представники кримінального середовища; працівники засобів масової інформації (таблиця В. 2).

Висновки до розділу 1

Криміналістична характеристика умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, відіграє роль орієнтира для працівників правоохоронних органів під час виявлення, розкриття та розслідування вказаних злочинів за умов інформаційної недостатності. Під нею пропонується розуміти систему узагальнених відомостей про закономірності механізму умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв (способи вчинення злочину, слідову картину, особу потерпілого та злочинця), яка дозволяє слідчому оптимізувати діяльність з їх виявлення, розкриття та досудового розслідування.

За допомогою аналізу матеріалів слідчої та судової практики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, охарактеризовано способи їх підготовки, безпосереднього вчинення та приховання із виокремленням знарядь і засобів указаних кримінальних правопорушень; слідову картину (час, місце, умови та типові

сліди) цих діянь; особу злочинця та особу потерпілого шляхом виокремлення їхніх рис.

Серед способів підготовки до вказаних злочинів виокремлено пошук співучасників; обговорення деталей замовлення; збір орієнтовної інформації про майбутню жертву; складання плану реалізації злочинного задуму виконавцем (виконавцями); підбір знаряддя та засобів, необхідних для вчинення вбивства на замовлення; ознайомлення зі спеціальною літературою у галузі вибухотехніки; спілкування з метою отримання консультацій з особами, обізнаними в цій царині; виготовлення вибухових пристроїв; відпрацювання навиків із замінування та приведення в дію вибухових пристроїв; установка вибухових пристроїв у напередодні визначені місця. Для безпосереднього вчинення вказаних убивств використовуються вибухові пристрої, що приводяться в дію дистанційно (91,5%). Встановлено, що обрання в якості способу безпосереднього вчинення вбивства використання вибухових пристроїв уже передбачає знищення матеріальних слідів присутності злочинця на місці події.

З'ясовано, що умисні вбивства, вчинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв, скоюються вранці (38,3%) та в денну пору доби (34%) у містах (89,4%). Час закладення вибухового пристрою до обумовленого об'єкту та час здійснення вибуху в переважній більшості випадків не співпадає (83%). Місцем учинення зазначених убивств є автомобілі жертв і автостоянки (53,2%), придворова та придомова території (36,2%), жилі й офісні приміщення (10,6%). Констатовано, що умови вчинення вказаних убивств характеризуються передусім відсутністю між виконавцем і жертвою соціальних зв'язків.

Виокремлено дві групи слідів, що залишаються в навколишньому середовищі внаслідок учинення умисних вбивств на замовлення з використанням вибухових пристроїв, – матеріальні й ідеальні. Здійснено аналіз та надано загальну характеристику зазначених груп слідів.

Встановлено, що механізм учинення досліджуваних убивств передбачає їх скоєння групою осіб. При цьому залежно від виду й обсягу функцій, які

виконує кожен із правопорушників, структурно таке злочинне формування може бути представлене замовником – посередником – виконавцем (66%) або замовником – виконавцем (34%). Замовниками вказаних кримінальних правопорушень є чоловіки (100%), громадяни України (97,9%), раніше не судимі (76,6%), з вищою освітою (83,3%), одружені (87,2%). За родом занять замовників таких убивств варто згрупувати в: конкурентів або партнерів потерпілих по бізнесу; представників кримінального середовища; представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування; підлеглих жертви; боржників потерпілого; інших. Посередниками умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, є чоловіки (100%), громадяни України (100%), з професійно-технічною освітою (46,8%) і повною загальною середньою освітою (40,4%), раніше не судимі (93,6%), офіційно працевлаштовані (95,7%). Серед виконавців основна частка припадає на чоловіків (100%), громадян України (91,5%), у віці 20-35 років (70,2%), з повною загальною середньою освітою (85,1%), раніше не судимих (78,7%), офіційно не працевлаштованих (76,6%), одружених (66%). З приводу морально-психологічних якостей особи злочинця, то посередники та виконавці умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, переслідують корисливий мотив. Замовники вказані злочини вчиняють як з корисливих мотивів (89,3%), так і з мотивів помсти (4,3%), через особисту неприязнь до жертви (6,4%).

Зазначено, що потерпілою особою від указаних злочинів є чоловіки (100%), громадяни України (89,4%), залежно від роду занять – керівники комерційних структур; представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян; представники дрібного бізнесу; представники кримінального середовища; працівники засобів масової інформації.

РОЗДІЛ 2

ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ, УЧИНЕНИХ НА ЗАМОВЛЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

2.1. Початок досудового розслідування. Обставини, що підлягають встановленню

Як цілком слушно відмічає М. А. Погорецький, успішність розкриття, розслідування та судового розгляду будь-якого кримінального правопорушення багато в чому залежить від правильного професійного процесуального оформлення його початку, а також виконання завдань кримінального провадження, які властиві цьому етапу [171, с. 93]. У зв'язку з чим вважаємо, що ефективність досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, напряду залежить від обрання правильної лінії поведінки слідчим, прокурором одразу з моменту початку такого розслідування. Тому в представленому підрозділі дослідження буде здійснено висвітлення особливостей початку досудового розслідування по вказаній категорії кримінальних правопорушень та виокремлено обставини, що підлягають встановленню під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Підстави та порядок початку досудового розслідування закріплені в положеннях ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) «Початок досудового розслідування». Зокрема, в ч. 1 цієї статті зазначається, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати

розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування [124].

З вищенаведеного помітно, що підставами до початку досудового розслідування є обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Такими обставинами є ознаки кримінального правопорушення та ознаки складу такого правопорушення. Для початку досудового розслідування достатньою є мінімально необхідна кількість таких ознак: суспільна небезпечність і протиправність (ознаки правопорушення) та об'єкт і об'єктивна сторона (ознаки складу правопорушення) [138, с. 90; 198, с. 264].

Окрім того, в ч. ч. 2 і 3 ст. 214 КПК України визначається, що досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду [124]. Тобто єдиною слідчою (розшуковою) дією, яку вправі проводити слідчий до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, є такий різновид слідчого огляду як огляд місця події. Зокрема, таке проведення огляду місця події є характерним для початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Відповідно проведення огляду місця події, а також опитування осіб на місці події та поблизу нього є засобами зі збирання інформації, яка вказує на наявність в події, що трапилася, ознак кримінального провадження. Іншими словами, вказані дії є підготовкою відомостей для їх внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а значить відкриття кримінального провадження.

Зазначене вище вказує, що з моменту виявлення ознак кримінального правопорушення, зокрема умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, і до внесення відомостей про них до Єдиного реєстру досудового розслідування слідчий уповноважений проводити дії, на перевірку отриманої ним інформації про імовірний злочин. Указане в свою чергу дозволяє відзначити, що вказані дії здійснюються в чітко визначених часових проміжках, переслідують конкретні тактичні завдання та дозволяють згодом правильно обрати напрям розслідування. У цьому контексті варто вести мову про окремий етап розслідування та його особливості.

Зокрема, як зазначає Г. В. Москаленко, поділ розслідування на етапи з виділенням відповідних типових слідчих ситуацій, стратегічних і тактичних завдань та засобів їх вирішення дозволяє особі, котра провадить досудове розслідування, застосовувати ефективні методи і засоби як з організації та управління розслідуванням, так і до процесу виявлення, обробки та використання доказової інформації [154, с. 4-5]. При цьому, як указує Р. Л. Степанюк, під час етапізації розслідування можливе використання як «процесуального», так і «непроцесуального» підходів до виокремлення початкового і наступного (подальшого і заключного) етапів розслідування. Також новим для криміналістики є етап відкриття кримінального провадження [222, с. 241-242]. Наведене твердження потребує уточнення в тій частині, що змішаний (подвійний) критерій поділу процесу розслідування на певні проміжки повинен застосовуватися не тільки для розмежування початкового й наступного етапу, а й першого етапу – відкриття кримінального провадження.

Разом із тим, варто відмітити, що в кримінальній процесуальній правовій науці прийнято застосовувати термін «початок досудового розслідування» для позначення стадії відкриття кримінального провадження. У зв'язку з цим вважаємо доречнішим використовувати вказаний термін і в криміналістичній методиці для позначення першого етапу розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Це, на нашу

думку, позбавить змішування понять, їх неправильного розуміння, що в свою чергу призводить до плутанини. Остання, як результат, замість ефективного досудового розслідування породжує труднощі через неправильне розуміння запропонованих науковцями методичних рекомендацій з розслідування кримінальних правопорушень певного виду (групи) і відповідно неправильне їх практичне застосування працівниками правоохоронних органів. Як приклад, можуть помилково ототожнюватися початок досудового розслідування та початковий етап досудового розслідування. Тому вбачається, що уніфікація термінології кримінального процесу та криміналістики для позначення відкриття кримінального провадження позитивно вплине на розвиток як теоретичних, так і практичних напрацювань у частині формування окремих криміналістичних методик, зокрема й умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Зокрема, О. І. Ревенко під час визначення особливостей початку досудового розслідування незаконного видобування вугілля вказує, що діяльність щодо початку провадження досудового розслідування є самостійним провадженням в системі досудового розслідування, яке розпочинається з моменту отримання інформації про кримінальне правопорушення і триває до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [198, с. 267]. Тобто визначаються межі вказаного етапу розслідування злочинів.

У свою чергу В. В. Вапнярчук відзначає, що особливості процесуального порядку досудового розслідування регламентується не тільки КПК України, а й підзаконними нормативними актами. Серед останніх науковець називає Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затверджене наказом Генеральної прокуратури України № 139 від 06.04.2016; Інструкцію про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затверджену наказом Міністерства внутрішніх справ України № 1377 від 06.11.2015; Інструкцію про порядок приймання, реєстрації та розгляду в Службі безпеки України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення,

затверджену наказом Центрального управління Служби безпеки України № 515 від 16.11.2012; Порядок прийняття та обліку в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах заяв і повідомлень про вчиненні кримінальні правопорушення та інші події, затверджений наказом Міністерства юстиції України № 254/5 від 02.02.2017 [185; 183; 187; 188; 30, с. 112].

Зокрема, згідно з положеннями вказаних підзаконних нормативно-правових актів джерелом інформації про вчинені кримінальні правопорушення та інші події є: 1) заяви і повідомлення осіб, які надходять до органу поліції, особи, уповноваженої здійснювати досудове розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення; 2) самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення; 3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення або безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні; 4) інше [183].

При цьому потрібно розрізняти такі дії, як прийняття заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення, реєстрація їх у відомчих обліках та реєстрація в ЄРДР. Перші дві дії, як зазначає В. В. Вапнярчук, за своєю сутністю є такими, якими починається кримінальна процесуальна діяльність (починається етап (стадія) початку досудового розслідування), адже відповідно до п. 8 розділу 3 Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події саме реєстрація заяви чи повідомлення у журналі єдиного обліку є датою їх подання [183]. Що ж стосується реєстрації у Єдиному реєстрі досудових розслідувань, то це дія, якою закінчується етап (стадія) початку досудового розслідування [30, с. 112].

На етапі початку досудового розслідування відбувається доповнення вихідної інформації про подію кримінального правопорушення для того, щоб

чіткіше відтворити «картину події, що трапилася» й визначити початкові напрями розслідування [170, с. 92]. Говорячи про початок досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, то на цьому етапі відбувається виявлення ознак вказаного виду кримінальних правопорушень шляхом збирання криміналістично значущої інформації, яка насамперед дозволить здійснити попередню правову кваліфікацію протиправних діянь, тим самим визначивши вектор досудового розслідування.

Початок досудового розслідування досліджуваної категорії злочинів у переважній кількості випадків відбувається на підставі надходження до правоохоронних органів повідомлень про кримінальний вибух чи замах на нього (91,5%), значно рідше в результаті самостійного виявлення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про підготовку до вчинення умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв (8,5% – таблиця В. 2).

Що ж стосується особливостей початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, то вони знаходяться у прямій залежності від типових слідчих ситуацій, характерних для цього етапу розслідування. Адже неможливо планувати та здійснювати досудове розслідування поза врахуванням умов, в яких воно відбувається. З приводу ситуативної зумовленості початку досудового розслідування вказаної категорії умисних убивств, то вона полягає в необхідності врахування відомостей про джерело й обсяг інформації про готування чи вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень. Тобто названі вище підстави початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, визначають характер ситуації, за якої оперативний працівник і слідчий будуть здійснювати збір необхідної для перевірки отриманих відомостей інформації.

У разі самостійного виявлення працівником правоохоронного органу з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про підготовку до вчинення

умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв, оперативними підрозділами здійснюється оперативно-розшукова діяльність, спрямована на пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп. З цією метою працівники оперативних підрозділів здійснюють систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів для перевірки достовірності одержаної інформації про підготовку до вчинення умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв з метою попередження, своєчасного виявлення та припинення названого кримінального правопорушення. Тобто мова йде про проведення оперативно-розшукових заходів в рамках заведеної оперативно-розшукової справи. Зокрема, у відповідності до ст. 8 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [189] оперативні підрозділи під час виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, пов'язаних із перевіркою інформації про готування до вчинення умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв, здійснюють опитування осіб, поінформованих про готування до злочину та причетних до вказаних діянь осіб; збирають відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка; негласно виявляють та фіксують сліди протиправної діяльності й інші предмети, що можуть бути доказами підготовки до умисного вбивства; здійснюють спостереження за особою, реччю або місцем, аудіо-, відеоконтроль особи; отримують переважно від фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про готування до вчинення досліджуваного злочину; проводять операції із припинення діянь, спрямованих на реалізацію злочинного задуму з позбавлення особи життя на замовлення з використанням вибухових пристроїв, і захоплення злочинців. Також з метою документування реальності наміру злочинця вчинити діяння, спрямовані умисне позбавлення особи життя за винагороду з використанням вибухових пристроїв, а також недопущення доведення злочинного задуму до кінця за умов, які не залежать від волі

злочинця, оперативні підрозділи створюють та використовують заздалегідь несправжні (імітаційні) вибухові пристрої.

Варто відмітити, що ефективність проведення оперативно-розшукових заходів на вказаному етапі досудового розслідування умисних убивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, забезпечується організацією постійної взаємодії оперативного підрозділу зі слідчим для забезпечення методичного супроводження реалізації оперативно-розшукової справи щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення названого виду вбивств, та надання практичної допомоги оперативному підрозділу. Мова йде про залучення слідчого органу досудового розслідування Національної поліції України, якому підслідні умисні вбивства, вчинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв, до оперативних нарад, розроблення плану заходів з реалізації матеріалів оперативно-розшукової справи [181].

Якщо початок досудового розслідування відбувається за умов надходження до правоохоронних органів повідомлень про кримінальний вибух чи замах на нього, то основною особливістю вказаного етапу розслідування досліджуваної категорії вбивств є те, що слідчий обмежений у виборі засобів для перевірки отриманої інформації. Це може бути виключно одна слідча (розшукова) дія – огляд місця події, а також непроцесуальні дії, зокрема такі як пошук очевидців події та відібрання у них пояснень; перевірка наявності технічних засобів фіксації в районі вибуху та прилеглий до нього території; встановлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, що обслуговують територію, на якій знаходиться місце вчинення злочину; організація пошуку злочинців по гарячим слідам, розсилання орієнтувань до сусідніх територіальних підрозділів Національної поліції. Під час перевірки отриманої інформації про вчинення умисних убивств на замовлення з використанням вибухових пристроїв слідчий постійно взаємодіє з оперативними підрозділами. Вказані дії проводяться з метою збору інформації про подію злочину й наявність в ній ознак складу вбивства, постраждалих і

причетних до неї осіб, а також для встановлення очевидців та інших поінформованих про обставини скоєного осіб. При цьому під час їх проведення слідчий може робити умовиводи щодо способу вчинення злочину, особи злочинця та жертви. Тобто попередньо можуть висуватися версії, які дозволять обрати вірне спрямування досудового розслідування, забезпечать з'ясування всіх обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні та мають значення для встановлення істини.

Тому вважаємо, що поряд із визначенням меж і особливостей початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, варто виокремити обставини, що підлягають встановленню.

Зокрема, незважаючи на те, що питання обставин, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів, і їх місця в структурі криміналістичної методики неодноразово досліджувалися науковцями, чимало положень залишається спірними, а окремі з них – не вивченими взагалі. А саме, відсутня одностайна позиція з приводу доцільності виокремлення згаданих обставин у системі окремої криміналістичної методики й їх місця в ній. Також відсутні комплексні дослідження з приводу визначення обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, та розкриття їх змісту. Тож усунення названих прогалин є метою представленого підрозділу роботи.

О. В. Пчеліна підмічає, що обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінального правопорушення, є міжпредметною категорією, так як вивчаються одночасно такими науками, як кримінальний процес і криміналістика. При цьому в кожній із названих наук для позначення згаданих обставин використовується різна термінологія. Зокрема, в кримінальному процесуальному праві вказану категорію позначають як предмет доказування або обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. В криміналістиці ж зустрічаються такі поняття як предмет розслідування,

обставини, що підлягають встановленню, або обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень [194, с. 267].

Так, у кримінальному процесуальному законодавстві України для позначення теоретичної категорії «предмет доказування» використовується термін «обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні». При цьому відмічається, що доказування у кримінальному провадженні полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [124]. Можна припустити, що значення встановлення цих обставин полягає в вирішенні завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України. Мова йде про захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [124].

Тому обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, повинні бути не просто встановлені, а підкріплені системою належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів, які б вказували на їх незаперечність. Що ж стосується обставин, що підлягають встановленню, то це криміналістична категорія, котра позначає обставини, які потрібно не просто визначити, розпізнати за певними ознаками, а й виявити, відкрити, розкрити як що-небудь, досить часто, приховане [194, с. 270]. Зокрема, В. С. Перлін слушно відзначає, що зазначені обставини обумовлюються предметом доказування, закріпленим у чинному кримінальному процесуальному законодавстві, та конкретним складом злочину, визначеним положеннями кримінального закону. Насамперед мова йде про з'ясування обставин, які у своїй сукупності вказували

б на вчинення кримінального правопорушення. Адже наявність обставин, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, є підставою для внесення таких відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [170, с. 99-100].

Визначення обставин, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, надає розслідуванню злочинів цілеспрямованості, вказує на кінцеві цілі розслідування, правильну кримінально-правову кваліфікацію, визначення ознак, що пом'якшують і обтяжують кримінальну відповідальність або виключають її, що дозволяє забезпечити реалізацію завдання повного, всебічного й об'єктивного дослідження обставин вчинення кримінальних правопорушень [86, с. 11]. Більше того, зазначені обставини орієнтовані на ознаки, характерні для конкретного складу злочину. Ці ознаки, у свою чергу, дозволяють розмежувати різні склади злочину між собою [226, с. 17].

У зв'язку з наведеним вважаємо, що обставини, що підлягають встановленню, є невід'ємним елементом методики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Установлення вказаних обставин дозволить дослідити всі елементи механізму вчинення зазначеного виду вбивств, перевірити висунені слідчі версії та вирішити як проміжні, так і стратегічні тактичні завдання розслідування. При цьому не варто їх ототожнювати з криміналістичною характеристикою злочинів. Остання є результатом дослідження злочинних подій, які мали місце в минулому, в результаті якого узагальнено відомості про найбільш типові елементи механізму скоєння певного кримінального правопорушення. У той же час обставини, що підлягають встановленню, стосуються не безпосередньо механізму злочину, а слідчої діяльності з виявлення, розкриття та розслідування вказаного злочину. Тобто ці обставини варто з'ясувати слідчим у ході своєї діяльності, нерідко використовуючи напрацювання й узагальнення, що містяться у відповідних криміналістичних характеристиках злочинів.

Не менш важливим є питання про систематизацію обставин, що підлягають встановленню. Вирішення цього питання дозволить в кінцевому результаті впорядкувати діяльність з їх виявлення та розслідування в цілому [194, с. 275].

Так, у КПК України наводиться перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Зокрема, в ч. 1 ст. 91 названого нормативно-правового акта зазначається, що у кримінальному провадженні підлягають доказуванню: подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. До того ж зміст наведених обставин у визначених законом випадках доповнюється положеннями ст. ст. 485, 505 КПК України [124].

Наведений законодавцем перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, береться за основу під визначення обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Проте з урахуванням особливостей учинення цих злочинів згаданий перелік розширюється та деталізується.

Наприклад, Л. І. Криушенко пропонує систематизувати обставини, що підлягають з'ясуванню, залежно від їх приналежності. За вказаним критерієм обставини згруповано в 1) обставини, що належать до предмета доказування; 2) обставини, що обумовлені криміналістичною характеристикою злочину; 3) обставини, що виходять з ознак кримінально-правової характеристики певного виду, групи злочинів або конкретного складу злочину; обставини, що виходять за межі зазначених пунктів, проте факт їх встановлення має юридичне значення для встановлення інших [126, с. 95].

В. В. Тіщенко, досліджуючи теоретичні основи планування й організації розслідування корисливо-насильницьких злочинів, для виділення і групування обставин, що підлягають встановленню, використав елементи предмета доказування та складу злочину, описаного в кримінальному законі. Вчений виокремлює: 1) обставини, пов'язані з подією злочину (наявність означеної події; спосіб заволодіння майном; знаряддя та засоби, час, місце та інші умови вчинення злочину; наявність чи відсутність проникнення в житло, приміщення чи інше сховище); 2) обставини, пов'язані з об'єктом злочину: предмет злочинного посягання (найменування викраденого майна, його кількість, властивості, вартість); хто є потерпілим і цивільним позивачем; 3) обставини, пов'язані з особами, що вчинили злочин: персонографічні дані; дані, що мають кримінально-правове значення; дані, що характеризують групу осіб, яка вчинила злочин чи займалася корисливо-насильницькою діяльністю; 4) обставини, які визначають винність обвинуваченого, злочинну мету, підтверджують його корисливий мотив; 5) обставини, що відносяться до наслідків злочину: ступінь здійснення задуманого злочину; факт вилучення

майна; наявність, характер і тяжкість тілесних ушкоджень, що заподіяні потерпілому, або факт його смерті; характер і розмір заподіяної шкоди; доля викраденого майна на момент розкриття злочину [230, с. 30-31].

Є. Г. Сахарова, досліджуючи загальні питання розслідування злочинів, пов'язаних із спричиненням шкоди здоров'ю, систему обставин, що підлягають з'ясуванню, представляє обставинами, що стосуються події злочину; обставинами, що стосуються механізму події і його наслідків; обставинами, що стосуються особистості потерпілого; обставинами, що стосуються обвинуваченого; обставинами, що стосуються нанесеної шкоди [211].

О. І. Дворкін, Л. В. Бертовський по відношенню до вбивств, скоєних із застосуванням вибухових пристроїв, серед обставин, що підлягають встановленню та доказуванню, виділяти 1) час: установки вибухового пристрою, здійснення вибуху чи виявлення непідірваного вибухового пристрою, придбання готового вибухового пристрою чи його компонентів, виготовлення саморобного вибухового пристрою, затримання підозрюваних осіб; 2) місце: вибуху; знаходження осередка вибуху, виявлення залишків вибухового пристрою, трупів, руйнувань певних конструкцій, комунікацій, ініціювання вибухового пристрою, виготовлення саморобного вибухового пристрою, придбання готового вибухового пристрою чи його компонентів, виявлення непідірваного вибухового пристрою; 3) спосіб учинення злочину: конструкція вибухового пристрою, кількість вибухової речовини й її тротиловий еквівалент, спосіб ініціювання вибуху, установки вибухового пристрою та його використання, придбання, виготовлення та зберігання вибухового пристрою, спосіб вивчення розпорядку дня потерпілого, підготовка шляхів відходу, використання знарядь і засобів, і т. п.; 4) дані, що характеризують обвинуваченого; 5) дані, що характеризують потерпілого; 6) наслідки вчинення злочину: де від епіцентру вибуху знаходився кожний із потерпілих, яких ушкоджень завдано потерпілим, розмір матеріальної шкоди, які фактори визначають небезпечний характер способу вчинення злочину; 7) у разі вчинення злочинів організованою злочинною групою з'ясовується

кількість її учасників, роль кожного з них, наявність і зміст плану дій, тривалість функціонування групи й т. д. [49, с. 21-24].

І. М. Кунтій обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних проваджень про умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, об'єднав у три групи: 1) обставини, що стосуються події кримінального правопорушення (відомості про час вчинення злочину; відомості про місце вчинення злочину; відомості про спосіб вчинення злочину; відомості про спосіб приховання злочину; відомості про знаряддя злочину; відомості про сліди злочину); 2) особистісні обставини (відомості про особу потерпілого; відомості про особу злочинця; відомості про наявність зв'язку потерпілий – злочинець); 3) інші обставини (вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; обставини, що обтяжують чи пом'якшують покарання; обставини, що виключають кримінальну відповідальність чи є підставою для закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності; обставини, що виключають факт вчинення підозрюваною особою іншого виду умисного вбивства) [130, с. 82].

О. С. Саїнчин у методиці розслідування умисних вбивств не виокремлює в якості окремого елементу обставини, що підлягають з'ясуванню. Проте, висвітлюючи особливості розслідування умисних вбивств на замовлення, вчений вживає такий термін як «інформація, що відображає процеси формування і розвитку криміногенних ситуацій у напрямку можливого вчинення вбивства на замовлення». Вказана інформація, як зазначає науковець, впливає на орієнтування підрозділів на її виявлення і фіксацію, підбір розміщення джерел її одержання, їх спеціальне навчання й інструктування. При цьому відомості про підготовлювані або вже вчинені убивства на замовлення можуть мати різні форми і ґрунтуватися на різних подіях і фактах. Учений наводить перелік відомостей, аж на 34 пункти, який, на його думку, стосується практично всіх аспектів протиправної діяльності і, отже, складає предмет оперативного інтересу всіх органів і підрозділів внутрішніх справ. Зокрема,

виокремлюються відомості про зброю; погрози й інші прояви насильницької поведінки по відношенню до конкретних осіб; наявність конфліктних ситуацій між окремими особами та/чи угрупованнями; діяльність окремих організованих злочинних груп тощо [205, с. 275-277; 206, с. 275-277]. З приводу наведеного варто відзначити, що дійсно є певний обсяг інформації, який становить оперативний інтерес для правоохоронців і дозволяє їм не тільки своєчасно й ефективно розслідувати насильницькі злочини, але й вживати заходів для їх попередження. Проте не варто таку інформацію плутати з обставинами, що підлягають з'ясуванню. Останні визначають своєрідне спрямування розслідування для того, щоб дослідити всі аспекти протиправної діяльності, забезпечити всебічність кримінального провадження. Окрім того, вважається помилковим будь-яку інформацію, що становить оперативний інтерес, в основному зводити виключно до діяльності злочинних угруповань. У такому разі чимала кількість обставин справи залишиться поза увагою. Більше того, під час розслідування умисних вбивств на замовлення, в тому числі вчинених з використанням вибухових пристроїв, зазвичай відправною точкою для збирання доказів є не злочинець, а жертва. Відповідно важливою є інформація про жертву, її побут, спосіб життя.

Р. Х. Бічурін, формуючи методику розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів, виокремлює обставини, що підлягають доказуванню. Останні, на його думку, є вагомою підставою для належної організації та планування розслідування умисних убивств з хуліганських мотивів. Вказані обставини пропонується згрупувати в обставини, спрямовані на доказування складу злочину, й обставини, спрямовані на доказування інших значущих для кримінального провадження факторів [21, с. 9, 15]. Тобто обставини, що підлягають доказуванню, розділено залежно від їх значення для кримінального провадження. Перша група дозволяє здійснити правильну кваліфікацію злочину, виключивши наявність в протиправних діяннях ознак іншого, подібного за механізмом учинення, складу злочину, а друга – обрати справедливий вид і міру покарання.

Авторський колектив методичних рекомендацій щодо здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням терористичних актів слушно відмічає важливість відмежування указаних діянь від суміжних складів злочину. Для цього необхідно з'ясувати всі обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування. Зокрема, становлять інтерес рекомендації щодо розмежування терористичних актів від умисних вбивств, учинених з використанням вибухових пристроїв. А саме, умисне вбивство, вчинені небезпечним для життя багатьох осіб способом, має місце тоді, коли для позбавлення життя потерпілого винний обирає такий спосіб, що створює реальну небезпеку для життя інших осіб. Але реальна небезпека для життя людей виникає і при вчиненні терористичного акту, що як структурний елемент може містити в собі й вчинення дій, що призводять до загибелі людей у результаті загальнонебезпечного способу насильницького акту. Як приклад, використання вибухових пристроїв як спосіб досягнення злочинного задуму. Однак при вчиненні теракту позбавлення життя однієї чи кількох осіб не є метою дій винного, тоді як при умисному вбивстві загальнонебезпечним способом позбавлення життя потерпілого є тим основним та кінцевим результатом, до якого прагне винний. Водночас слід зауважити, що умисне вбивство може набути терористичного характеру, але лише тоді, коли буде служити засобом залякування населення та суб'єктів впливу з метою коригування поведінки останніх в інтересах терористів [150, с. 16-17]. З урахуванням зазначеного вважаємо, що перелік обставин, що підлягають встановленню, обов'язково повинен бути доповнений обставини, що виключають наявність у злочинних діяннях ознак інших складів злочинів.

Таким чином, проаналізувавши панівні наукові підходи до систематизації обставин, що підлягають встановленню під час розслідування злочинів у цілому й умисних убивств зокрема, пропонуємо виокремлювати наступні групи обставин під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

1. Обставини, пов'язані із подією злочину. Серед указаних обставин варто з'ясувати час, місце, умови (час і місце придбання знарядь і засобів злочину; місце виготовлення, зберігання та транспортування вибухових пристроїв; час і місце установки вибухового пристрою; час і місце ініціювання вибуху; наявність в зоні дії вибуху сторонніх осіб; час і місце отримання винагороди виконавцем за вчинення вбивства й інше) та способи вчинення злочину. Насамперед слід встановити, що використання вибухових пристроїв є способом безпосереднього вчинення умисного вбивства на замовлення. У зв'язку з чим потрібно поряд із з'ясуванням способів підготовки, безпосереднього вчинення та приховування вказаних убивств (пошук співучасників і вступ у злочинний зговір; розподіл ролей; визначення способу оплати замовником виконання умисного вбивства з використанням вибухових пристроїв; вибір знаряддя злочину, його пошук і підготовка до застосування; відпрацювання навиків застосування вибухового пристрою, зокрема його установки та приведення в дію; вивчення жертви злочину тощо) встановити знаряддя та засоби, що використовувалися злочинцями, сліди та наслідки злочину (завдання смерті чи в разі замаху на вбивство – тілесних ушкоджень особі; пошкодження майна; інші збитки). Зокрема, з'ясовуючи вид і походження знарядь і засобів умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, варто встановити готовий чи саморобний пристрій використовувався; які компоненти та знаряддя використовувалися для його виготовлення; способи придбання вибухового пристрою чи його компонентів; принцип дії вибухового пристрою тощо.

2. Обставини, пов'язані з особою злочинця. До цих обставин відносяться відомості про особу замовника, виконавця, в разі наявності посередника (їх соціальний статус, зв'язки між ними, функції кожного з них); форму вини; мету та мотиви. Особливу увагу слід приділяти з'ясуванню корисливого мотиву у виконавця, який проявляється в отриманні (намірі отримати) винагороди від замовника. Тобто потрібно встановити найманий характер учиненого вбивства.

3. Інші обставини, що підлягають встановленню. Зокрема, це відомості про особу потерпілого (персональні дані, соціальний статус, вид і характер діяльності, наявність конкурентів чи інших недоброзичливих осіб, зв'язок із замовником убивства тощо); обставини, що виключають наявність у злочинних діяннях ознак інших, окрім умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, суміжних складів злочинів; обставини, що впливають на обрання виду та міри покарання або є підставою для закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Отже, розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, здійснюється згідно з принципом періодизації. Перший етап розслідування зазначеного виду вбивств розпочинається з моменту отримання відомостей про імовірне скоєння вказаного кримінального правопорушення й триває до моменту внесення таких відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Початок досудового розслідування переважно відбувається на підставі надходження до правоохоронних органів повідомлень про кримінальний вибух чи замах на нього. На цьому етапі з метою встановлення наслідків кримінального вибуху, постраждалих, слідів злочину, імовірних очевидців події, а також особи злочинця й здійснення його пошуку проводиться огляд місця події, пошук та опитування очевидців, перевірка наявності технічних засобів фіксації в районі вибуху та прилеглий до нього території, розсилання орієнтувань до сусідніх територіальних підрозділів Національної поліції тощо. Характер і обсяг ужитих заходів на цьому етапі, а також отриманої інформації визначає подальше спрямування розслідування. З початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, перед слідчим стоїть завдання зі з'ясування обставин, пов'язаних з подією злочину, особою злочинця й інших обставин.

2.2. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та відповідні їм алгоритми дій слідчого

Законодавець чітко визначив, з якого моменту розпочинається досудове розслідування будь-якого кримінального правопорушення, зокрема умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, – з моменту внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Після початку досудового розслідування вказаних убивств особа, котра провадить досудове розслідування, використовує весь арсенал кримінальних процесуальних і криміналістичних засобів для встановлення істини. Тому внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань прийнято вважати відліком часу, з якого розпочинається перший етап розслідування злочинів у криміналістиці – початковий. У контексті наведеного вбачається за необхідне з'ясувати місце, значення та завдання початкового етапу розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, у відповідній криміналістичній методиці. Окремо слід зупинитися на визначенні типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування та відповідних їм алгоритмів дій слідчого.

Зокрема, О. В. Одерій, досліджуючи теоретико-організаційний аспект початку досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довілля, акцентує увагу на тому, що початковий етап розслідування займає у структурі слідчої діяльності виключно важливе, ключове місце, оскільки саме тут закладається фундамент для встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення, винуватості конкретної особи, виявляється і збирається значна кількість доказів. Організація розслідування на цьому етапі передбачає переважно роботу із наявною інформацією, її опрацювання та оцінку. В результаті цієї діяльності відбувається висунення версій та визначаються завдання розслідування: ухвалюються відповідні рішення, забезпечується їх виконання. Надалі цей процес триватиме шляхом уточнення завдань та ухвалення нових рішень із урахуванням отриманих даних та

результатів, завдяки чому слідчий має можливість прогнозувати процес розслідування в цілому [173; 163, с. 177].

Н. А. Жерж указує, що основне завдання початкового етапу розслідування полягає в тому, щоб якнайшвидше зібрати інформацію про основні ознаки особи злочинця й можливе місце його знаходження та ефективно використовувати отримані відомості для виявлення й затримання вказаної особи [64, с. 408]. Пошукова діяльність на початковому етапі розслідування по суті заснована на сприйнятті слідчим картини події злочину за допомогою виділення тих змін у навколишньому середовищі, які відобразились в ньому внаслідок підготовки, вчинення або приховання такого злочину. Проте отримані таким чином відомості, як відомо, не завжди дозволяють зробити правильний висновок про наявність або відсутність у тому, що відбулося, ознак конкретного кримінального правопорушення [172, с. 126]. Іншими словами, розслідування на початковому етапі часто здійснюється за умов відсутності достатньої інформації як про подію вчиненого кримінального правопорушення, так і про злочинців, потерпілих, свідків тощо. Тому під час здійснення досудового розслідування на вказаному етапі слідчому зазвичай приходится відштовхуватися від наявних слідів злочину та звертатися до криміналістичних напрацювань у вигляді відповідної криміналістичної характеристики. Вказане в повній мірі стосується й початкового етапу розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Останні в більшості випадків учиняються в умовах неочевидності, так як вибухові пристрої переважно приводяться в дію дистанційно, а їх установка здійснюється в умовах малолюдності.

Тому вважаємо, що на початковому етапі повинні вирішуватися тактичні завдання, спрямовані на збирання доказів стосовно визначення правильної кваліфікації події, що відбулася; встановлення причетних осіб (замовника, посередника, виконавця) і обсягу їхніх ролей; характеристики потерпілого; тощо. Відповідно дії, які вживає слідчий на початковому етапі розслідування, спрямовані на забезпечення можливості отримання об'єктивної інформації про

характер події; встановлення ролі його учасників; створення сприятливих умов для затримання з поличним; сприяння одержанню правдивих показань; прогнозування ходу та результатів розслідування [251, с. 387-396].

Не дарма А. В. Іваниця в якості безпосередніх завдань стадії початкового етапу розслідування визначає швидке встановлення наявності або відсутності достатніх даних, що вказують на ознаки злочину, а також обставини, що виключають провадження по кримінальній справі, у зв'язку з чим вся робота на цій стадії спрямовується на збирання фактичних даних, які в подальшому має бути визнано достатніми для прийняття рішення пор справі. Саме на початковому етапі розслідування закладається підґрунтя для подальшого успішного розслідування злочинів [251, с. 233].

Початковий етап розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, переслідує завдання не тільки зі встановлення причетних до вчиненого злочину осіб, а й збирання доказової інформації, які б підтверджували їх причетність і були достатніми для повідомлення про підозру. Вказане завдання задає курс розслідування на цьому етапі, а також виступає своєрідним критерієм під час визначення його межі. Зокрема, О. В. Пчеліна пропонує в якості критерію для поділу початкового та наступного етапів розслідування злочинів обрати напрям розслідування, котрий обумовлюється обсягом вирішення ситуаційно зумовлених тактичних завдань розслідування злочинів. Пояснює таку позицію вчена тим, що початковий етап розслідування вирішує завдання, направлені не тільки й не виключно на встановлення особи злочинця, а й на збирання достатньої доказової бази про причетність цієї особи до злочину (низки злочинів), про її злочинні зв'язки, встановлення обсягу її повноважень тощо. Відповідно тільки після проведення всіх запланованих заходів для вирішення криміналістичної ситуації, що склалася на початковому етапі, розпочинається наступний етап розслідування злочинів, котрий триває до закінчення досудового розслідування [194, с. 257]. Наведене вбачається вірним, у зв'язку з чим указаний підхід до розмежування початкового та наступного етапів обрано

за основу під час розроблення рекомендацій стосовно розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

На початковому етапі розслідування слідчий повинен вирішити низку важливих тактичних завдань, які в кінцевому результаті дозволять встановити та затримати винних осіб, доказати їх причетність до злочину, забезпечити можливість відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків. Але для цього треба своєчасно приймати рішення, проводити всі необхідні дії для збирання всіх доказів, які з плином часу можуть видозмінитися або бути знищеними. Тому прийняті рішення й ужиті заходи повинні бути ситуативно обумовленими. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання про типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Дійсно раціональний вибір тактики розслідування як способу поведінки слідчого залежить від ситуації, тому й формування якісних криміналістичних рекомендацій розслідування має будуватись із урахуванням цього підходу. При розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, слідчий приймає процесуальні рішення, проводить ті чи інші слідчі (розшукові) дії, визначає тактичні прийоми їх проведення. Ефективність цієї діяльності багато в чому залежить від адекватного сприйняття слідчим ситуації й правильної її оцінки [229, с. 285].

Заслуговують на увагу твердження стосовно того, що різноманітність, оригінальність та нестандартність конкретних ситуацій суттєво ускладнюють їх типізацію, оскільки не можна окреслити всі без винятку ситуації та запропонувати до них відповідні алгоритми дій слідчого, тобто ідеально (стовідсотково) формалізувати розв'язання завдань розслідування. Тож головна проблема алгоритмізації розслідування знаходиться саме в найрізноманітніших слідчих ситуаціях [69, с. 102-108; 19, с. 195; 46, с. 207-208].

Для того, щоб визначити алгоритм дій слідчого під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, необхідно насамперед визначитися з його типовими слідчими

ситуаціями. Адже беззаперечним є той факт, що розслідування будь-якого кримінального правопорушення завжди є ситуаційно зумовленою діяльністю. Відповідно ситуаційний підхід є нічим іншим, як методологічною основою розслідування [85]. У контексті зазначеного вбачається доречним перед виокремленням характерних для досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, з'ясувати поняття, зміст і значення слідчих ситуацій у криміналістичній методиці.

У трактуванні слідчої ситуації на відміну від визначення її ролі, на превеликий жаль, науковці не дійшли єдиного знаменнику. Зокрема, найбільш розповсюдженими та часто вживаними є наступні визначення слідчих ситуацій розслідування:

- динамічна інформаційна система, яка з різним ступенем адекватності відображає багатообразні логіко-пізнавальні зв'язки та бар'єри між установленими та ще невідомими обставинами, що мають значення для справи, тактико-психологічні відносини й характер взаємодії учасників кримінального судочинства, а також рівень стабільності функціонально-управлінської структури й заходи організаційної впорядкованості процесу розслідування [53, с. 14];

- умови (обстановка) розслідування, що склалися до певного моменту [12, с. 70; 33, с. 7];

- стан розслідування злочину, який визначається чи відсутністю доказової й оперативної інформації про обставини предмета доказування і компонентів криміналістичної характеристики, що зумовлює систему безпосередніх завдань, напрям розслідування [94, с. 64];

- ступінь інформаційної обізнаності слідчого про злочин, а також стан процесу розслідування, який сформувався на будь-якому відрізку часу, аналіз і оцінка якого дозволить слідчому прийняти найбільш доцільні по справі рішення [38, с. 66; 57, с. 161].

Аналіз панівних позицій науковців з приводу трактування слідчої ситуації вказує на наявність тлумачень указанного поняття в широкому та

вузькому розуміннях. Зокрема, у вузькому значенні під слідчою ситуацією розуміють передусім сукупність інформаційних даних, що характеризують стан (обстановку) розслідування на певному етапі, а в широкому – сукупність умов, які найбільш повно характеризують і відбивають усе, що впливає та може впливати на розслідування злочину, зумовлюючи його особливості [7, с. 196-197]. З приводу наведеного зазначимо наступне. Слідча ситуація є багатокомпонентною категорією. Вона відображає всі аспекти діяльності з розслідування в умовах, що складаються на певному проміжку часу. Зокрема, це можуть бути обсяг поінформованості органів досудового розслідування про обставини кримінального правопорушення; завантаженість слідчого; матеріально-технічне оснащення органів досудового розслідування; наявність кадрового ресурсу; психологічна стійкість слідчого; тощо. При цьому вона є динамічною, так як з отриманням нових відомостей у рамках кримінального провадження, зміною поведінки їх учасників і т. п. змінюються й умови розслідування.

Разом із тим, фактично важко висвітлити всі фактори, які здійснюють безпосередній вплив на досудове розслідування, зокрема умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, у поєднанні. Ще важче одночасно прослідковувати їх динаміку, враховуючи й зміни їх взаємозв'язків. Тому під час розробки методики розслідування злочинів окремого виду (групи) вибирається один фактор, який є для даної категорії кримінальних правопорушень найбільш значущим, і визначаються типові варіанти діяльності працівників органу досудового розслідування за певних умов, обумовлених цим фактором. Зокрема, загальноприйнятим є виокремлення типових слідчих ситуацій з урахуванням компонентів інформаційного характеру – поінформованості слідчого про обставини злочину, можливі докази, можливості їх виявлення та експертного дослідження, місця приховування шуканого та ін.; поінформованості слідчого й інших осіб, що протистоять, у процесі розслідування про ступінь поінформованості одне одного, про виявлені та невиявлені докази, про наміри слідчого й ін. [13, с. 70].

Такий підхід вважаємо вірним, оскільки типові слідчі ситуації будуть базуватися на наявних у органів досудового розслідування відомостях на певному етапі розслідування, що беззаперечно дозволяє визначити поточні завдання розслідування, а також засоби їх вирішення [40, с. 232]. Тобто типізація слідчих ситуацій дозволяє враховувати як особливості механізму умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, так і ступінь поінформованості про них слідчого. У цьому контексті слушною є думка В. В. Тіщенка з приводу того, що метою розробки теоретичних положень методики повинна бути типізація слідчих ситуацій з досліджуваних категорій злочинів шляхом виділення характерних та істотних рис у їхній інформаційній структурі. Адже саме виділення типових ситуацій, науково-криміналістичний їх аналіз дозволяють формулювати адекватні тактичні завдання і рекомендувати відповідну програму діяльності з розслідування злочинів визначеної категорії [231, с. 964].

З наведеного можна помітити, що слідчі ситуації розслідування перебувають у нерозривному зв'язку з алгоритмізацією діяльності слідчого. Зокрема, О. М. Асташкіна, М. О. Марочкін у побудові алгоритмів виділяють такі етапи, як: аналіз інформації про злочини одного виду, на підставі яких будуватимуться алгоритми їх розслідування; виділення типових слідчих ситуацій, що виникають на різних етапах розслідування; визначення завдань розслідування, що характерні для кожної типової слідчої ситуації; визначення засобів вирішення типових завдань розслідування відповідно до виду алгоритму; визначення методу побудови алгоритму; побудова алгоритму; експериментальна перевірка та оперативна корекція побудови типових алгоритмів до умов типової слідчої ситуації; впровадження створених криміналістичних алгоритмів і програм у практику розслідування злочинів як на паперовому носії, так і в електронному варіанті з використанням ЕОМ [3, с. 14-19]. Наведені позиції згодом були використані як основа під час розробки алгоритму слідчого в розслідуванні насильницьких злочинів. Останній, на думку Н. А. Жерж, М. Є. Дирдін, повинен виглядати таким чином: аналіз

наявної інформації; оцінка вихідної слідчої ситуації; висунення версій за фактичними та ймовірними обставинами події; постановка тактичних завдань і планування розслідування; проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та тактичних операцій з перевірки висунутих версій [66, с. 118-119]. Наведені положення не викликають у нас жодних заперечень, так як діяльність з розслідування будь-якого злочину, в тому числі умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, в першу чергу є розумовою діяльністю. Тобто спочатку необхідно визначитися з чим маєш справу, а тільки потім вирішувати яким чином варто діяти за вказаних обставин. Після усвідомлення ситуації, яка склалася на конкретному етапі розслідування, можливо обирати лінію поведінки й здійснювати комплекс заходів, спрямованих на вирішення поставлених перед досудовим слідством завдань. Тому для виокремлення типових слідчих ситуацій розслідування, як на початковому, так і на наступному етапі, необхідно проаналізувати й оцінити наявний обсяг вихідної інформації про обставини кримінального правопорушення, висунути слідчі версії, які стосуються злочину в цілому й окремих його обставин (загальні й окремі), визначити обставини, що підлягають встановленню для перевірки висунутих версій, відповідний алгоритм дій, їх виконавців і терміни проведення.

Таким чином, на початковому етапі розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, у залежності від обсягу вихідної інформації про обставини злочину можуть скластися наступні слідчі ситуації розслідування: 1) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про здійснення вибуху, особу потерпілого встановлено, злочинець невідомий (25,5%); 2) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про здійснення вибуху, особу потерпілого встановлено, злочинець відомий, але не затриманий (14,9%); 3) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про здійснення вибуху, особу потерпілого встановлено, злочинець

затриманий (4,3%); 4) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про здійснення вибуху, особу потерпілого не встановлено, злочинець невідомий (10,6%); 5) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про здійснення вибуху, особу потерпілого не встановлено, злочинець відомий, але не затриманий (2,1%); 6) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про здійснення вибуху, особу потерпілого не встановлено, злочинець затриманий (4,3%); 7) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про спробу здійснення вибуху, особа потерпілого відома, злочинець невідомий (14,9%); 8) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про спробу здійснення вибуху, особа потерпілого відома, злочинець відомий, але не затриманий (8,5%); 9) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про спробу здійснення вибуху, особа потерпілого відома, злочинець затриманий (6,4%); 10) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про звернення замовника із пропозицією вчинити вбивство на замовлення з використанням вибухових пристроїв (8,5%).

При цьому, якщо аналіз вихідної інформації про скоєне діяння та відомостей, отриманих у ході проведення першочергових заходів, указує на наявність окремих із таких критеріїв, як очевидність кримінальної події; зухвалість вчиненого вбивства; застосування автоматизованої стрілецької зброї, вибухових пристроїв і інших предметів, спеціально призначених для позбавлення життя; навмисний характер злочину; відсутність ознак пограбування, зґвалтування; мінімальна кількість слідів; ознаки вистежування жертви і вибір часу та місця вчинення злочину, що сприяють прихованню злочину; високий статус жертви; наявність на місці злочину характерних об'єктів, що вказують на відсутність особистого знайомства жертви і злочинців (виконавців), то однією з найбільш імовірних буде версія про «замовний» характер злочину [205, с. 280-281; 206, с. 280-281]. Правильність версії про замовне вбивство підкріплюється також тим фактом, що вбитий був або

представником «тіньової економіки», комерсантом, банкіром, або політичним діячем, або лідером злочинного угруповання. Окрім цього, враховується той факт, що особи, які їх супроводжували, не постраждали, так як на їх життя нападник не посягав [99, с. 249-250].

Незалежно від змісту слідчої ситуації, що склалася на початковому етапі, слідчий у будь-якому випадку повинен проаналізувати зібрані ним відомості, співставити їх з наявними доказами, виокремити невідомі обставини, які підлягають обов'язковому з'ясуванню, звернутися до криміналістичних напрацювань у вигляді відповідних криміналістичних характеристик і висунути конкретні слідчі версії. Для перевірки останніх обираються відповідні слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи, організаційні, інші процесуальні (зокрема заходи забезпечення кримінального провадження) та непроцесуальні заходи. З цією метою особі, яка провадить досудове розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, необхідно налагодити взаємодії з іншими підрозділами органів Національної поліції, прокурором, експертними службами, обізнаними особами, громадськістю і засобами масової інформації. Тобто ефективність здійснення досудового розслідування вказаних видів убивств на початковому етапі напряму залежать не тільки від урахування принципу ситуативності, а й від рівня спланованості дій слідчого.

У зв'язку з цим вважаємо, що неповними будуть рекомендації з приводу алгоритму дій слідчого за визначених вище слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, без наведення типових для вказаних ситуацій слідчих версій. Як цілком слушно з приводу зазначеного вказує О. В. Синчук, успіх розслідування злочинів, учинених в умовах неочевидності, визначається повнотою врахування можливих варіантів розвитку події, тобто висуненням усіх відповідних їй обставинам версій і ефективністю їх перевірки. У механізмі побудови слідчих версій особливого значення набувають типові версії, під якими слід розуміти інформаційну модель, де відображено засновані на

спостереженнях і узагальненнях загальні відомості, що пояснюють подію злочину в цілому чи її окремих сторін відповідно до певних слідчих ситуацій [218, с. 116].

Типовими загальними версіями, які висуваються на початковому етапі розслідування цих убивств, є: мало місце умисне вбивство; мав місце терористичний акт; вчинені дії є диверсією; мав місце бандитизм. Окремі слідчі версії можуть висуватися стосовно способів учинення злочину, особи злочинця, мети та мотивів убивства.

Так, щодо способів кримінального правопорушення висуваються такі типові слідчі версії: вчинено умисне вбивство способом, небезпечним для життя багатьох осіб, шляхом використання вибухових пристроїв; вчинено умисне вбивство на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Також слідчі версії про способи умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, стосуються знарядь, які використовувалися. Зокрема, висуваються версії щодо механізму приведення вибухових пристроїв у дію (для здійснення вибуху використовувалися підривні пристрої з дистанційним приводом; вибух здійснено шляхом використання вибухових пристроїв з механічним приводом; для вибуху використано вибуховий пристрій з електричним приводом; вибух здійснено шляхом використання вибухових пристроїв з комбінованим приводом), виду вибухового пристрою за терміном дії (для здійснення вибуху використано вибухові пристрої уповільненої дії; для вибуху використано вибухові пристрої миттєвої дії; підриг відбувся через використання вибухових пристроїв змішаної дії).

З приводу особи злочинця, то слідчі версії щодо неї будуються з аналізу відомостей, що характеризують жертву. Слідчі версії про особу злочинця стосуються переважно виконавця та замовника умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Щодо особи виконавця висуваються такі типові версії: вбивство учинила особа, яка раніше не скоювала кримінальні правопорушення; вбивство учинила особа, яка раніше скоювала

насильницькі та корисливо-насильницькі злочини; вбивство вчинила особа, в якій є навички виготовлення та застосування вибухових пристроїв (колишні чи діючі військовослужбовці, зокрема які приймали участь у бойових діях, працівники правоохоронних органів тощо); вбивство вчинене членом злочинного угруповання. Стосовно особи замовника, то зазвичай будуються наступні слідчі версії: замовником злочину є співробітник підприємства, установи, організації чи об'єднання, де працював загиблий; замовником убивства є керівник конкурентного підприємства, установи, організації; замовником кримінального правопорушення є члени сім'ї, близькі особи; замовником злочину є лідер кримінального угруповання; замовником убивства є опонент політичного діяча; замовником кримінального правопорушення є співробітник державних або правоохоронних органів, що займає керівну посаду.

Що стосується слідчих версій щодо мети та мотивів учинення умисних вбивств на замовлення з використанням вибухових пристроїв, то залежно від характеристики жертви вказаних злочинів можуть висуватися такі типові версії: вбивство вчинене з корисливих мотивів (прагнення усунути конкурента на економічному ринку для отримання прибутку, заволодіти суб'єктом підприємницького господарства, отримати підвищення на посаді, наявність боргових зобов'язань тощо); вбивство вчинене через особисту неприязнь; вбивство скоєно з мотивів помсти; умисне вбивство вчинене через ревності; умисне вбивство вчинене у зв'язку з перерозподілом сфер впливу в кримінальному середовищі; вбивство вчинене з політичних мотивів.

Після аналізу й оцінки слідчої ситуації, що склалася, висунення слідчих версій особа, котра провадить досудове розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, ставить перед собою тактичні завдання, вирішення яких дозволить перевірити висунуті версії та з'ясувати всі обставини, необхідні для доказування у кримінальному провадженні. Зокрема, основними тактичними завданнями початкового етапу розслідування досліджуваної категорії вбивств є збирання слідів злочину та

інших речових доказів; установлення імовірних очевидців чи інших свідків убивства; установлення замовного характеру вбивства, вчиненого з використанням вибухових пристроїв; вивчення особи потерпілого; встановлення обставин, які виключають наявність у вчинених діях ознак суміжних складів злочину; встановлення об'єктивної сторони злочину; встановлення, розшук і затримання злочинців (виконавця, замовника, в разі наявності – посередника); встановлення всіх епізодів злочинної діяльності виконавця, посередника та замовника; формування доказової бази про причетність злочинців до скоєного вбивства, достатньої для повідомлення особам про підозру у вчиненні злочину; попередження та подолання протидії розслідуванню; й інші.

Для вирішення поставлених перед органом досудового розслідування тактичних завдань з урахуванням типових слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, проводяться слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) дії, процесуальні, непроцесуальні заходи. Вказані дії для досягнення позитивного результату проводяться у певній послідовності, інколи в поєднанні одне з одним (тактичні операції). Тобто мова йде про алгоритм дій слідчого, який виступає свого роду умовною схемою поведінки слідчого за конкретних слідчих ситуацій розслідування.

Організація розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, будучи різновидом замовних убивств, може будуватися за такою схемою: 1) від потерпілого через мотив до замовника і виконавця (посередника, посібника); 2) від факту та обставин злочину до безпосередніх виконавців (посередників, пособників); 3) від виконавця до злочину; 4) від зброї, фактів і обставин злочину до виконавця (посередника, посібника) і замовника. Разом із тим, О. В. Крижановська відмічає, що у всіх випадках слідчий при розслідуванні вбивств на замовлення (при плануванні слідчих та оперативно-розшукових дій) повинен виходити з основи цього виду злочину – наявності обов'язкового зв'язку потерпілого із замовником. Звідси і

головна вимога для справ цієї категорії – ретельне вивчення особи потерпілого (замовника, якщо є інформація про нього), його зв'язків, способу життя і діяльності [108, с. 173].

У випадку, коли кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про здійснення вибуху, незалежно від обсягу вихідної інформації стосовно жертви такого вибуху та злочинця (злочинців) завжди проводиться огляд, а саме огляд місця події. Паралельно співробітники підрозділів карної поліції вживають заходів, спрямованих на виявлення імовірних очевидців події, пошук засобів технічної фіксації, виявлення базових станцій операторів мобільного зв'язку поруч із місцем події, пошук злочинця «по гарячим слідам», у разі відсутності відомостей про потерпілого – зі встановлення його особи, а також відбирають пояснення в поінформованих осіб. У залежності від обсягу отриманих відомостей можуть розсилатися орієнтування до інших територіальних підрозділів Національної поліції й інших правоохоронних органів про підозрілий транспортний засіб чи особу (осіб). З метою дослідження записів із засобів відеоспостереження здійснюється тимчасовий доступ до речей і документів, проводиться слідчий огляд указаних записів, у разі наявності на них важливої та корисної інформації направляються для проведення експертизи звуко-, відеозапису. Призначаються судові експертизи (судово-медична, вибухотехнічна, трасологічні, телекомунікаційна, комплексні криміналістично-медичні тощо). Також проводяться допити потерпілого (в разі замаху – особи, яку намагалися вбити, а якщо заподіяно смерть особи – її родича, визнаного в процесуальному порядку потерпілим) та свідків (очевидців убивства, членів сім'ї потерпілого, близьких друзів, колег по роботі, поінформованих про окремі обставини злочину осіб). Направляються запити до відповідних підрозділів для отримання довідково-аналітичної та оперативно-пошукової інформації з Інтегрованих інформаційно-пошукових систем Національної поліції України, Єдиних та Державних реєстрів, інших пошукових систем в електронних мережах загального користування. Також за рішенням слідчого судді про надання тимчасового доступу до документів, що

знаходяться в операторів і провайдерів телекомунікацій, за ідентифікаторами базових станцій отримуються відомості про всі сеанси зв'язку, які були здійснені через ці станції впродовж певного часу на момент учинення умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв та одразу після нього. Адже, як цілком слушно з цього приводу зазначають С. С. Чернявський і В. О. Фінагєєв, для оперативного встановлення особи злочинця, зазвичай, виникає необхідність в отриманні інформації від операторів та провайдерів телекомунікацій, яка містить охоронювану законом таємницю та потрібна для підготовки, погодження та розгляду клопотань щодо отримання дозволу на проведення в подальшому негласних слідчих (розшукових) дій [249, с. 180].

У разі наявності інформації про імовірну особу злочинця, проводяться оперативно-розшукові заходи, спрямовані на встановлення його місцезнаходження та затримання, допитуються в якості свідків члени його родини, знайомі, колеги й інші поінформовані про його причетність до вбивства особи. Також відправляються запити до представництв оператора мобільного зв'язку для отримання роздруківки дзвінків злочинця і даних про місце перебування абонента. Окрім того, проводяться обшуки за тим місцем проживання злочинця, де він перебував до переховування від органів досудового слідства. Якщо злочинця затримано, то проводиться його особистий обшук, опитування, за необхідності освідчування, обшук за місцем проживання під час переховування від слідства, у разі виявлення об'єктів, дослідження яких потребує залучення експерта, призначаються та проводяться відповідні судові експертизи, в тому числі для вирішення питань ідентифікаційного характеру. Після затримання злочинця, якщо були очевидці вбивства, які запам'ятали його ознаки зовнішності й можуть її впізнати, проводиться її пред'явлення для впізнання. Що ж стосується пошуку замовника злочину, то з цією метою проводиться допит потерпілого, свідків з числа близького оточення жертви, опитується виконавець до повідомлення йому про підозру. Також з метою збирання доказів про причетність замовника до вчинення умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв за ним здійснюється аудіо-,

відеоконтроль, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, отримуються розшифрування телефонних розмов, виписки із банківських рахунків про рух коштів і т. п. Такі ж дії проводяться для встановлення особи посередника та підтвердження його причетності до вчиненого вбивства.

У випадку надходження до правоохоронних органів інформації про те, що готується вчинення умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв, зокрема здійснюється пошук виконавця і знарядь злочину, то збір доказової інформації відбувається переважно шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій. А саме, здійснюється аудіо-, відеоконтроль особи та місця, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних та електронних інформаційних систем, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, контроль за вчиненням злочину, зокрема в формі імітування обстановки злочину.

Таким чином, на початковому етапі розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, вирішується основні тактичні завдання, спрямовані на встановлення всіх співучасників злочину, визначення ролі кожного з них у механізмі вчиненого вбивства, встановлення замовного характеру кримінального правопорушення, збирання доказової інформації, достатньої для повідомлення особам про підозру. Вирішення таких тактичних завдань відбувається шляхом проведення алгоритму дій з урахуванням ситуативно зумовлених обставин розслідування на цьому етапі. Адже, як цілком вірно зазначають Н. А. Жерж і М. Є. Дирдін, аналіз і оцінка слідчої ситуації має істотне значення, тому що дозволяють: зорієнтуватися у всьому розмаїтті фактів і явищ, які відносяться до особи злочинця на даний момент розслідування; усвідомити наукові знання (рекомендації криміналістики) щодо типових матеріальних джерел (слідів), у яких відбувається подія злочину; опанувати методики та практики пошуку таких джерел, отримати від них належну інформацію, її фіксація та подальше збереження; виконувати практичну роботу з цими джерелами інформації;

співставляти отриману інформацію з даними оперативних і криміналістичних обліків; висунути відповідні версії про місцезнаходження і сліди, що містять інформацію про властивості особи злочинця; визначити найбільш доцільні тактичні прийоми, рекомендації, комбінації зі збирання слідів для встановлення злочинця; вибрати найбільш ефективні техніко-криміналістичні засоби і методи для цих цілей; вибрати найбільш ефективні форми використання спеціальних знань і взаємодії з метою одержання криміналістично значущої інформації про особу злочинця; спланувати початковий етап розслідування [66, с. 121].

2.3. Типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування. Тактичні операції

Розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, як зазначалося раніше, здійснюється, базуючись на принципі періодизації. Це пояснюється тим, що поділ процесу розслідування на етапи має суттєве методичне значення, бо кожен етап має певну специфіку в обсязі та методах даної криміналістичної діяльності. Тому для здійснення більш вдалого розслідування злочину на всіх його етапах в методиці розслідування усі дії слідчого розробляються, зважаючи на особливості етапів [155, с. 379].

У попередніх підрозділах нами було висвітлено особливості початку досудового розслідування та початкового етапу розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. Тому вважаємо за необхідне з'ясувати значення та межі наступного етапу розслідування вказаних убивств, виокремити тактичні завдання, типові слідчі ситуації, характерні для цього етапу, а також відповідні їм алгоритми дій слідчого. Окрім того, необхідно з'ясувати сутність і зміст тактичних операцій, які проводяться під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Тож, як цілком слушно підмічає В. М. Шевчук, наступний етап розслідування вирізняється наявністю більшого обсягу доказової інформації, розгорнутого плану тощо. При цьому вчений апелює твердженнями, висловленими І. О. Возгріним і Є. П. Іщенко з приводу характеру наступного етапу розслідування. Зокрема, вказується, що він за тривалістю та значенням вважається найбільш об'ємним і вирішальним, вимагає найповнішого використання криміналістичних методичних рекомендацій. Окрім того, він характеризується вирішенням проблемних ситуацій щодо основних структурних елементів предмета доказування (подія і спосіб вчинення злочину, винна особа). Доказова інформація, зібрана до цього часу, дає можливість достатньо впевнено відповісти на ті запитання, що визначаються її проблемністю на початковому етапі розслідування. На цьому етапі розслідування інформація, якою володіє слідчий, вирізняється значним обсягом, а її зміст – конкретністю, впорядкованістю, надійністю, різноманітністю джерел [35, с. 280-281; 75, с. 203; 255, с. 50].

Р. С. Белкін також указує на те, що початковий і наступний етапи розслідування характеризуються притаманними для кожного з них специфічними завданнями, які можна вирішити за допомогою особливих слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. З приводу наступного етапу, то науковець відзначає, що відбувається вже збирання, перевірка й оцінка доказів з метою встановлення всіх обставин справи [9, с. 238].

Заслуговує уваги думка В. О. Малярової щодо того, що наступний етап розслідування злочинів – це основний період роботи слідчого. Він починається після виконання початкових невідкладних дій із переходом до більш планомірної роботи у кримінальному провадженні, яка полягає передусім у здійсненні всебічної оцінки зробленої у кримінальному провадженні роботи [147, с. 88-89].

У контексті наведеного варто відмітити, що наступний етап розслідування злочинів узагалі й умисних вбивств, учинених на замовлення зокрема, дійсно є невід'ємним елементом окремої криміналістичної методики.

На цьому етапі встановлюються всі раніше не з'ясовані обставини вчиненого злочину, а також перевіряються та підкріплюються доказами вже отримані обставини. На важливість вказаного етапу розслідування під час розслідування корисливо-насильницьких злочинів указує й В. В. Тіщенко. Останній до характерних рис наступного етапу розслідування відносить: наявність і постійну обробку (аналіз, синтез, перевірку і оцінку) інформації, яка надходить і містить як докази, так і контрдокази (наприклад, посилення на алібі, перекладання своєї провини на іншого тощо); підвищення кількості та якості криміналістично значущої інформації, яка надходить, що дозволяє перейти від евристичного, проблемного, багатOVERCERСІЙНОГО типу мислення до дискурсивного, побудованого на логічних висновках, які робляться з отриманої доказової інформації; залучення до слідчо-криміналістичної діяльності нових учасників (свідків, потерпілих, спеціалістів тощо); виявлення та розслідування нових епізодів злочинної діяльності, співучасників; розробка розгорнутого плану розслідування злочину; прийняття великої кількості тактичних і процесуальних рішень, які потребують обґрунтувань, підкріплених фактичними даними; проведення численних слідчих дій, що потребують значних організаційних зусиль; прийняття низки остаточних рішень стосовно кримінальної справи в цілому та щодо кожного її епізоду, учасників злочину, знайденого майна, речових доказів [233, с. 132].

З приводу критеріїв розмежування початкового та наступного етапів розслідування злочинів, то поширеною є позиція, згідно з якою повідомлення особі про підозру (раніше пред'явлення обвинувачення) є початком наступного етапу. Разом із тим, зустрічається й протилежна згаданий позиція. Вчені відзначають не вірними спроби межею наступного етапу визначати повідомлення про підозру через неможливість зафіксувати момент завершення початкового етапу розслідування в загальному вигляді, пов'язавши його категорично з певним процесуальним рішенням у справі (кримінальному провадженні). Момент початку наступного етапу може бути свого роду «плаваючим», так як початковий етап може закінчитися як з накопиченням

достатньої для повідомлення про підозру інформації, так і раніше – коли для цього виникнуть необхідні умови [11, с. 259-260]. Зокрема, однією з таких умов може бути затримання підозрюваного у вчиненні злочину, виявлення якого-небудь важливого доказу чи групи доказів [242, с. 117].

З урахуванням вищенаведеного в криміналістичній науці панує думка про те, що початковий етап завершується виконанням завдань, зумовлених цим етапом, а наступний (подальший) етап є періодом провадження всіх інших слідчих (розшукових) дій, скерованих на ґрунтовне та системне збирання й дослідження доказів у провадженні [93, с. 235-236]. О. Г. Філіпов, визначаючи межі наступного етапу розслідування злочинів, стверджує, що на подальшому етапі темп роботи слідчого дещо зменшується. Моментом між початковим і подальшим етапами часто стає момент, коли слідчий, виконавши невідкладні слідчі дії та зібравши значний доказовий матеріал, приступає до його аналізу й складання розгорнутого плану розслідування по справі. Але ця межа, відмічає вчений, є умовною [110, с. 511].

А. Мазур пропонує під час визначення межі етапів розслідування керуватися саме вирішеними завданнями розслідування та слідчою ситуацією, а не «прив'язуватись» до певного процесуального рішення, як і до вирішення якогось одного завдання. Це може позначитись на повноті й ефективності розслідування. Звісно вченим акцентується увага на необхідності враховувати, що не завжди проведення всіх потрібних, на думку слідчого, дій приведе до вирішення поставлених перед розслідуванням завдань. При цьому невирішення поставлених завдань може бути зумовлене і виникненням несприятливої слідчої ситуації. У цьому випадку невирішені завдання підлягають «перенесенню» на подальший етап розслідування та вирішуються слідчим уже за допомогою ширшого арсеналу засобів і методів [146, с. 439].

Поділяємо думку О. В. Пчеліної з приводу того, що в якості критерію для поділу початкового та наступного етапів розслідування злочинів варто обрати напрям розслідування, котрий обумовлюється обсягом вирішення ситуаційно зумовлених тактичних завдань розслідування злочинів [196, с. 95-98]. Також

погоджуємося з тим, що однією з важливих обставин, що визначає діяльність слідчого на подальшому етапі розслідування, є особа злочинця. Як зазначає М. І. Данилюк, якщо злочинець затриманий, то починається робота з затриманою особою. Встановлюються усі обставин події злочину, причетні до неї особи, елементи предмета доказування. Якщо особу злочинця не встановлено (чи невідоме її місцеперебування), то слідчий повинен систематизувати, проаналізувати і оцінити вже зібрані докази, скласти розгорнутий план розслідування злочину, визначити шляхи подальшого пошуку доказів (особливо тих, що стосуються особи злочинця), провести слідчі дії і оперативно-розшукові заходи з метою розкриття злочину [47, с. 296].

Тому пропонуємо здійснювати виокремлення наступного етапу розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, за таким критерієм як напрям розслідування, обумовлений обсягом вирішення ситуативно зумовлених тактичних завдань розслідування зі встановлення особи злочинця. Через це на наступному етапі розслідування вказаного виду вбивств вирішуються насамперед завдання, які полягають в одному випадку у пошуку злочинця чи розшуку вже встановленого підозрюваного, а в другому – збиранні додаткових фактичних даних, що викривають уже затриманого злочинця, повідомлення йому про підозру, встановлення в усій повноті причин та умов, що сприяли вчиненню злочину [47, с. 296]. Окрім того, на цьому етапі розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, вирішуються ще такі тактичні завдання, як установлення зв'язків між злочинцями (замовник – виконавець, замовник – посередник – виконавець); збирання інформації, що характеризує особу підозрюваного; виявлення всіх епізодів злочинної діяльності кожного з підозрюваних; збирання доказової бази, достатньої для обвинувачення злочинців у вчиненні умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв; попередження та подолання протидії розслідуванню злочину.

Що ж стосується типових слідчих ситуацій наступного етапу розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, то останні виокремлюються залежно від повноти наявних відомостей про особу злочинця та займаної позиції підозрюваного. Зокрема, за першим критерієм слід вирізняти такі типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування: всі співучасники вбивства встановлені, їм повідомлено про підозру; всі співучасники вбивства встановлені, але не всім повідомлено про підозру; не всі співучасники вбивства встановлені, повідомлено про підозру тільки виконавцеві (виконавцеві та посереднику). Залежно від обраної позиції, яку займає підозрюваний в умисному вбивстві, вчиненому на замовлення з використанням вибухових пристроїв, на наступному етапі розслідування можуть скластися наступні слідчі ситуації: всі підозрювані співпрацюють зі слідством; підозрювані співпрацюють зі слідством не в повній мірі; підозрювані відмовляються від співпраці зі слідством; не всі підозрювані бажають співпрацювати зі слідством.

З метою вирішення тактичних завдань на наступному етапі розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, з урахуванням слідчих ситуацій, що склалися, пропонується проводити наступний алгоритм дій: допит підозрюваного; слідчий експеримент; за необхідності проведення одночасних допитів двох чи більше раніше допитаних осіб; направлення запитів за місцем проживання, роботи, психоневрологічних і наркологічних диспансерів з метою отримання характеризуючої інформації; перевірка підозрюваного на наявність непогашених судимостей; проведення судово-психіатричної й інших експертиз. Також на наступному етапі можуть проводитися повторні обшуки, допити свідків, призначатися додаткові судові експертизи. У випадку, коли не всі співучасники умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, установлені, проводяться оперативно-розшукові заходи, спрямовані на встановлення особи злочинця, її місцезнаходження та затримання; допити підозрюваних (установлених співучасників убивства);

допити свідків. Також аналізуються отримані відомості з роздруківок дзвінків уже встановлених злочинців і даних про місце перебування абонента; проводяться негласні слідчі (розшукові) дії – аудіо-, відеоконтроль, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж тощо.

Проте через складний механізм скоєння умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, а також несприятливий і/чи конфліктний характер слідчих ситуацій у слідчого можуть виникнути труднощі з вирішення поставлених перед ним тактичних завдань розслідування. У зв'язку з цим як спосіб розв'язання такої проблеми є проведення в рамках розслідування вказаних убивств не поодиноких дій, а комплексу заходів. Тобто, мова йде про типові для розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, тактичні операції. Висвітлення особливостей останніх пропонує розпочати зі з'ясування їх сутності, значення та змісту.

Тактичні операції є криміналістичним засобом, який використовується для вирішення складних тактичних завдань розслідування. В такому випадку необхідно проводити, як зазначає М. Г. Куп'янський, слідчі (розшукові) дії в комплексному поєднанні [131, с. 120]. Однак таке застосування повинне здійснюватися виключно в умовах необхідності й обґрунтованості такої діяльності [194, с. 303]. Тобто тактична операція є нічим іншим, як засобом вирішення завдань пізнавального, процесуального, кримінально-правового, організаційного, тактико-психологічного, матеріально-технічного характеру, котрі мають різний ступінь спільності, різний характер і мету [256, с. 7], засобом тактичного впливу на ситуацію з метою зміни її в кращий бік, засобом вирішення слідчої ситуації [258, с. 128].

Як підмічає Р. Л. Степанюк, у випадках, коли процес розслідування характеризується підвищеною складністю, обумовленою механізмом злочинної діяльності, великим обсягом роботи у справі, кваліфікованого протидією розслідуванню тощо, вирішення завдань слідства нерідко вимагає узгодженого проведення кількох слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових та

організаційних заходів для досягнення певної мети. У зв'язку з цим, на думку вченого, при формуванні кожної окремої криміналістичної методики розслідування певних категорій злочинів необхідно визначати повний перелік тактичних завдань у відповідних типових слідчих ситуаціях, здійснювати оцінку ступеня їх складності та розробляти типові тактичні операції для вирішення найбільш складних завдань [224, с. 204, 208].

Разом із тим, слід розуміти, що тактична операція знаходиться у тісному зв'язку з іншими елементами криміналістичної методики, зокрема розглянутими нами етапами, тактичними завданнями та слідчими ситуаціями розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. На такій взаємообумовленості акцентує увагу й В. М. Шевчук у наукових статтях, присвячених дослідженню впливу етапів і слідчих ситуацій розслідування на розробку тактичних операцій. Зокрема, вчений відзначає, що періодизація розслідування відіграє важливе значення для розроблення тактичних операцій і підготовки ефективних рекомендацій з їх проведення [255, с. 48]. Окрім того, ним обґрунтовується, що слідча ситуація здійснює певний управлінський вплив на будь-яку тактичну операцію, тому врахування цієї обставини дає змогу підвищити ефективність розроблюваних операцій. Ситуаційний підхід надає можливість використовувати в слідчій і судовій діяльності інформацію узагальненого характеру, найадекватнішу для вибору й адаптації типових тактичних рішень, що забезпечують оптимальне провадження у кримінальному провадженні. Дійсно, саме за рахунок визначення слідчих ситуацій, здійснення їх типізації, формулювання щодо них тактичних завдань і оптимальних засобів їх вирішення можливо істотно підняти рівень наукових розробок у теорії тактичних операцій. При цьому, слідчі ситуації розглядаються як вирішальні детермінуючі чинники побудови тактичних операцій, які безпосередньо впливають на практику застосування цих організаційно-тактичних засобів [258, с. 125].

Більше того, слушним є й твердження з приводу того, що тактичні операції обумовлюються й елементами криміналістичної характеристики. Адже

вони розробляються і проводяться для перевірки висунутих версій з метою вирішення локально самостійного завдання – з урахуванням відомих елементів криміналістичної характеристики, зокрема умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, встановити ті, які невідомі в ситуації, що склалася [24, с. 224].

З приводу поняття «тактична операція», то в криміналістиці зустрічається різноманіття його трактувань. Зокрема, В. Ю. Шепітько визначає її як алгоритми, програму дій слідчого, оперативного працівника, інших осіб щодо завдань, які виникають, і слідчих ситуацій [262, с. 179]. В. М. Шевчук пропонує під тактичною операцією розуміти систему процесуальних і непроцесуальних дій та заходів, об'єднаних єдиною метою для вирішення окремого тактичного завдання, розв'язання якого в інший спосіб є неефективним або взагалі неможливим [259, с. 9]. Р. Л. Степанюк тлумачить тактичну операцію як комплекс слідчих дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів, спрямованих на виконання проміжного завдання розслідування у певній слідчій ситуації [224, с. 205]. З наведеного можна помітити, що панівні думки щодо сутності тактичної операції зводяться до її комплексного характеру, оскільки мова йде про одночасне узгоджене застосування об'єднаних єдиною ціллю заходів – слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, процесуальних та організаційних заходів. Іншою відмінною рисою тактичних операцій є те, що вона обумовлена тактичними завданнями, слідчими ситуаціями й етапами розслідування.

З урахуванням вищенаведеного вважається, що тактичними операціями при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, є комплекс слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, інформаційно-пошукових, процесуальних та організаційних заходів, спрямованих на вирішення ситуативно зумовленого тактичного завдання на певному етапі розслідування вказаних кримінальних правопорушень. Разом із тим, поділяємо думку, що залежно від ситуацій розслідування деякі з тактичних операцій можуть мати наскрізний характер і

вирішуватися як на початковому, так і на наступному етапі розслідування. Це залежить від вирішення (або невирішення) тактичних завдань на певному етапі розслідування, тобто неможливо ту чи іншу тактичну операцію чітко прив'язати до етапу розслідування злочину, оскільки здійснення такої операції зумовлено відповідною слідчою ситуацією й певним проміжком часу процесу розслідування, в ході якого вирішується проміжне тактичне завдання. Це стосується і тактичних операцій, які можуть бути спрямовані на виявлення злочинця, розшук викраденого, забезпечення відшкодування матеріальної шкоди, профілактики злочину та ін. [258, с. 127].

Щодо визначення типових тактичних операцій під час розслідування досліджуваної нами категорії вбивств, то вбачається доцільним спершу проаналізувати наукові напрацювання в царині виокремлення тактичних операцій при розслідування окремих видів убивств. Адже, як слушно підмічає з цього приводу С. Ф. Здоровко, розробка типових тактичних операцій дозволить оптимізувати процес розслідування вбивств, надасть істотну допомогу у визначенні напрямків розслідування й обранні доцільних засобів виконання діяльності по розкриттю та розслідуванню злочинів, що беззаперечно . полегшує прийняття правильних рішень слідчим [71, с. 11].

В. О. Коновалова, досліджуючи комплекс проблем, пов'язаних з розслідуванням вбивств різних категорій, запропонувала найбільш ефективні методики їх розслідування. Зокрема, вчена акцентувала увагу на необхідності для вирішення тактичних завдань розслідування вбивств, поряд із окремими слідчими (розшуковими) діями, проводити цілі комплекси заходів – тактичні операції. Так, типовими для розслідування вбивств тактичними операціями, на думку вченої, є такі, як: «Особа вбивці», «Склад і рольові функції злочинної групи», «Знаряддя злочину», «Свідоцька база», «Місце перебування злочинця» [99, с. 282-283]. На необхідність і доцільність проведення під час розслідування вбивств, зокрема що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, вказує й С. Ф. Здоровко. Він відмічає на існування залежності проміжних завдань і тактичних операцій. У цьому плані, вчений у

межах таких завдань виокремлює такі тактичні операції: 1) встановлення характеру та виду вбивства: а) «Організований характер убивства»; б) «Вид убивства»; в) «Зв'язок убивства з іншими злочинами»; 2) встановлення місця і часу вчинення вбивства: а) «Умови вбивства»; 3) встановлення способу і знарядь убивства: а) «Механізм вчинення (організації) вбивства»; б) «Механізм приховування вбивства»; в) «Знаряддя вбивства»; 4) встановлення мотивів убивства: а) «Віктимність жертви»; б) «Груповий конфлікт»; 5) встановлення особи жертви: а) «Ідентифікація невідомого трупа» («Атрибуція трупа»); б) «Соціальний статус жертви»; в) «Зв'язки жертви»; 6) встановлення особи вбивці: а) «Особа вбивці»; б) «Зв'язки вбивці з організованим формуванням»; в) «Склад і структура організованої групи»; г) «Замовник убивства»; д) «Пошук злочинця»; 7) усунення протидії розслідуванню: а) «Захист свідків»; б) «Захист доказів» [71, с. 12-13; 72].

З приводу розслідування підвидів убивств, то В. А. Гриньків виділяє та характеризує тактичні операції при розслідуванні вбивств осіб, зайнятих у сфері бізнесу («Встановлення особи невідомого злочинця, що вчинив вбивство особи, зайнятої в сфері бізнесу», «Встановлення співучасників», «Перевірка алібі підозрюваного» [45, с. 21-24]), І. В. Борисенко висвітлює особливості проведення тактичних операцій під час розслідування вбивств із розчленуванням трупа («Збирання первинної інформації», «Пошук відсутніх частин трупа», «Ідентифікація особи невідомого трупа», «Встановлення місця вчинення вбивства і розчленування трупа», «Перевірка зв'язків потерпілого», «Викриття злочинця», «Докази поведінки», «Пошук злочинця», «Затримання злочинця» [24, с. 213-225]) [72]. О. С. Саїнчин відповідно до типових ситуацій, основних тактичних завдань (напрямів) розслідування умисних вбивств визначає тактичні операції як засоби їх вирішення й виокремлює характерні для розслідування вбивств операції – «Особа вбитого», «Свідки», «Особа вбивці», «Затримання вбивці», «Співучасники», «Зброя» тощо [207, с. 27]. Р. Х. Бічурін пропонує під час розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів

здійснювати тактичні операції «Затримання підозрюваного», «Співучасники», «Перевірка показань підозрюваного» [21, с. 10].

На важливість і необхідність використання такого засобу тактичного впливу як тактичні операції під час розслідування такого різновиду вбивств, як серійні сексуальні, вказує й І. В. Усанов. На його думку, варто проводити тактичні операції, спрямовані на вирішення наступних тактичних завдань: виявлення особи злочинця; вивчення обстановки місця події з метою розпізнавання сексуального характеру вбивства; встановлення факту вчинення декількох нерозкритих сексуальних убивств однією і тією же особою; збирання та фіксація криміналістично значущої інформації про події, що мали місце; встановлення особи жертви; з'ясування наявності та змісту взаємозв'язку жертви зі злочинцем; пошук і затримання особи, яка вчинила такі вбивства; викриття неправдивого алібі; вивчення особи підозрюваного; пізнання просторово-часових зв'язків та відносин у процесі розслідування вказаних убивств; перевірка правдивості показань; спонукання до дачі правдивих показань; нейтралізація негативного впливу сторонніх осіб на хід розслідування; викриття особи злочинця; вжиття профілактичних заходів, спрямованих на усунення причин та умов, що сприяли вчиненню серійних убивств на сексуальному підґрунті. Назва і зміст тактичних операцій, на думку вченого, повинні співпадати з тактичними завданнями, для вирішення яких вони проводяться [238, с. 16-17].

Тож проаналізувавши наукові підходи до визначення типових тактичних операцій при розслідуванні умисних вбивств, а також матеріали судової та слідчої практики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, вбачається можливим виокремити характерні для розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, типові тактичні операції. Зокрема, це «Збирання первинної інформації», «Встановлення очевидців», «Встановлення особи, яка вчинила злочин», «Встановлення потерпілого», «Перевірка зв'язків потерпілого», «Розшук злочинця», «Затримання злочинця», «Встановлення

співучасників», «Вивчення особи підозрюваного», «Подолання протидії» й інші.

Тактична операція «Збирання первинної інформації», зазвичай, застосовується на початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, коли фактично ще невідомо, яка саме подія відбулася. На цьому етапі слідчий знаходиться в умовах найбільшої інформаційної недостатності. Переважна кількість умовиводів стосовно події кримінального правопорушення є інтуїтивними й базуються на припущеннях. Тому особливо важливим є організація якісного збирання вихідної інформації, щоб вона була максимально деталізованою. З цією метою після виїзду на місце події, де відбувся вибух, потрібно організувати паралельну огляду місця події діяльність зі з'ясування ймовірних очевидців ініціювання вибуху; пошуку засобів технічної фіксації обстановки на місці злочину; пошуку слідів злочинця, транспортних засобів; пошуку злочинця «по гарячим слідам»; отримання попередніх висновків щодо виду та принципу дії вибухового пристрою, що використовувався для вчинення злочину. З цією метою проводяться огляд місця події; вивчення (так зване прочісування) прилеглої до місця події території; оцеплення певної ділянки; засада; загороджувальні заходи; подвірні та поквартирні обходи; залучення кінолога зі службово-розшуковим собакою; попередні консультації з судовими медиками, вибухотехніками, криміналістами; опитування очевидців та інших поінформованих осіб; радірозвідка; тощо.

Із вищенаведеною тактичною операцією тісно пов'язана, так як їх заходи інколи переплітаються, така операція як «Встановлення очевидців». Необхідно встановити очевидців не тільки здійснення вибуху як способу заподіяння смерті особі, а й підготовчих заходів. Зокрема, осіб, які можуть поінформувати про місце, час придбання вибухових пристроїв чи компонентів для їх виготовлення; присутність підозрілих осіб біля місць проживання, роботи, відпочинку, транспортного засобу жертви і т. п. Для встановлення очевидців проводяться поквартирні та подворові обходи; опитування осіб; допити свідків,

у разі замаху – потерпілого; переглядаються наявні записи з камер відеоспостереження чи інших технічних засобів фіксації; аналізуються отримані від представників операторів мобільного зв'язку відомості про всі сеанси зв'язку, які були здійснені через базові станції впродовж певного часу на момент учинення злочину й інші.

На початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, перед слідчим стоїть важливе завдання, яке полягає у встановленні особи загиблого. В разі заподіяння вибухом смерті кільком особам, то, окрім їх установлення, потрібно ще з'ясувати, хто із них є потерпілим по відношенню до якого вчинено вбивство на замовлення з використанням вибухових пристроїв, а хто випадковими жертвами. Тому для вирішення поставлених завдань проводиться комплекс наступних заходів: огляд місця події; опитування поінформованих осіб; допити свідків, у разі замаху – потерпілого (потерпілих); проведення судових експертиз, зокрема судово-медичних, криміналістично-медичних, вибухотехнічної; перевірка по базах даних власника підірваного транспортного засобу, помешкання. Із цією операцією нерідко паралельно проводиться ще одна тактична операція – «Перевірка зв'язків потерпілого». Остання дозволяє з'ясувати спосіб життя потерпілого, наявність конфліктних відносин, факт надходження погроз на адресу потерпілого. Для цього опитуються та допитуються рідні, близькі люди, колеги, друзі; вивчаються роздруківки дзвінків та повідомлень потерпілого; досліджуються особисті переписки в соціальних профілях і за допомогою електронної пошти; проводяться слідчі огляди місця проживання та роботи потерпілого.

Під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, найчастіше відсутні відомості про особу злочинця. У зв'язку з цим, з перших моментів початку досудового розслідування слідчий ретельно досліджує наявні речові докази та проводить комплекс заходів на встановлення імовірного злочинця. Тому, в першу чергу, збираються відомості про особу злочинця на місці події та під час вивчення

особи потерпілого. Для вказаної категорії вбивств характерною є наступна схема виявлення злочинців: виконавець (виконавці) – посередник – замовник або виконавець – замовник. Якщо рухатися від слідів убивства до особи, то в основному таким чином встановлюється виконавець замовного вбивства, а якщо від особи потерпілого – то замовник убивства. Тактична операція «Встановлення особи, яка вчинила злочин» представлена комплексом таких дій, як огляд місця події; поквартирні та подвірні обходи; опитування осіб; вивчення записів відеореєстраторів з місця події й прилеглих до нього територій; допити свідків; у разі замаху – допит потерпілого; отримання від представників операторів мобільного зв'язку відомостей про всі сеанси зв'язку, які були здійснені через базові станції впродовж певного часу на момент убивства; проведення судових експертиз (вибухотехнічної, трасологічних, інших); перевірка по базах даних транспортного засобу; пошук «по гарячим слідам»; опитування особи, яка імовірно вчинила злочин; допит підозрюваного; освідування злочинця; пред'явлення особи для впізнання; обшуки тощо. Окрім того, важливо встановити всіх співучасників умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Тобто потрібно встановити всіх виконавців, за наявності посередника чи посередників, і замовника. Для цього проводиться тактична операція «Встановлення співучасників», яка представлена таким комплексом дій: опитування встановленого ймовірного злочинця; допити свідків, підозрюваного, у разі замаху – потерпілого; одночасні двох чи більше раніше допитаних осіб; отримання роздруківок телефонних розмов і повідомлень; отримання виписок із банківських установ про рух коштів; аудіо-, відеоконтроль; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем; спостереження за особою, реччю або місцем; подання інформаційних запитів на пошук і відбір необхідної інформації (зокрема щодо оперативного обліку за фактами викрадення вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв; оперативного обліку за фактами кримінальних правопорушень, вчинених із застосуванням вибухових пристроїв;

розшукуваних злочинців; втраченої членами незаконних збройних формувань у бою або за інших обставин зброї; даних, отриманих від затриманих учасників незаконних збройних формувань і терористичних організацій тощо).

У разі переховування від органів досудового слідства особи, яка вчинила злочин, вживаються заходи, спрямовані на її пошук і затримання. Тобто проводяться тактичні операції «Розшук злочинця» та «Затримання злочинця». З цією метою здійснюються допити свідків (рідні, близькі особи, друзі); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; перевірки за інтегрованими інформаційно-пошуковими системами Національної поліції України, іншими пошуковими системами; обшуки за місцем проживання особи до переховування від органів слідства; негласні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на встановлення ймовірного місцезнаходження злочинця, в тому числі з використанням конфіденційного співробітництва. Коли місцеперебування правопорушника стає відомим, уживається система заходів, націлених на його затримання. Зокрема, це затримання, особистий обшук, слідчий огляд – огляд місця затримання, за потреби освідування злочинця.

Тактична операція «Вивчення особи підозрюваного» полягає в збиранні інформації про правопорушника, яка характеризує його як особистість і указує на його роль у механізмі умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Для отримання такої інформації проводяться допити підозрюваних, свідків, у разі замаху – потерпілого; перевірка підозрюваного на наявність непогашених судимостей; направляються запити за місцем проживання, роботи, психоневрологічних і наркологічних диспансерів тощо.

Під час розслідування досліджуваної категорії вбивств слідчому приходится стикатися з протидією їх розслідуванню з боку злочинців та їх оточення. Через що, як зазначає О. В. Пчеліна, виникає потреба у вирішенні такого тактичного завдання, як своєчасне виявлення проявів протидії розслідуванню та вжиття відповідних заходів для її подолання. З цією метою варто проводити тактичну операцію «Подолання протидії». Зокрема, мова йде

про використання технічних засобів фіксації ходу та результатів слідчих (розшукових) дій, щоб унеможливити або зменшити ризики відмови осіб від раніше даних свідчень, звинувачень у порушенні з боку правоохоронців їх прав і свобод [197, с. 292]. Також до заходів указаної тактичної операції варто відносити застосування заходів забезпечення кримінального провадження, організацію належної співпраці із засобами масової інформації та громадськістю.

Отже, розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, здійснюється за певних умов, які різняться для кожного з його етапів і переслідують певні тактичні завдання. Для вирішення останніх слідчим проводиться відповідний алгоритм дій. Проте в окремих випадках потрібно використовувати як засіб доказування узгоджений комплекс як слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, так і оперативно-розшукових, процесуальних та організаційних заходів, який прийнято називати тактичними операціями. Для досудового розслідування вказаних кримінальних правопорушень характерними є такі тактичні операції, як «Збирання первинної інформації», «Встановлення очевидців», «Встановлення особи, яка вчинила злочин», «Встановлення потерпілого», «Перевірка зв'язків потерпілого», «Розшук злочинця», «Затримання злочинця», «Встановлення співучасників», «Вивчення особи підозрюваного», «Подолання протидії».

Висновки до розділу 2

Акцентовано увагу на тому, що розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, здійснюється у відповідності до принципу періодизації. Виокремлено й охарактеризовано три етапи розслідування названих убивств – початок досудового розслідування, початковий і наступний етапи.

Визначено, що особливості початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, знаходяться у прямій залежності від типових слідчих ситуацій, характерних для цього етапу розслідування. У разі самостійного виявлення працівником правоохоронного органу з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про підготовку до вчинення умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв, оперативними підрозділами здійснюється оперативно-розшукова діяльність, спрямована на пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп. Зокрема, з метою документування реальності наміру злочинця вчинити діяння, спрямовані умисне позбавлення особи життя за винагороду з використанням вибухових пристроїв, а також недопущення доведення злочинного задуму до кінця за умов, які не залежать від волі злочинця, оперативні підрозділи створюють та використовують заздалегідь несправжні (імітаційні) вибухові пристрої. У випадку початку досудового розслідування внаслідок надходження до правоохоронних органів повідомлень про кримінальний вибух чи замах на нього, то перевірка отриманої інформації відбувається шляхом проведення огляду місця події; пошуку очевидців події та відібрання у них пояснень; перевірки наявності технічних засобів фіксації в районі вибуху та прилеглий до нього території; встановлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, що обслуговують територію, на якій знаходиться місце вчинення злочину; організації пошуку злочинців по гарячим слідам, розсилання орієнтувань до сусідніх територіальних підрозділів Національної поліції.

На початковому етапі розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, у залежності від обсягу вихідної інформації про обставини злочину виокремлено наступні слідчі ситуації розслідування: 1) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про здійснення вибуху, особу потерпілого встановлено, злочинець невідомий; 2) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про здійснення вибуху, особу потерпілого

встановлено, злочинець відомий, але не затриманий; 3) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про здійснення вибуху, особу потерпілого встановлено, злочинець затриманий; 4) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про здійснення вибуху, особу потерпілого не встановлено, злочинець невідомий; 5) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про здійснення вибуху, особу потерпілого не встановлено, злочинець відомий, але не затриманий; 6) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про здійснення вибуху, особу потерпілого не встановлено, злочинець затриманий; 7) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про спробу здійснення вибуху, особа потерпілого відома, злочинець невідомий; 8) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про спробу здійснення вибуху, особа потерпілого відома, злочинець відомий, але не затриманий; 9) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про спробу здійснення вибуху, особа потерпілого відома, злочинець затриманий; 10) кримінальне провадження розпочато у зв'язку з надходженням інформації про звернення замовника із пропозицією вчинити вбивство на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Наводяться типові загальні й окремі версії, які висуваються на початковому етапі розслідування. Визначені тактичні завдання розслідування умисних убивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, на початковому етапі та запропонований відповідний алгоритм дій слідчого.

Виокремлено типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, залежно від повноти наявних відомостей про особу злочинця та займаної позиції підозрюваного та запропоновано алгоритм дій слідчого за типових ситуацій на вказаному етапі розслідування.

Аргументована доцільність виокремлення обставин, що підлягають встановленню, в структурі методики розслідування умисних вбивств, учинених

на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Указані обставини систематизовано в три групи: обставини, пов'язані з подією злочину (час, місце, умови та способи вчинення злочину); обставини, пов'язані з особою злочинця (відомості про особу замовника, виконавця, в разі наявності посередника (їх соціальний статус, зв'язки між ними, функції кожного з них); форму вини; мету та мотиви); інші обставини, що підлягають встановленню (відомості про особу потерпілого; обставини, що виключають наявність у злочинних діях ознак інших, окрім умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, суміжних складів злочинів; обставини, що впливають на обрання виду та міри покарання або є підставою для закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання).

Запропоновано під тактичними операціями при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, розуміти комплекс слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, інформаційно-пошукових, процесуальних та організаційних заходів, спрямованих на вирішення ситуативно зумовленого тактичного завдання на певному етапі розслідування вказаних кримінальних правопорушень. Виокремлено й охарактеризовано типові для розслідування вказаних злочинів тактичні операції («Збирання первинної інформації», «Встановлення очевидців», «Встановлення особи, яка вчинила злочин», «Встановлення потерпілого», «Перевірка зв'язків потерпілого», «Розшук злочинця», «Затримання злочинця», «Встановлення співучасників», «Вивчення особи підозрюваного», «Подолання протидії»).

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ І ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

3.1. Тактика огляду

Як уже зазначалося, в 91,5% випадків досудове розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, розпочинається з надходження до правоохоронних органів інформації про те, що відбувся кримінальний вибух (таблиця В. 2). А це означає, що першою невідкладною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться при розслідуванні вказаних кримінальних правопорушень, є огляд, а саме огляд місця події. У рамках цієї дії проводиться, передусім, дослідження матеріальної обстановки з метою пошуку, фіксації та вилучення слідів злочину, які дозволять у певній мірі відтворити картину події, що трапилася, й обрати вірний напрям досудового розслідування. Тому вважаємо, що однією з найбільш інформативних слідчих (розшукових) дій є огляд. У зв'язку з цим, у представленому підрозділі переслідуюмо ціль виокремити тактичні особливості проведення слідчого огляду під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Огляд є процесом безпосереднього виявлення, сприйняття і дослідження слідчим ознак, властивостей, стану та взаємного розташування об'єктів, що мають значення для справи [191, с. 23]. Як указує В. П. Колмаков, слідчий огляд – це невідкладна слідча дія, що полягає в безпосередньому сприйнятті, дослідженні, оцінці та фіксації дізнавачем (слідчим) обстановки місця події, слідів та об'єктів, які мають відношення до справи, їх ознак, властивостей, станів та взаємозв'язків з метою з'ясування суті події, що сталася, механізму злочину та його обставин, які мають значення для встановлення істини по справі [96, с. 18]. На думку М. В. Салтевського, це процесуальна діяльність

уповноважених осіб щодо безпосереднього застосування методів і засобів криміналістичної техніки і тактики для виявлення, фіксації, дослідження та вилучення з матеріальних джерел інформації, а також встановлення інших обставин, що мають значення для справи [209, с. 334].

Із зазначеного помітно, що науковці визначають сутність огляду шляхом характеристики природи та мети цієї дії. У першу чергу вказується на застосування тактичних прийомів дослідження матеріальних об'єктів як безпосередньо шляхом сприйняття, так і за допомогою технічних. Ціль огляду полягає в першу чергу в з'ясуванні обставин події та невідомих елементів механізму вчиненого злочину. Тобто огляд як слідча (розшукова) дія полягає, передусім, у вивченні матеріальних джерел інформації. Тому в криміналістиці можна зустріти термін «невербальні слідчі (розшукові) дії», який указує на те, що під час їх проведення застосовуються тактичні прийоми в опосередкованій формі, коли між суб'єктом і об'єктом пізнання поміщають інструментарій (технічний) засіб, що зчитує інформацію про пізнаваний об'єкт, а суб'єкт сприймає її, логічно обробляє та формує уявний образ або фіксує його на матеріальному носії [209, с. 327]. У контексті наведеного вважається беззаперечним твердження про те, що огляд, водночас, є найбільш продуктивною та складною дією [31, с. 23].

Під час проведення вказаної дії підлягає вирішенню велика за обсягом кількість завдань. Зокрема, ще В. П. Колмаков зазначав, що основне завдання огляду полягає не тільки в безпосередньому сприйнятті, а й у цілеспрямованому вивченні властивостей, станів і ознак матеріальних об'єктів, пов'язаних із подією, що розслідується [96, с. 103]. Учений деталізував завдання огляду залежно від його виду. Як приклад, на його думку, огляд місця події у справах про вбивства має специфічні завдання. Останні полягають у тому, що, оглядаючи місце події та труп, вивчаючи обстановку, відшуковуючи сліди й інші речові докази, необхідно намагатися отримати відповіді на наступні питання:

1. Чи вчинено злочин там, де виявлено труп, чи він вчинений у іншому місці, а труп транспортовано до місця його виявлення?
2. Який шлях проникнення злочинця на місце вбивства чи виявлення трупа й які шляхи його відходу звідти?
3. Скільки було злочинців на місці події?
4. Які зміни вніс убивця в обстановку місця події, яким чином він пересовувався по місцю події, яких предметів торкався й яка послідовність його дій?
5. Скільки часу знаходився вбивця на місці події?
6. Коли вчинено вбивство чи доставлений на місце події труп?
7. Який пункт є власне місцем вбивства, в якому положенні знаходилися злочинець і потерпілий в момент нанесення тілесних ушкоджень?
8. Які побічні дії, окрім заподіяння смерті, вчинені на місці події?
9. Які предмети залишив злочинець на місці вбивства чи виявлення трупа?
10. Які сліди з місця злочину могли залишитися на злочинцеві, на його одязі, чи тілі, на знаряддях заподіяння смерті, взятих ним цінностях та інших предметах?
11. Хто та звідки міг спостерігати чи чути те, що відбувалося на місці вбивства чи виявлення трупа? [95, с. 51-53].

Вищенаведені В. П. Колмаковим завдання такого різновиду огляду, як огляд місця події, залишаються актуальними й по теперішній час. Звісно вони зазнають уточнень з урахуванням видозмінення механізмів учинення окремих видів злочинів. Зокрема, спосіб учинення досліджуваної категорії вбивств указує на необхідність з'ясування поряд із зазначеними вище загальними завданнями й тих, які вказують на замовний характер умисного вбивства та які пов'язані із використанням вибухових пристроїв.

Важливість огляду місця події відзначається й у працях А. В. Іваниця, де стверджується, що вказана дія є вихідною точкою в розкритті злочину. Це пояснюється інформаційною значущістю даної слідчої дії для визначення

характеру події, отримання великої доказової інформації при вивченні слідової картини події, визначення способу вчинення злочину та кількості присутніх осіб [76, с. 236].

Таким чином, початок досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, характеризується наявністю обмеженого обсягу інформації про подію скоєного й інші елементи механізму злочину. Тактичним засобом, який дозволяє виправити вказану ситуацію, є проведення огляду. В першу чергу мова йде про огляд місця події, в рамках якого вивченню підлягає матеріальна обстановка місця події, труп особи чи його залишки, транспортний засіб (у разі підбивання автомобіля), вибухові пристрої чи їх залишки, сліди вибуху, сліди людини, сліди транспортного засобу, інші сліди. Також під час розслідування вказаного виду вбивств об'єктом огляду може бути жива особа, зокрема злочинець; носії інформації із засобів технічної фіксації; приміщення, які не є місцем події (місце проживання потерпілого, робоче місце потерпілого й ін.).

У зв'язку з цим убачається доцільним висвітлювати тактику огляду під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, зі з'ясування особливостей огляду місця події, освідчування, огляду житла чи іншого володіння потерпілого, огляду речей та документів. При цьому, варто вказати не тільки на тактичні особливості огляду, а й відзначити процесуальні вимоги до його проведення.

Так, порядок проведення та фіксації огляду закріплені в ст. ст. 223, 237-239 КПК України. Також можливість проведення огляду місця події до внесення відомостей про ймовірне кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідування регламентована положеннями ст. 214 КПК України [124]. Аналіз указаних законодавчих норм дозволив виокремити наступні процесуальні вимоги до огляду, зокрема й під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв:

1) огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування її ходу та результатів;

2) для огляду трупа, освідування особи слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих). Допускаються винятки у випадках застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії;

3) понятими, які залучаються до проведення огляду, не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження;

4) огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами КПК України, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи;

5) слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення огляду осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені (як приклад, власник житла чи іншого володіння особи);

6) для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів. Огляд трупа проводиться слідчим, прокурором за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерт;

7) перед проведенням огляду особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, передбачені КПК України, а також відповідальність, встановлена законом;

8) особи, у присутності яких здійснюється огляд, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню

до протоколу огляду. Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду;

9) при проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. В якості винятку, якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, дозволяється тільки вилучити речі, а їх огляд провести пізніше. Вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном;

10) під час здійснення безпосереднього огляду та фіксації його ходу і результатів слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження [124].

З приводу тактики огляду, то діяльність з проведення вказаної слідчої (розшукової) дії відбувається поетапно. Загальноприйнятим у криміналістиці є виокремлення трьох етапів проведення слідчих (розшукових) дій – підготовчого, робочого та заключного. Відповідно до вказаних етапів буде здійснено характеристику тактики огляду при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Під час підготовки до проведення огляду такого об'єкта, як місце події, в першу чергу вирішується питання про кількісний і якісний склад слідчо-оперативної групи, яка виїжджає на місце події, де відбувся кримінальний вибух; необхідність залучення працівників аварійно-рятувальних служб; матеріально-технічне оснащення групи; налагодження постійного обміну інформацією між учасниками огляду. Також на підготовчому етапі вживаються

заходи, спрямовані на забезпечення безпеки на місці події, недопущення до нього сторонніх осіб – огороження території місця кримінального вибуху, забезпечення гасіння пожежі, яка виникла в результаті вибуху, надання домедичної та невідкладної медичної допомоги постраждалим, регулювання дорожнього руху на конкретній ділянці дороги й подібне. Поряд із зазначеним, під час підготовки до огляду, як вірно відмічає В. Ю. Шепітько, необхідно забезпечити до прибуття слідчо-оперативної групи присутності поблизу місця події осіб, які можуть дати необхідну інформацію (очевидців злочину, якщо вони відомі, та інших свідків) [260, с. 244-247]. У ході підготовки до проведення огляду місця події, окрім вищевказаного, слід здійснити інструктаж учасників огляду про їхні права і обов'язки; проаналізувати і врахувати відомості, отримані в ході проведення пошукових заходів, під час обрання тактичної лінії поведінки в рамках провадження слідчого огляду; встановлення того, які зміни, ким і з якою метою були зроблені на місці події; проведення інших невідкладних дій і вживання заходів, спрямованих на поліпшення умов огляду [170, с. 172-173].

Говорячи про особливості огляду місця вибуху, то варто відзначити, що факт застосування для вчинення вбивства на замовлення вибухових пристроїв викликає додаткові труднощі, пов'язані з тим, що вибух (як і пожежа, яка часто супроводжує вибух або є його наслідком) знищує або пошкоджує більшість слідів злочинців. Крім цього, на думку В. І. Боярова, до специфіки огляду місця вибуху (крім загрози нового вибуху, обвалу, пожежі і т.п.) можна віднести й інші обставини: по-перше, наявність ускладненої для сприйняття і дослідження обстановки у зв'язку з руйнуванням, пошкодженням або знищенням об'єктів внаслідок вибуху, а також внесенням змін в обстановку діями груп з розмінування, пожежних та інших служб; по-друге, характером слідів вибуху і засобів його вчинення, які підлягають виявленню і вивченню, а також особливими методами роботи на місці вибуху, вилучення об'єктів і зразків для встановлення природи вибуху та його обставин [26, с. 8].

Серед специфіки підготовки до проведення огляду місця події у ході розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, варто відмітити необхідність обов'язкового залучення до вказаної дії таких спеціалістів. Як зазначає О. А. Бухаченко, в огляді місця кримінального вибуху бере участь багато фахівців: вибухотехніки, спеціалісти у галузі радіоелектроніки, металознавства, будівництва, технології виробництва, експлуатації транспорту, інспектори органів пожежного нагляду, судові медики та ін. Однак, основну допомогу слідчому у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії, фіксації її результатів надає спеціаліст-вибухотехнік [28, с. 13]. Зокрема, саме фахівець-вибухотехнік першим отримує доступ до місця вибуху з метою пошуку та знешкодження вибухового пристрою; недопущення жертв серед населення та учасників слідчого огляду; недопущення пошкодження та/чи знищення будь-яких слідів, які мають значення для розслідування [252, с. 168]. Саме представники вибухотехнічної лабораторії експертних підрозділів МВС України безпосередньо вживають заходи зі забезпечення особистої безпеки громадян і учасників огляду місця події. Тобто, окрім евакуації людей, визначення безпечних відстаней для їх перебування, спеціалісти-вибухотехніки попередньо повинні дослідити місцевість (приміщення), за потреби знешкодити вибухові пристрої, а спеціалісти-працівники підрозділів Державної служби з надзвичайних ситуацій України погасити вогонь тощо. Тільки після вжиття названих заходів інші учасники огляду місця події (слідчий, прокурор, оперативні працівники, інші спеціалісти) можуть приступати до виконання своїх обов'язків [151, с. 3].

Тобто робочий етап огляду місця події розпочнеться тільки після вжиття всіх необхідних для забезпечення безпеки оточуючих, у тому числі й правоохоронців. Указані дії, які полягають у перевірці факту детонування всіх вибухових пристроїв, за необхідності знешкодженні неспрацьованих вибухових пристроїв, здійснюють спеціалісти-вибухотехніки. Тому важливим моментом під час здійснення підготовчих заходів до огляду місця події є забезпечення взаємодії всіх учасників слідчо-оперативної групи та представників інших

відомств і служб (пожежних, медичних співробітників, спеціалістів газових, теплових і електричних мереж тощо). Більше того, розпорядження спеціалістів-вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх працівників органів Національної поліції [182].

Дії учасників огляду місця події спрямовані на вибір раціональних і ефективних рішень щодо попередження вибуху; його локалізації та зменшення шкоди при можливому спрацюванні вибухового пристрою; здійснення транспортування вибухового пристрою на місце знешкодження; збору речових доказів на місці виявлення вибухових речовин і вибухових пристроїв; попереднього їх дослідження. Під час огляду проводяться взаємні консультації спеціалістів-вибухотехніків, спеціалістів-криміналістів, оперативних працівників і інших учасників СОГ, оперативне обговорення різних варіантів вирішення ситуацій, що виникають у ході огляду. Тому на місце вибуху прибуває спеціалізована слідчо-оперативна група, до складу якої входять: слідчий, оперативні працівники, спеціаліст-вибухотехнік, інспектор-кінолог із службовим собакою, спеціаліст-криміналіст, додатковий особовий склад патрульної поліції (1-3 наряда), працівники служби з надзвичайних ситуацій та швидкої допомоги, представники комунальних служб. При цьому всі працівники Національної поліції, які задіяні в забезпеченні та проведенні огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових пристроїв, або таких, що їх нагадують, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту (бронежилетами, захисними шоломами тощо), а особи, які безпосередньо беруть участь в огляді місця події та оточенні зовнішньої небезпечної зони, повинні бути одягнені в засоби індивідуального захисту [182; 184; 151, с. 4].

У випадку, коли наряд патрульної поліції, групи швидкого реагування чи слідчо-оперативна група першими прибувають на місце події, вони повинні провести евакуацію громадян на безпечну відстань: на відкритій місцевості – 100 м, у будівлі – 50 м або на максимально можливу відстань з урахуванням

властивостей місцевості, виставити оточення на безпечній відстані та забезпечити охорону місця події [182].

Таким чином, цілком розділяємо думку Р. В. Комісарчука з приводу того, що на етапі підготовки до огляду місця події, пов'язаної з використанням вибухових пристроїв, окрім загальних правил, повинні бути використані наступні комплекси заходів: 1) забезпечення безпеки всіх учасників слідчої розшукової дії: ліквідація пожежі, яка виникла в результаті вибуху, дослідження території на наявність інших вибухових пристроїв, надання медичної допомоги особам, які її потребують; 2) заходи, що забезпечують збереження доказової інформації: належний захист і оточення місця події, евакуація всіх осіб, котрі там знаходяться, обмеження доступу на оточену територію, визначення порядку проведення огляду – від периферії до центру вибуху; 3) заходи, що забезпечують конфіденційність розслідування [97, с. 136]. Особливу увагу також варто приділити здійсненню низки першочергових дій, націлених на забезпечення цілісності слідів для подальшого експертного дослідження за несприятливих метеорологічних умов і вжиття заходів, пов'язаних із проведенням аварійно-рятувальних робіт [77, с. 323].

Робочий етап огляду місця події при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв розпочинається після того, як спеціаліст-вибухотехнік повідомить про безпечність місця події й дозволить приступити до безпосереднього його огляду.

На статичній стадії огляду слідчий спільно зі спеціалістами визначають межі та порядок проведення огляду. Також здійснюється фіксація обстановки місця події та прилеглої території. Зокрема, інспектор криміналіст здійснює орієнтовну й оглядову фотозйомку місця події. Після отримання доручення слідчого на проведення динамічної стадії огляду місця події та завдання на виявлення слідової інформації спеціалісти визначають алгоритм пошуку доказів (слідів, речей, документів) і методи їх виявлення, після чого узгоджують свої дії із слідчим та за його погодженням приступають до проведення огляду місця події [182]. Зокрема, здійснюються дії, спрямовані на

пошук слідів людини та транспортних засобів на місці події; слідів вибуху; слідів, що характеризують навик злочинця з виготовлення та застосування вибухових пристроїв. При цьому повнота проведення огляду та інформативність вилучених слідів продуктів вибуху залежать від наявності спеціальних знань про ознаки відображення вибуху в слідах і особливостей їх виявлення, що ґрунтуються на розумінні процесів вибухового перетворення та інформації про ймовірний склад його продуктів [77, с. 323]. Спеціаліст-вибухотехнік при огляді місця події спроможний оцінити потужність заряду вибухового пристрою, який спрацював, визначити спрямованість дії ударної хвилі, вид вибухової речовини, якою був оснащений вибуховий пристрій, окреслити зону пошуку речових доказів, висунути обґрунтоване припущення про місце перебування підричника під час вибуху керованого вибухового пристрою, встановити інші обставини відповідно до конкретних умов огляду [28, с. 13].

Під час пошуку та виявлення слідів, у першу чергу, використовуються неруйнівні методи їх виявлення. Якщо ж у результаті застосування таких методів не вдалося досягти позитивного результату, то вирішується питання можливості використання руйнівних методів пошуку слідів. Для цього спеціалісти повинні отримати від слідчого згоду на їх застосування та визначитися з пріоритетом слідової інформації, яка підлягає виявленню, з метою подальшого проведення експертних досліджень у лабораторних умовах. Виявлені сліди рекомендується вилучати разом з об'єктами-слідоносіями, так як у такому разі вони піддаються меншому сторонньому впливу й не втрачають своїх первинних властивостей, що особливо важливо для отримання достовірних результатів у подальшому проведенні по відношенню до них експертних досліджень. У разі неможливості вилучення слідової інформації з об'єктом-слідоносієм спеціалістом здійснюється їх фотографування за правилами масштабної фотозйомки та виготовлення копій (відбитків та зліпків) цих слідів. Уся слідова інформація, об'єкти-слідоносії та інші предмети

упаковуються за допомогою спеціаліста згідно з установленими вимогами та передаються слідчому, який здійснює огляд [182].

Найчастіше в ході огляду місця події при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, здійснюється пошук слідів руйнування та пошкодження у вигляді пробитих отворів, тріщин, деформацій (вмятини, вигиби, воронки), перебиття окремих елементів предметів, сліди термічного впливу на навколишні предмети (оплавлення, кіптява, сліди горіння), залишки корпусу вибухового пристрою і засобів підривання [5, с. 114-115]. Знайдені сліди підлягають фіксації та вилученню. Зокрема, в основному вилучаються такі об'єкти як деталі і осколки вибухових пристроїв, сліди вибухової речовини, одяг постраждалих, зіпсований, понівечений вибухом [97, с. 136]. Вилучення вибухонебезпечних об'єктів, які знаходяться у твердому, пастоподібному або рідинному стані, здійснюється, як правило, за допомогою набору інструментів, що є у спеціальній криміналістичній валізі (наприклад, «ВК-1», «ВК-2», «ВК-5», «ВК-8»), після чого вони упаковуються у чисті герметичні контейнери, ємності, пакети, коробки, пробірки тощо. З об'єктів, які не можна вилучити через їхню громіздкість чи неможливість транспортування, проводять змиви тампонами [178, с. 111].

Заключний етап огляду місця події як різновиду огляду полягає у здійсненні фіксації ходу та результатів проведеної слідчої (розшукової) дії. Загальноприйнятим є виділення двох способів фіксації ходу та результатів проведеної дії – основний і додатковий. Основним способом фіксації є протоколювання, яке полягає у ретельному описі місцезрештування, ознак об'єктів, а також способів їх вилучення й упакування в протоколі огляді. Останній оформлюється з дотриманням вимог, визначених у ст. ст. 104, 105 КПК України [124]. Додатковими засобами фіксації є фото-, відеозйомка. Останні застосовуються на вибір і бачення слідчого. Проте з практичної точки зору їх використання є необхідним для наочного відображення обстановки місця події, а також стану окремих об'єктів. Більше того, в окремих випадках

застосування вказаних засобів додаткової фіксації є необхідною передумовою для проведення в подальшому судових експертиз. Як приклад, через те, що вибухові пристрої змінюють свої властивості під дією кисню (що відбивається на їх збереженні (консервації), а у подальшому – і на результати їх дослідження та транспортування), важливе значення має застосування фото- та відеозаписувальної апаратури, за допомогою якої фіксуються образ об'єкта, його ознаки і властивості, недоступні для безпосереднього сприйняття. Ця форма фіксації доказової інформації дає змогу наочно відтворити місце події для подальшого його аналізу суб'єктами судового розгляду і забезпечує високу точність та об'єктивність відтворення місця злочину [178, с. 111].

Таким чином, огляд місця події є невід'ємною слідчою (розшуковою) дією, в ході проведення якої відбувається отримання вихідної інформації про подію кримінального правопорушення, яка дозволяє в подальшому обрати напрям досудового розслідування. Під час розслідування умисних убивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, слідчий у переважній більшості випадків стикається з проведенням огляду місця вибуху, яке і є місцем події. У зв'язку з цим тактика проведення огляду місця події у вказаній категорії кримінальних проваджень водночас поєднує в собі особливості тактики огляду місця події як при розслідуванні кримінальних вибухів, так і вбивств. Причому вказані особливості характерні для кожного з етапів його проведення. Починаючи з підготовки до огляду місця події умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, слідчий насамперед повинен обов'язково залучити до його проведення в якості спеціалістів поряд із інспектором криміналістом, криміналіста-вибухотехніком, судового медика. Окрім того, залежно від обсягів вибуху та місця, де відбувся вибух, варто визначитися з чисельністю учасників огляду. Іншим не менш важливим аспектом підготовки до вказаної слідчої (розшукової) дії є матеріально-технічне забезпечення, яке включає в себе не тільки вибір необхідних засобів пошуку, фіксації та вилучення слідів кримінального правопорушення, а й забезпечення їх достатньої кількості.

Зокрема, мова йде про засоби огороження території місця події, додаткового освітлення, фото- та відеозйомки, пакувальний матеріал, засоби для здійснення змивів та зіскобів на місці події тощо.

Особливістю тактики огляду місця події умисних убивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, є те, що робочий етап указаної слідчої (розшукової) дії розпочинається після того, як усунені наслідки вибуху – погашена пожежа та в разі необхідності знешкоджені неспрацьовані вибухові пристрої. Тобто фактично дозвіл слідчому для приступлення до огляду дає спеціаліст – криміналіст-вибухотехнік і інспектор Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Більше того, дії з усунення наслідків вибуху вносять в обстановку місця події значних змін, які виражаються в її порушенні та знищенні чи пошкодженні значної кількості слідів. У зв'язку з чим указаний факт обов'язково повинен бути відображеним у протоколі огляду із зазначенням характеру завданих обстановці місця події змін. Окрім того, не менш важливу роль спеціаліст відіграє й у визначенні меж місця події, яке підлягає оглядові. Адже криміналіст-вибухотехнік попередньо може визначити тип і принцип дії вибухового пристрою чи ивибухових пристроїв, а значить і визначити приблизні зони вибуху, з урахуванням яких слідчий і визначає межі місця події. Виходячи із попередніх висновків спеціаліста криміналіста-вибухотехніка, а також із особливостей місця події слідчий обирає метод огляду місця події. Так як згідно з відомостями криміналістичної характеристики умисних убивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, вибухових пристрій зазвичай устанавлюється в місцях безпосереднього перебування потерпілого та приводиться в дію дистанційно з тим, щоб жертва знаходилася в місці ураження і зазнала максимального ушкодження, яке б призвело до летальних наслідків, епіцентр вибуху і труп (його частини) знаходяться поруч, а то й їх місцезнаходження співпадає. Тому нерідко обирається ексцентричний метод огляду місця події. Разом із тим, щоб прискорити час проведення огляду місця події, нерідко відбувається умовний поділ місця події на окремі вузли, які оглядаються паралельно кількома

групами. Зокрема, одним із критеріїв для визначення вузлів огляду місця події є зони вибуху. В такому випадку, як указує О. В. Коташевський, протокол огляду краще розбити на розділи (огляд автомобіля, огляд трупа і т. п.) [107, с. 20]. При цьому, щоб наочно відобразити обстановку місця події, а також стан слідів злочину на місці події необхідно поряд із протоколюванням здійснювати фотота відеозйомку, а також складання плану місця події. Більше того, з урахуванням тієї обставини, що слідчий під час проведення огляду місця умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, здійснюючи пошук, фіксацію та вилучення слідів вибуху в обстановці місця події, а також на тілі й одязі трупа, використовує допомогу залучених спеціалістів, рекомендується отримати від зазначених осіб письмові пояснення та долучити їх до протоколу в якості додатків.

Якщо ж здійснювався контроль за вчиненням злочину, в результаті якого відбулося затримання злочинця, рекомендується проводити огляд місця затримання. В такому випадку місце затримання злочинця буде місцем події. В ході такого огляду обов'язково фіксуються обстановка місця, місце установки вибухового пристрою, сам вибуховий пристрій (його макет, який використовувався для імітації вчинення замовного вбивства), сліди злочинця в обстановці й на знарядді злочину. Більше того, через те, що імітаційні об'єкти попередньо обробляються оперативними працівниками спеціальними люмінесцентними речовинами, потрібно провести освідування затриманого для виявлення залишків указаної речовини на його тілі й одязі. Хід і результати такого огляду фіксуються не тільки шляхом складання протоколу, а й за допомогою фотозйомки та відеозапису.

Іншим об'єктом, який підлягає огляду в рамках огляду місця події в ході розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, є труп. Як вірно відмічає М. О. Селіванов, труп є специфічним об'єктом огляду, а значить застосування спеціальних знань у галузі медицини в цьому випадку має бути гарантовано й не може залежати від слідчого [212, с. 53-54]. Стосовно огляду трупа на місці вибуху, то тут існують

певні особливості. Зокрема, треба точно зафіксувати його положення не тільки стосовно нерухомих орієнтирів, але й відносно епіцентру вибуху (вирви). Якщо під час вибуху загинуло кілька людей, точно фіксується положення кожного трупа відносно епіцентру (а також і відірвані частини тіла, фрагменти одягу), що надалі допоможе визначити взаємне положення всіх постраждалих у момент вибуху, а іноді і з'ясувати обставини застосування вибухового пристрою [26, с. 9]. Огляд трупа на місці вибуху здійснюється за загальними криміналістичними рекомендаціями щодо тактики його проведення. Проводиться огляд трупа з метою виявлення ознак, що дозволяють встановити особу потерпілого, місце, час, обставини і причини смерті, а також виявити ознаки, що вказують на можливого злочинця. Зовнішній огляд трупа на місці його виявлення поділяється на дві стадії: загальну та детальну. При цьому обов'язково досліджують: позу трупа та його положення на місці події; стан одягу (чи його залишків) на трупі; ложе трупа; одяг на трупі; тіло трупа і пошкодження на ньому; предмети виявлені в одязі трупа. Труп, особу якого не встановлено, фотографують, складають схему його розміщення, виготовляють зліпки та відбитки слідів, беруть зразки волосся, крові, тканин тіла, відбитки пальців [191, с. 30-31].

Так як одяг з трупа на місці події не вилучається, необхідно простежити, щоб при транспортуванні трупа не загубилися мікрочастки, які знаходяться на тілі трупа та його одязі. Для цього труп потрібно упакувати або в спеціальний поліетиленовий пакет, або в білу бавовняну тканину (простирадло), кисті рук трупа та його голова огортаються пакетами з полімерного матеріалу та опечатуються [161, с. 11; 167, с. 11].

Якщо ж відбувся замах на умисне вбивство, вчинене на замовлення з використанням вибухових пристроїв, потерпілий постраждав від вибуху, але не загинув, то потрібно буде здійснити виїмку його одягу. Відповідно в таких випадках буде проведено таку слідчу (розшукову) дію як огляд речей. У ході огляду одягу необхідно детально описати, що це за річ, його фасон, зовнішні ознаки, наявність пошкоджень, їх характер і локалізація, наявність нашарувань

мікрооб'єктів і їх розташування. Після огляду вказана річ упаковується й опечатується. Так як на одязі наявні сліди біологічного характеру, то рекомендується їх упаковувати в паперову тару. За умови вологого стану слідів не допускається використання синтетичних матеріалів (полімерних пакетів та інших полімерних плівок), які перешкоджають циркуляції повітря [161, с. 20]. При цьому, якщо вилучені об'єкти є вологими, то їх необхідно в подальшому просушити при кімнатній температурі в затемненому приміщенні. До огляду вказаних речей залучаються спеціалісти. Зокрема, судовий медик і криміналіст. Це пояснюється тим, що на одязі поряд із слідами біологічного походження можуть залишитися й сліди вибуху. З урахуванням характеру виявлених і вилучених слідів з одягу потерпілого визначаються вид і черговість проведення судових експертиз, а за необхідності вирішується питання про доцільність одночасного залучення декількох фахівців з різних галузей знань (проведення комплексної судової експертизи).

Як зазначалося в попередньому розділі, задля з'ясування способу життя потерпілого, а також для виявлення його зв'язків із замовником рекомендовано проводити огляд житла чи іншого володіння особи, які не є місцем події. Це можуть бути помешкання чи робоче місце загиблого. Під час такого огляду основний акцент робиться на пошуку листів з погрозами, документів, особистих записів і т. п. Останні оглядаються за правилами огляду документів. Також звертається увага на наявні фотокартки й зображення на них.

В окремих випадках під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, виникає потреба провести огляд живої особи – освідкування. Зазвичай проводиться освідкування затриманого по гарячим слідам злочинця з метою виявлення на його тілі мікрооб'єктів у вигляді залишків вибухової речовини. З цією метою робляться змиви з відкритих ділянок рук особи. З цією метою робляться змиви. Зазвичай вони проводяться з відкритих ділянок рук особи. Для здійснення змивів доцільно використовувати нестерильну вату, адже, як зазначає В. В. Коваленко, інші матеріали (бинти, салфетки, відрізки білої тканини) мають у своєму складі

різноманітні речовини технологічного характеру (барвників, відбілювачів, антисептиків тощо), що в подальшому може ускладнити процес експертного дослідження та негативно вплинути на отримані результати. З приводу змочувального реагенту, то рекомендується використовувати лише етиловий спирт або його водно-спиртову суміш. Перед упакованням тампонів зі змивами необхідно просушити при кімнатній температурі без використання обігрівальних приладів. Кожен тампон, а також два контрольні тампони, один з яких змочений реагентом, а другий – ні, слід упаковати в окремі паперові пакети, які повинні бути пронумерованими та засвідчені пояснювальними написами, підписами учасників освідування та відтиском печатки. На кожному пакеті обов'язково вказується, з якої частини тіла людини зроблено змив з використанням запакованого тампона [91, с. 228]. Окрім того, під час проведення освідування може вилучатися піднігтьовий вміст затриманого, який упаковується в два окремі щільні паперові пакети, засвідчених пояснювальним написом про те, з якої руки отримано піднігтьовий вміст, а також посвідчений підписами учасників слідчої (розшукової) дії та відтиском печатки. Також у випадку наявності обґрунтованих припущень з приводу можливості поранення злочинця під час установки вибухового пристрою, його тіло оглядається на факт наявності відповідних ушкоджень і їх розташування.

Отже, для розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, характерною слідчою (розшуковою) дією є огляд. Найчастіше проводяться огляд місця події (місця вибуху – 91,5%), огляд місця затримання (21,3%), освідування (17%), огляд речей і документів (12,8%), огляд житла чи іншого володіння особи, які не є місцем події (4,2%). Тактика їх проведення обумовлюється насамперед об'єктами та етапами огляду.

3.2. Тактика допиту

Розслідуючи умисні вбивства, вчинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв, слідчий з метою отримання доказової інформації вивчає й досліджує не тільки матеріальні джерела інформації, а й особистісні. Тобто значна кількість доказової й орієнтовної інформації отримується від людей. Це означає, що важливу роль у досудовому розслідуванні вказаних злочинів відіграють допити. З цього приводу слушним є твердження про те, що допит є єдиною слідчою (розшуковою) дією, без якої не може обійтися розслідування жодного кримінального провадження [88, с. 174]. У зв'язку із зазначеним у представленому підрозділі розглянемо особливості тактики допиту залежно від особи допитуваного.

Висвітлення окресленого питання пропонуємо зі з'ясування сутності, значення та завдань допиту як слідчої (розшукової) дії та тактичного засобу впливу.

Так, Є. В. Пряхін визначає допит як слідчу дію, спрямовану на отримання та перевірку уповноваженою законом особою (слідчим) інформації стосовно обставин, що мають значення для встановлення істини у справі [191, с. 42]. М. І. Порубов трактує допит як процесуальний засіб отримання та перевірки інформації, який містить у собі процесуальний, криміналістичний, організаційний, психологічний та етичний аспекти [176, с. 129]. В. Г. Озар тлумачить допит як передбачену кримінальним процесуальним законом слідчу дію, яка полягає в одержанні слідчим від свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта показань про обставини, що мають значення для кримінального провадження [125, с. 374; 165, с. 156].

Колектив авторів підручника «Криміналістика» пропонує під допитом розуміти процесуальну слідчу (розшукову) або судову дію, що є регламентованим кримінальними процесуальними нормами інформаційно-психологічним процесом спілкування осіб, які беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Більше того, відмічається, що це не просто найпоширеніший спосіб отримання доказів,

але й одна з найбільш складних слідчих (розшукових) та судових дій, оскільки його проведення вимагає від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання психології людини [114, с. 306].

В. О. Коновалова та В. Ю. Шепітько слушно підмічають, що допит є процесом передавання слідчому допитуваним інформації про розслідувану подію чи пов'язані з нею обставини та осіб [102, с. 96].

Із вищенаведеного можна помітити, що в криміналістиці під допитом пропонують розуміти форму спілкування, яка полягає в налагодженні контакту між його учасниками з метою отримання певного обсягу інформації заради досягнення тактичних завдань розслідування. В ході такого спілкування відбувається своєрідне передавання інформації від допитуваного до слідчого. Таке передавання є одностороннім, а не взаємним. При цьому, відмічається регламентованість указанного спілкування кримінальним процесуальним законодавством України.

Виходячи з того, що допит є спілкуванням слідчого з іншою особою, котра володіє певним обсягом інформації, яка представляє криміналістичний інтерес, указана дія полягає в роботі з особистісними джерелами інформації. Це означає, що допит базується на досягненнях психології та використовує її напрацювання для впливу на співрозмовника заради отримання достовірної інформації в повному обсязі його поінформованості. У цьому контексті вбачається вдалою позиція, згідно з якою допит є вербальною слідчою (розшуковою) дією, під час проведення якої слідчий може не тільки отримати словесну інформацію, але й безпосередньо спостерігати за манерою поведінки та реакцією допитуваного. Тобто це своєрідний інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть участь у допиті [114, с. 306]. Відповідно під час допиту потрібно не просто задавати питання допитуваному й сприймати відповідь на нього, а необхідно «діагностувати психічний статус особи» [102, с. 96].

Тож, проаналізувавши панівні наукові підходи до трактування допиту, пропонуємо під останнім розуміти процесуальний засіб отримання від

допитуваного інформації про обставини, що підлягають встановленню в кримінальному провадженні, за допомогою інформаційно-психологічного процесу спілкування учасників допиту. Основна ціль допиту полягає в отриманні правдивих свідчень у повному обсязі обізнаності допитуваного. Для полегшення досягнення вказаної мети криміналістикою розробляються рекомендації щодо тактичних прийомів допиту, які зазвичай варіюються залежно від процесуального статусу допитуваного та займаної ним позиції.

Тактика допиту класично представлена трьома етапами – підготовчим, робочим і заключним. Тому особливості тактики допиту під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, слід висвітлювати по відношенню до кожного з етапів його проведення.

Від рівня й якості організації підготовчих заходів залежить результат проведеного допиту. Адже, як зазначають М. П. Климчук, Я. В. Фурман, з метою досягнення поставлених цілей допиту слідчий повинен до цього підготуватися й, залежно від ситуації, правильно обрати найбільш раціональний й ефективний спосіб дій або найбільш доцільну лінію поведінки, тобто тактичні прийоми [88, с. 175]. Проте, на превеликий жаль, велика кількість випадків, коли слідчі нехтують вимогою про підготовку до допиту (75,2%) й не отримують бажаного результату. Пояснюють таку поведінку особи, котрі провадять досудове розслідування, своєю завантаженістю (100%), очевидністю обставин події кримінального правопорушення (57,4%), нескладністю кримінального провадження (24,4%), відсутністю супротиву з боку допитуваного (85%), достатнім досвідом розслідування умисних вбивств та інших корисливих злочинів (43,2% – таблиця В. 1).

Розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, є складною діяльністю, оскільки потребує одночасного з'ясування факту вчинення вбивства на замовлення та використання вибухових пристроїв. Частка вказаних кримінальних правопорушень у складі загальної злочинності в Україні вказує, що згадані

злочини є малочисельними. А відтак значного досвіду з розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, не може бути багатим. Це означає, що в працівників органів досудового розслідування немає достатніх, відпрацьованих навиків з проведення допиту у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії злочинів. Більше того, незважаючи на особистісні якості слідчого, ситуації розслідування та проведення допиту, до вказаної дії необхідно готуватися.

Підготовка до допиту представлена низкою заходів, які дозволяють використати наявну в провадженні інформацію в процесі допиту, визначитись із його предметом, сформулювати завдання, які необхідно вирішити в ході проведення вказаної слідчої дії [144, с. 111]. Серед основних підготовчих дій до допиту В. Ю. Шепітько пропонує виокремлювати заходи пізнавального, прогностичного та синтезуючого характеру. Зокрема, пізнавальні заходи полягають у вивченні матеріалів кримінального провадження, ознайомленні з оперативно-розшуковими даними, збиранні відомостей про особу допитуваного, вивченні спеціальних питань; прогностичні – в прогнозуванні різних ситуацій допиту, визначенні можливості виникнення у допитуваного реакцій на використання того чи іншого тактичного прийому або небажаного психічного стану, обранні найдоцільніших способів встановлення психологічного контакту; синтезуючі – в складанні плану допиту, а також вирішенні питань, пов'язаних із визначенням доцільного місця, часу та режиму його здійснення [261, с. 49-50].

М. Г. Щербаковський, Е. О. Разумов, А. Е. Волкова включають до підготовчого етапу допиту визначення предмета допиту (кола обставин, стосовно яких необхідно отримати свідчення); вивчення спеціальних питань стосовно предмета допиту шляхом отримання консультацій спеціалістів, вивчення літературних джерел, ознайомлення з умовами роботи допитуваного тощо; визначення черговості допиту декількох осіб, котрі проходять по справі; вивчення особистості допитуваного (спосіб життя, взаємини в сім'ї і на роботі; моральні якості; психофізіологічні властивості); визначення часу проведення

допиту; вибір місця допиту; вибір способу виклику допитуваного; визначення інших учасників допиту; підготовку технічних засобів фіксації показань; складання плану допиту із зазначенням обставин, що підлягають з'ясуванню, та формулюванням питань [267, с. 60-61]. Тобто можна помітити, що незалежно від форми викладу змісту підготовчого етапу допиту зміст указаних дій є однаковим у різних наукових працях, присвячених дослідженню тактики допиту. При цьому, основний акцент робиться саме на заходах, спрямованих на вивчення наявної інформації, визначення завдань допиту, шляхів, засобів, методів і термінів їх вирішення.

Тому, проаналізувавши наукові положення щодо тактики допиту, а також матеріали слідчої та судової практики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, пропонуємо виокремлювати наступні дії, які складають підготовку до допиту по вказаній категорії кримінальних проваджень: аналіз наявних у провадженні матеріалів (100%); визначення кола осіб, яких потрібно допитати, та інших учасників допиту (100%); визначення черговості допиту (98,3%); обрання часу та місця проведення допиту (100%), повідомлення про це учасників допиту (100%); визначення предмету допиту (99,6%); ознайомлення з характеризуючою допитуваного інформацією (94%); планування допиту, яке включає визначення форми допиту, тактичних прийомів його проведення з урахуванням прогнозованих варіантів поведінки допитуваного, способів його фіксації (79,5%); підготовка матеріально-технічних засобів (100%); отримання консультацій з приводу спеціальних знань (як приклад, щодо виду вибухового пристрою, принципу його дії, характеру ушкоджень на тілі загиблого й механізму їх утворення, тощо – 76,1%) та інші (таблиця В. 1).

Робочий етап допиту полягає у безпосередньому спілкуванні слідчого з допитуваного, в рамках якого застосовуються тактичні прийоми зі встановлення психологічного контакту з метою схилення особи до співпраці, яка виражається в дачі повних і правдивих свідчень. Психологічний контакт під час допиту виражається в налагодженні ситуативно обумовленого

двостороннього, а в окремих випадках – багатостороннього, взаємозв'язку між особами, котрі беруть участь при проведенні вказаної дії, утворений за допомогою психологічного механізму скерованого впливу на підставі сприятливої психологічної атмосфери спілкування, що має на меті досягнення взаємопорозуміння, подолання негативного психологічного відношення та змінення обраної позиції в сторону узгодженості [4, с. 57-58].

Говорячи про встановлення психологічного характеру, мова йде про створення найбільш сприятливої психологічної атмосфери допиту, що позитивно впливає на взаємодію та стосунки між учасниками, певне налаштування на спілкування. Для цього слідчий повинен володіти знаннями психології допиту. Він повинен ураховувати його індивідуально-психологічні особливості, типологічні якості, психічний стан на момент допиту, життєвий досвід та ін. [102, с. 99-100]. Саме тому важливим для встановлення психологічного контакту з допитуваним є попереднє вивчення його соціально-психологічної характеристики, характеру, темпераменту, рівня інтелекту, способу мислення, схильності до референтної групи, способу життя, виховання в сім'ї тощо ще на етапі підготовки до допиту [264, с. 5].

А. Ф. Волобуєв з метою створення та підтримки атмосфери довір'я допитуваної особи до слідчого, яка схиляє до вступу в спілкування та дачі правдивих показань, пропонує дотримуватися таких загальних правил встановлення психологічного контакту: ставлення до допитуваної особи повинно бути доброзичливим незалежно від її процесуального статусу; необхідно проявляти щиру зацікавленість до особи, демонструючи готовність слухати її; необхідно користуватися термінологією, яку допитуваний розуміє; необхідно якомога швидше знайти спільні з допитуваним життєві інтереси (колекціонування, зайняття спортом та ін.) [37, с. 12].

Вважаємо, що тактичні прийоми, спрямовані на встановлення психологічного контакту з допитуваним, передусім залежать від процесуального статусу особи, який і визначає його зацікавленість у результатах кримінального провадження, а також від наявності й характеру

зв'язків між допитуваним і жертвою чи/та злочинцем. Указані обставини обумовлюють характер слідчих ситуацій, в яких відбувається проведення допиту. Тому вбачається доцільним висвітлювати особливості тактики допиту на робочому етапі з урахуванням процесуального положення особи, яку допитують. Відповідно розглянемо тактику допиту потерпілого, свідків, підозрюваних.

Якщо умисне вбивство, вчинене на замовлення з використанням вибухових пристроїв, доведено до кінця й досягнуто його злочинну мету, то постраждалому від таких протиправних дій буде заподіяно смерть. У такому разі в кримінальному провадженні в якості потерпілого буде визнано його близького родича чи члена сім'ї. Також потерпілим буде визнано члена сім'ї чи іншого близького родича й у разі, коли вчинено замах на вбивство, а постраждалий перебуває у важкому стані, через що не може подати відповідної заяви до правоохоронних органів. Згідно з ч. 6 ст. 55 КПК України потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням – потерпілими може бути визнано кілька осіб. Якщо особа, яка перебувала у важкому стані в результаті скоєного на неї замаху на вбивство, набуде здатності користуватися процесуальними правами, вона може подати заяву про залучення її до провадження як потерпілого [124]. Тому розрізняти особливості тактики допиту потерпілого, на якого безпосередньо були спрямовані діяння з вчинення умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв, і потерпілого-родича постраждалого від злочину.

Щодо допиту потерпілого-жертви від умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, то варто зазначити, що під час його допиту рекомендується використовувати додаткові засоби фіксації, особливо якщо стан її здоров'я залишається ще нестабільним. Virізняється предмет допиту такої особи, визначення якого є необхідною умовою забезпечення повноти та всебічності його дослідження [169, с. 260]. Допитуючи

потерпілого, потрібно з'ясувати: обставини, які характеризують особу потерпілого в сім'ї, робочих відносинах, указують на наявність конфліктних ситуацій з певними особами; обставини, які характеризують спосіб життя потерпілого, його звичний розпорядок дня; обставини, які передували вчиненню замаху на вбивство по відношенню до нього (в тому числі, чи були помічені підозрілі особи, яка їх зовнішність); обставини, що характеризують оточення потерпілого (членів родини, близьких осіб, друзів, інших наближених осіб, колег, конкурентів); факт надходження погроз на адресу потерпілого, їх форма та зміст; коло осіб, яких підозрює потерпілий у скоєнні посягання на нього, та обґрунтування висловлених припущень. Якщо особа запам'ятала присутність напередодні вчинення вибуху чи на місці підриву підозрілої особи, необхідно уточнити чи змогла вона розгледіти її зовнішність, чи зможе її описати та за нагоди впізнати. Якщо особа пам'ятає ознаки зовнішності особи, яка ймовірно була виконавцем убивства, то його допитують про них за правилами «словесного портрету», за можливості із залученням спеціаліста для складання фотокомпозиційного портрета людини. Також з'ясовується поведінка ймовірного виконавця вбивства та що в ній здалося підозрілим.

Серед основних тактичних прийомів, які використовуються під час допиту потерпілого-жертви з метою встановлення психологічного контакту, а також дозволяють отримати повні та всебічні відомості про розслідуваний злочин, варто назвати: роз'яснення суті протиправного діяння, вчиненого по відношенню до потерпілого, та можливості його повтору з метою досягнення злочинної мети, яка полягає в заподіянні йому смерті (94,4%); переконання у невідворотності покарання тільки за умови повної співпраці з органами досудового розслідування (100%); постановку деталізуючих питань (100%); постановку нагадуючих запитань (91,5%); демонстрацію окремих доказів (71,8% – таблиця В. 1).

Стосовно особливостей допиту потерпілого-родича жертви умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, то тактичні прийоми, які використовуються задля отримання правдивих

відомостей у повному обсязі їх обізнаності, співпадають з тими, що застосовуються під час допиту потерпілого-жертву злочину. Дещо відрізняється предмет допиту. Зокрема, з'ясуванню підлягають обставини, які характеризують особу постраждалого (його спосіб життя, характер, рід занять, наявність конфліктних ситуацій); обставини, які вказують на зміну поведінки жертви вбивства; обставини, які вказують на існування фінансових труднощів у загиблого; обставини, які підтверджують надходження погроз на адресу жертви; обставини, які передували вчиненню вбивства.

Під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, допитуються в якості свідків наступні групи осіб: члени сім'ї, близькі родичі, друзі (97,9%); колеги за місцем роботи (97,8%); інші наймані працівники (як приклад, охоронці – 38,3%); очевидці події (100%); особи, поінформовані про окремі обставини вчиненого кримінального правопорушення (29,8%); працівники кримінальної поліції, які виявили злочин, здійснювали негласні слідчі (розшукові) дії, затримували злочинця (40,4%); особи, які залучалися до проведення слідчих (розшукових) дій у якості понятих (17%); обізнані особи (10,6% – таблиця В. 2). Тобто тактика допиту свідка залежить передусім від його соціального статусу, наявності та характеру відносин із особою злочинця [170, с. 155].

Допитуючи в якості свідків членів сім'ї, близьких родичів, друзів потерпілого, його колег по роботі, інших найманих працівників, насамперед необхідно встановити відомості, які характеризують особу потерпілого, – його характер; конфліктність; наявність ворогів чи недоброзичливо налаштованих по відношенню до нього осіб; рід занять; наявність фінансових чи інших труднощів; розпорядок дня жертви й хто був поінформований про нього; поведінку потерпілого, особливо напередодні скоєння вбивства; надходження погроз у бік жертви, в чому вони полягали, хто їх адресат, реакція потерпілого на них. У випадку допиту в якості свідків осіб з близького оточення злочинця, необхідно встановлювати характер їх відносин із злочинцем; як вони можуть охарактеризувати особу злочинця; чи їм відомо, що-небудь про причетність

запідозреної особи до вчиненого вбивства; якщо відомо, то звідки отримали цю інформацію; які відносини запідозреного з жертвою вбивства, в чому полягав конфлікт між ними; чи є навички з виготовлення та користування вибуховими пристроями у запідозреної особи; чи помітили щось підозріле в поведінці підозрюваного, якісь підозрілі предмети в підозрюваного; і т. п. Під час допиту вказаних свідків необхідно повідомити про мету вказаної слідчої (розшукової) дії; роз'яснити, що слідством у будь-якому випадку буде встановлена істина й усі винні понесуть покарання; задавати уточнюючі питання для деталізації показань; повторювати одні й ті ж питання в ході допиту, але по-різному формулювати їх, з метою перевірки достовірності отриманих відомостей; тощо.

Стосовно допиту в якості свідків працівників правоохоронних органів, які приймали участь у виявленні та припиненні злочинної діяльності правопорушника, а також осіб, які залучалися до проведення слідчих (розшукових) дій у якості понятих, то під час його здійснення встановлюються насамперед обставини, за яких проводилася конкретна процесуальна дія; заходи, які вживалися з боку представників правоохоронних органів; поведінка підозрюваного; які знаряддя та засоби, а також за допомогою чого, були виявлені та вилучені. Допит указаних осіб зазвичай проводиться з метою відтворення послідовності та характеру дій працівників органів Національної поліції для виключення можливості порушення останніми встановленої законом правової процедури; перевірки поінформованості понятих про хід і результат дій, до проведення яких вони залучалися в якості понятих, щоб виключити факт фальсифікації матеріалів кримінального провадження; а також з'ясування обставин, які характеризують поведінку злочинця та впливають на обрання виду та міри покарання. Тому основними тактичними прийомами, які використовуються в ході такого допиту, є максимальна деталізація свідчень і постановка контролюючих питань.

Під час допиту свідка, який поінформований про окремі обставини вчиненого умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв, предмет допиту полягає в з'ясуванні того, про які саме обставини

особі відомо; звідки й яким чином вона про це дізналася; чи може вона чимось підтвердити свої свідчення; чи перебуває вона в певних стосунках з потерпілим та/чи підозрюваним, якщо так – то в яких. Основне завдання слідчого в рамках такого допиту деталізувати отримані свідчення та переконатися в їх правдивості, у зв'язку з чим він використовує тактичні прийоми, спрямовані на виявлення неправдивих показань і схиляння особи до зміни своєї позиції, а також на уточнення отриманих показань. З приводу допиту обізнаних осіб як свідків, то такий різновид допиту проводиться для з'ясування переважно обставин, пов'язаних із виготовленням і використанням вибухових пристроїв; обставин, які характеризують принцип дії вибухового пристрою; обставини, які характеризують механізм заподіяння ушкоджень людині в результаті вибуху за конкретних умов; обставин, які вказують на раціональні методи пошуку, фіксації, вилучення та дослідження окремих слідів вибухових речовин і пристроїв, слідів вибуху, слідів людини; тощо. Тактичні прийоми проведення такого допиту націлені на деталізацію отриманих відомостей і роз'яснення певних фактів. Тому рекомендується задавати питання свідкові, націлені на роз'яснення ним окремих спеціальних термінів загальноновживаними й доступними для розуміння перехожого громадянина словами.

Особливо важливим різновидом допиту є допит підозрюваного. Основне завдання такого допиту полягає в отриманні деталізованих, повних, правдивих свідчень про механізм учинення ним і співучасниками умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Зміст обставин, що становлять предмет допиту, дещо варіюється залежно від ролі, яку виконував підозрюваний у механізмі скоєння вбивства (чи замаху на вбивство). Зокрема, під час допиту виконавця вбивства як підозрюваного з'ясовуються такі обставини: коли й від кого надійшло замовлення на вбивство потерпілого; звідки й як давно знайомий із замовником чи посередником, як може їх охарактеризувати; чи оговорювався спосіб заподіяння смерті посередником чи замовником; який спосіб винагороди за вчинення вбивства обрано й чому; коли, ким і яким чином відбулася передача винагороди, її вид і розмір; яким

чином підтримувався зв'язок з замовником, посередником, іншими виконавцями; яку вихідну інформацію про особу потерпілого було надано; за допомогою яких дій і засобів здійснювалося вивчення особи потерпілого; який тип вибухового пристрою використовувався для вчинення вбивства на замовлення, чим обумовлений такий вибір; яке джерело походження вибухового пристрою чи компонентів, необхідних для його виготовлення, видозмінення; де відбувалося виготовлення, зберігання вибухового пристрою; коли, де, яким способом відбулася установка вибухового пристрою; коли, де, яким чином вибуховий пристрій приведено в дію; які дії вживалися для приховування своєї причетності до вчиненого вбивства.

Якщо допитується посередник умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, то потрібно встановити звідки і як давно він знайомий із замовником і виконавцем злочину; як може охарактеризувати замовника та виконавця вбивства; яку винагороду, де та коли отримав за посередництво; чи знайомий із потерпілим; чи відомі мотиви, через які замовник вирішив убити потерпілого; які умови вбивства оговорив замовник; яку винагороду, коли, де і хто передав виконавцеві вбивства; хто займався підшукуванням і підготовкою знарядь і засобів злочину; яким чином підтримувався зв'язок із замовником і виконавцем; чи надходили від замовника вказівки для вжиття певних заходів, спрямованих на приховування його причетності до вбивства, якщо так – то які саме? Під час допиту замовника вказаного різновиду вбивств установленню підлягають обставини, які характеризують: його відносини із потерпілим; мотив і мету вчинення злочину; способи пошуку співучасників; його зв'язок із посередником чи виконавцем; вид, розмір і спосіб передачі винагороди за вчинення вбивства; зміст вихідної інформації про потерпілого, яка була надана посереднику чи виконавцеві; вибір використання вибухових пристроїв як способу заподіяння смерті потерпілому; інші дії, спрямовані на приховування своєї причетності до вбивства. У випадку наявності суперечливих показань підозрюваних, слідчий може прийняти рішення про проведення одночасного допиту двох чи більше раніше допитаних

осіб. Указаний різновид допиту завжди проводиться в умовах тактичного ризику, що повинно враховуватися під час прийняття рішення про його проведення. Результат одночасного допиту напряду залежить від наявності й якості підготовки до нього. В 100% випадків наявності суперечливих показів слідчі проводять одночасні допити двох чи більше раніше допитаних осіб, у свідченнях яких є розбіжності, а позитивний результат від його проведення досягається тільки в 29,8% (таблиця В. 2). Це пов'язано з формальним підходом до прийняття рішення про доцільність проведення одночасного допиту двох чи більше раніше допитаних осіб, а також підготовки до цієї процесуальної дії.

Тактичні прийоми допиту підозрюваних спрямовані, в першу чергу, на перевірку правдивості отриманих показань, а в разі виявлення в них неправди – на схиляння підозрюваних до дачі правдивих свідчень. З цією метою допит підозрюваного варто розпочинати із роз'яснення допитуваному суті його процесуального становища; демонстрації перспектив ситуації, що склалася; роз'яснення значення щирості каяття, інших пом'якшуючих обставин, для стимуляції в нього установки на необхідність спілкування [261, с. 56]. Окрім того, під час допиту використовуються такі тактичні прийоми, як вибір послідовності постановки питань (100%); постановка уточнюючих і контрольних питань (100%); створення уявлення про поінформованість слідчого стосовно окремих обставин вбивства (85,6%); вказівка на суперечливість його свідчень іншим доказам у кримінальному провадженні (79,1%); пред'явлення окремих доказів (69,2%). Як тактичний прийом, спрямований на виявлення неправди в свідченнях, також рекомендується проводити повторні допити підозрюваного (80,8% – таблиця В. 1). Це пояснюється тим, що з плином часу підозрюваний не пам'ятає дослівно свою «неправду», починає плутатися в свідченнях, тим самим підтверджуючи їх неправдивість і невідповідність іншим наявним у кримінальному провадженні доказам.

Заключний етап допиту полягає в фіксації його ходу та результатів. Згідно з ст. 104 КПК України хід і результати проведення процесуальної дії

фіксуються у протоколі. У випадку фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі. Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього. Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу. Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні допиту. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою. У разі ж відмови особи, яка брала участь у проведенні допиту, підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих. Протокол і додатки до нього оформлюються з дотриманням вимог, установлених у положеннях ст. ст. 104-107 КПК України [124].

При цьому, під час викладу показань у протоколі допиту рекомендується зберігати форму їх дачі, записуючи свідчення від першої особи максимально дослівно зі збереженням стилю мови допитуваного. Також для гарантування найбільш правильної та точної фіксації показань рекомендується під час їх фіксації підписувати протокол усіма учасниками вказаної слідчої (розшукової) дії, а допитуваному – підписувати кожен сторінку протоколу допиту [111, с. 312; 261, с. 64]. З метою недопущення зміни показань у майбутньому, а також надходження заяв про застосування примусу по відношенню допитуваного для

отримання бажаних для слідства свідчень рекомендується обов'язково застосовувати засоби додаткової фіксації показань, а саме – відеозапис.

Отже, допит є вербальною слідчою (розшуковою) дією, яка полягає в спілкуванні слідчого з потерпілим, свідком, підозрюваним для отримання повних і достовірних відомостей щодо обставин учинення злочину, зокрема вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Тактика допиту при розслідуванні вказаної категорії кримінальних правопорушень обумовлюється насамперед процесуальним статусом допитуваного, займаною ним позицією й обсягом наявної в провадженні доказової інформації.

3.3. Інші слідчі (розшукові) дії та використання можливостей судових експертиз

Для розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, характерним є проведення, окрім оглядів і допитів, ще таких слідчих (розшукових) дій як обшуку, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту. Окрім того, для вирішення питань у ході здійснення кримінального провадження нерідко слідчий вимушений залучати експерта як носія спеціальних знань. Також під час досудового розслідування вказаних кримінальних правопорушень проводиться чимало негласних слідчих (розшукових) дій. Проте останні не будуть нами розглянуті в представленому дослідженні через те, що особливості тактики її проведення є інформацією з обмеженим доступом. Тому в цьому підрозділі будуть висвітлені особливості проведення обшуку, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту та використання можливостей судових експертиз при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення.

Обшук є слідчою (розшуковою) дією, яка пов'язана з проникненням до житла чи іншого володіння особи. У зв'язку з цим згідно з положеннями ст. 233 КПК України «ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння

особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених частиною третьою цієї статті». Серед випадків, які дозволяють слідчому, прокурору до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи, законодавець визначає лише невідкладні випадки, пов'язані із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Останній розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 КПК України, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 КПК України [124].

Сутність обшуку як слідчої (розшукової) дії, полягає в здійсненні примусового обстеження приміщень і споруд, ділянок місцевості, окремих осіб із метою відшукування і вилучення об'єктів, що мають значення у справі [102, с. 143-144]. Значно деталізував мету обшуку сам законодавець у ч. 1 ст. 234 КПК України, визначивши її наступним чином – виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [124]. Що ж стосується тактики обшуку, зокрема під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, то вона залежить передусім від об'єкта обшуку. Зокрема, в рамках досудового розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень найчастіше проводяться обшуки житлових приміщень особи (19,1%); обшуки нежитлових приміщень особи (12,8%); обшуки іншого

володіння особи (2,1%); особисті обшуки (17% – таблиця В. 2). Що ж стосується об'єктів пошуку, то ними найчастіше виступають вибухові пристрої; вибухові речовини; інші компоненти та запчастини, які використовувалися для виготовлення вибухових пристроїв; знаряддя, за допомогою яких виготовлялися вибухові пристрої; тара, в якій зберігався та транспортувався вибуховий пристрій; одяг і взуття злочинця; мобільні телефони й сім-карти абонентів мобільного оператора, які використовувалися для спілкування з співучасниками вбивства, а також для ініціювання вибуху; записи про розпорядок дня потерпілого; фотографії потерпілого; тощо.

З приводу особливостей тактики обшуку, то серед них варто виокремити наступні: обов'язкове залучення спеціалістів (інспекторів криміналістів, вибухотехніків); обов'язкове здійснення додаткової фіксації ходу та результатів обшуку за допомогою відеозйомки; аналіз обстановки місця обшуку; аналіз окремих ділянок місця обшуку; використання можливостей типових аналогів [254, с. 77]; зіставлення виявленого об'єкта з ознаками того, що шукають [114, с. 356]; детальна фіксація в протоколі обшуку відомостей про методи пошуку, місця виявлення об'єктів пошуку, ознаки виявлених предметів; обов'язкова фіксація виконання ухвали слідчого судді про проведення обшуку за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів, записи якої є невід'ємним додатком до протоколу обшуку; неможливість внесення до протоколу обшуку дій та обставин проведення обшуку, які не зафіксовані у записі, здійсненому за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів; тощо.

Характерним для досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, є проведення такої слідчої (розшукової) дії як слідчий експеримент. Процесуальний порядок проведення останнього регламентований положеннями ст. 240 КПК України. Зокрема, в ч. 1 вказаної статті закріплено, що «з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент

шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань» [124]. Колектив підручника «Криміналістика» дещо деталізує мету проведення слідчого експерименту, доповнивши її «... отримання нових доказів, перевірки і оцінки слідчих версій про можливість існування тих чи інших фактів, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення» [114, с. 380].

Варто погодитися з тим, що слідчий експеримент є дуже складною, багатоструктурною слідчою (розшуковою) дією, через що до неї потрібно особливо ретельно готуватися [67, с. 103]. Зокрема, попередньо слід визначитися з видом слідчого експерименту; завданнями, які потрібно вирішити в ході його проведення; та за участю кого він буде проводитися. Зокрема, аналіз матеріалів слідчої та судової практики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, вказує, що в 85% випадків проведення слідчого експерименту він проводиться за участю підозрюваного, а в 15% випадків – свідка (таблиця В. 2). Також підготовка до слідчого експерименту полягає в попередньому допиті особи, за участю якої буде проводитися слідчий експеримент; визначенні складу учасників указаної слідчої (розшукової) дії; виборі часу та місця проведення; попередньому ознайомленні з місцем проведення експерименту, за необхідності – його підготовці; підготуванні засобів матеріально-технічного забезпечення проведення вказаної процесуальної дії; попередньому консультуванні з обізнаними особами; плануванні слідчого експерименту; організації забезпечення безпеки учасників указаної дії та охорони підозрюваного.

Тактика робочого етапу слідчого експерименту залежить від того, який вид експерименту проводиться – власне слідчий експеримент у вигляді проведення дослідів, вимірів; перевірка показань на місці; змішаний (перевірка показань на місці поєднана зі здійсненням вимірів, дослідів). Під час розслідування досліджуваної категорії вбивств можуть проводитися кожен із названих видів слідчого експерименту. Як приклад, з матеріалів справи

№ 464/58787/13-к видно, що на стадії досудового слідства проводився змішаний вид слідчого експерименту за участю підозрюваного, в ході якого були з'ясовані місце виготовлення вибухового пристрою; місце зустрічі з співучасником вранці в день замаху на умисне вбивство, вчинене на замовлення з використанням вибухових пристроїв; місце, де була припаркована автомашина жертви; спосіб кріплення вибухового пристрою під автомашиною потерпілого (т. 6 а. с. 35-49) [121].

Іншим прикладом є проведення слідчих експериментів, в ході яких було з'ясовано обставини виготовлення та встановлення прихованої камери відеоспостереження у будинку, де було здійснено вибух (т. 3 а. с. 31-34); можливість і спосіб виготовлення дистанційно-керованого пристрою, який у подальшому було вилучено (т. 3 а. с. 60-62); маршрут, яким свідок возив підозрюваного, а саме на перехрестя вулиць Гончара та Б. Хмельницького в м. Києві, звідки той вів спостереження по монітору (т. 3 а. с. а. с. 82-84, 95-97) [118].

Серед особливостей тактики слідчого експерименту варто виділити те, що під час перевірки обізнаності особи з місцем підготовки та вчинення злочину, а також наявності навиків з виготовлення та установки вибухових пристроїв слідчий використовує тактичні прийоми поєднання розповіді й показ обстановки особою, показання якої перевіряються [98, с. 19]; поєднання слідчого експерименту з дослідження обстановки або предметів, про які йшлося в показах, а також слідів, що свідчать про перебування цієї особи в такому місці [14, с. 200]; постановка деталізуючих і контрольних питань; спостереження за поведінкою особи, за участю якої проводиться слідчий експеримент; тощо. Фіксація ходу та результатів указаної слідчої (розшукової) дії здійснюється в протоколі, а також рекомендовано застосовувати відеозапис як додатковий спосіб фіксації. З приводу оформлення протоколу слідчого експерименту, то він повинен відповідати процесуальним вимогам, а його зміст відображати відомості про мету експерименту; обстановку, в якій проводився слідчий експеримент; розташування учасників експерименту перед початком

проведення необхідних дій; докладний і точний опис кожного зробленого дослідження й отриманих результатів [244, с. 228].

Іншою слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, є пред'явлення для впізнання. Зокрема, для розслідування вказаних убивств характерним є проведення такого різновиду пред'явлення для впізнання як пред'явлення особи для впізнання. У зв'язку з цим у представленому підрозділі будуть висвітлені особливості тактики саме цього виду пред'явлення для впізнання.

В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько під пред'явленням для впізнання пропонують розуміти слідчу (судову) дію, сутність якої полягає у встановленні тотожності чи розбіжності пропонованого об'єкта з його уявним образом, відображеним у пам'яті того, хто впізнає. Процес упізнання може бути зображено у вигляді схеми, яка поєднує його сутність і розвиток, що охоплюють три основні елементи: а) сприйняття зовнішності людини або сприйняття якого-небудь об'єкта; б) повідомлення про прикмети зовнішності або ознаки сприйнятих об'єктів; в) упізнання сприйнятих об'єктів серед пред'явлених [102, с. 118].

Колектив підручника «Криміналістика» трактує пред'явлення для впізнання як самостійну слідчу (розшукову) дію, яка полягає у демонстрації потерпілому, свідку або підозрюваному в передбаченому законом порядку об'єкта, за припущенням слідчого (прокурора) причетного до розслідуваної події, з метою встановлення його тотожності або відмінності з тим об'єктом, який спостерігав раніше, зберіг у пам'яті й про який давав показання суб'єкт впізнання [115, с. 380].

Тобто з наведеного помітно, що пред'явлення для впізнання є слідчою (розшуковою) дією, яка полягає в ідентифікації об'єкта за уявним образом у свідомості особи, яка цей об'єкт сприймала раніше. Таке ототожнення відбувається в рамках кримінального провадження шляхом пред'явлення особі такого об'єкта безпосередньо чи опосередковано в сукупності з подібними

йому об'єктами. Якщо вести мову про розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, то для нього характерне безпосереднє пред'явлення особи для впізнання або як ще в криміналістичній літературі йменують пред'явлення особи для впізнання в натурі (41,2%) та за фотознімками або ж опосередковане пред'явлення особи для впізнання (58,8%). При цьому в 82,4% випадків свідкові пред'являвся для впізнання підозрюваний, а в 17,6% свідкові пред'являвся для впізнання свідок (таблиця В. 2). Пред'явлення особи для впізнання за фотознімками здійснюється у випадках небажання особи, яка впізнає, безпосередньо контактувати з особою, яку впізнають, зокрема через страх за свою безпеку; переховування особи, яку впізнають, від органів слідства; існування вірогідності зриву слідчої (розшукової) дії з боку особи, яку будуть пред'являти для впізнання.

Підготовка до пред'явлення особи для впізнання полягає в попередньому допиті особи, яка буде впізнавати; прийнятті рішення про проведення пред'явлення особи для впізнання та виборі виду пред'явлення; підборі статистів чи підготовці фотознімків із зображенням подібних за ознаками зовнішності осіб; виборі часу та місця проведення цієї слідчої (розшукової) дії; визначенні учасників указаної процесуальної дії; підготовці необхідних технічних засобів. Окрім того, готуючись до пред'явлення особи для впізнання слідчому варто проаналізувати наявні кримінальному провадженні матеріали й вивчити психологічні особливості особи, яка впізнає, а також співставити отримані результати попереднього допиту особи з іншими відомостями, якими володіє орган досудового розслідування по конкретному факту вбивства, щодо обставин сприйняття. Це, як вірно відмічає А. В. Коваленко, дозволить встановити фактори, що впливали на упізнавання, та попередити помилкове впізнання [90, с. 102]. З приводу організації робочого етапу, то основні процесуальні вимоги до пред'явлення особи для впізнання закріплені в ст. 228 КПК України. Зокрема, перед тим як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується у відсутності особи, яка впізнає, зайняти будь-яке місце серед

інших осіб, які пред'являються. Потім особа, яка впізнає запрошується до кабінету, де проводиться впізнання, і їй пропонується вказати на особу, яку вона має впізнати, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала. У разі пред'явлення особи для впізнання за фотознімками, фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими фотознімками, яких повинно бути не менше трьох. Фотознімки, що пред'являються, не повинні мати різких відмінностей між собою за формою та іншими особливостями, що суттєво впливають на сприйняття зображення. Особи на інших фотознімках повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню [124]. Робочий етап пред'явлення для впізнання особи під час розслідування умисних убивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, немає відмінних особливостей і зумовлений насамперед обраним видом такого пред'явлення для впізнання – безпосереднє сприйняття особи чи її впізнання за фотознімками. Що ж стосується проведення пред'явлення особи для впізнання поза візуальним спостереженням, яке проводиться в двох суміжних приміщеннях, розділених між собою склом із можливістю одностороннього сприйняття особою, яка впізнає, осіб, які підлягають впізнанню, то воно в більшості випадків не проводиться. Це пов'язано з відсутністю в більшості випадків у підрозділах органів Національної поліції спеціально оснащених для проведення пред'явлення особи для впізнання поза візуальним спостереженням кімнат. У зв'язку з цим рекомендується в таких випадках проводити опосередковане пред'явлення особи для впізнання, яке здійснюється за фотознімками.

За результатами пред'явлення для впізнання складається відповідний протокол з дотриманням вимог, передбачених у ст. ст. 104-107, 231 КПК України. Зокрема, в ньому зазначаються ознаки, за якими особа впізнала особу, або зазначається, за сукупністю яких саме ознак особа впізнала особу. Якщо фіксація ходу та результатів пред'явлення для впізнання здійснювалася за допомогою засобів фото- та відеозйомки, то до протоколу додаються

фотографії осіб, які пред'являлися для впізнання, матеріали відеозапису [124]. Процес пред'явлення для впізнання відбивається у протоколі в тій послідовності, в якій проводилася ця слідча (розшукова) дія [115, с. 395].

Окрім проведення охарактеризованих вище слідчих (розшукових) дій, під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, до кримінального провадження залучаються експерти з різних галузей знань. Таке залучення дозволить визначити зміст і послідовність дій злочинця, уявити роль кожного учасника злочину, виявити характерні риси злочинної діяльності, що складається з різних дій, їх послідовність і цілеспрямованість, а також забезпечити структурний підхід до дослідження обставин кримінального правопорушення, тим самим сприяючи виявленню та використанню максимальної кількості доказової інформації про певний елемент предмету доказування [15, с. 205; 172, с. 204-205].

Експерт згідно зі ст. 243 КПК України залучається за наявності підстав для проведення експертизи за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження. Підставою залучення експерта для проведення експертизи є потреба в з'ясуванні обставин, що мають значення для кримінального провадження, для встановлення яких необхідні спеціальні знання. У ч. 2 ст. 242 КПК України наводяться випадки, коли слідчий або прокурор зобов'язані звернутися з клопотанням до слідчого судді для проведення експертизи щодо: 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 Кримінального кодексу України; 6) визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням [124].

Тобто слідчий, розслідуючи умисні вбивства, вчинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв, повинен проаналізувати наявні в кримінальному провадженні докази, перелік обставин, які підлягають з'ясуванню, а також дійти висновку, чи потрібні йому спеціальні знання для дослідження зібраних доказів і з'ясування всіх необхідних обставин про вчинене кримінальне правопорушення. У разі отримання ствердної відповіді на це запитання слідчий повинен визначитися з приводу того спеціальні знання з якої галузі потрібні для дослідження отриманих об'єктів та які питання слід вирішити в ході проведення судової експертизи. Визначившись з видом і предметом судової експертизи, слідчий повинен підготувати всі необхідні для експертного дослідження об'єкти, сформулювати предмет судової експертизи та звернутися з клопотанням про проведення експертизи до слідчого судді. У клопотанні зазначаються: короткий виклад обставин скоєного умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв; правова кваліфікація кримінального правопорушення; виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання; вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом. До клопотання також додаються копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання. За результатами розгляду такого клопотання, в разі його задоволення, слідчий суддя виносить ухвалу про доручення проведення експертизи. Слідчий суддя самостійно визначає експерта, якого необхідно залучити, або експертну установу, якій необхідно доручити проведення експертизи [124].

Враховуючи механізм умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, а також результати узагальнення матеріалів кримінальних проваджень і кримінальних справ указаної категорії злочинів дозволив виокремити судові експертизи, які призначаються та проводяться під час розслідування досліджуваних убивств. Зокрема:

- 1) судово-медична експертиза трупа призначається для встановлення причини та часу настання смерті, механізму заподіяння ушкоджень. У висновку

судової медичної експертизи зазначаються всі заподіянні тілесні ушкодження особі із зазначенням їх характеру, що дозволить спільно з результатами огляду місця події, допитів, слідчого експерименту, вибухо-технічної експертизи тощо з'ясувати та відтворити всі елементи події кримінального вибуху, вчиненого на замовлення з метою умисного позбавлення особи життя. Більше того, встановлення причини смерті, характеру та механізму заподіяння всіх тілесних ушкоджень дозволить підтвердити наявними доказами наявності наміру саме на скоєння умисного вбивства на замовлення з використанням вибухового пристрою. Як приклад, згідно з висновком експерта №103/1767 від 15.07.2009 (т. 6 а. с. 5-14) смерть гр. А. наступила від множинних осколкових поранень тіла (голови, тулуба, лівої руки (плеча)), від яких відходять ранові канали (які мають в основному напрямок – ззаду-наперед, зверху-вниз та низу-вверх і з права-наліво) та ушкоджуючи по своєму шляху внутрішні органи (кістки черепа (переломи), головний мозок (праву півкулю), ліву плечову кістку (перелом), ліву і праву лопатки (переломи), остисті відростки 1-6 грудних хребців і 4-го поперекового хребця хребта (переломи), ребра (переломи), легені, лівий купол діафрагми, ліву нирку; супроводжуючі зовнішньою та внутрішньою кровотечею з розвитком крововтрати та шоку – внаслідок вибуху вибухового пристрою [118];

2) судово-медична експертиза живої особи (в разі вчинення замаху на вбивство) призначається для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень, механізму їх заподіяння, а також установлення давності їх нанесення. Встановлення вказаних обставин дозволяє відтворити подію кримінального правопорушення, а також в окремих випадках виявити неправдивість свідчень підозрюваного (обвинуваченого). Прикладом є висновок експерта № 324/і від 16 серпня 2011 року (т. 14 а. с. 125-127), згідно з яким морфологія завданих тілесних ушкоджень дозволяє стверджувати, що вказані тілесні ушкодження могли утворитися за 2-3 доби до проведення судово-медичного огляду (13.08.2009). Таким чином, можна категорично

стверджувати, що утворення тілесних ушкоджень, у проміжок часу, зазначений обвинуваченим, а саме 05.06.2009, виключається [118];

3) судово-медична експертиза речових доказів дозволяє встановити групову належність і походження різного роду виділень організму людини (крові, слини, поту);

4) медико-криміналістична експертиза одягу дозволяє встановити пошкодження на одязі, співставити їх із заподіяними тілесними ушкодженнями, а також дослідити сліди мікрооб'єктів залишених на ньому. Наприклад, відповідно до висновку № 412/2006-МК судово-медичного експерта від 17.11.2006 при медико-криміналістичній експертизі одягу гр. А. на передній половинці джинсів виявлено 5 розривів та один розрив на тканинній вставці лівої туфлі, які утворились від дії твердих предметів з обмеженою травмуючою поверхнею, до складу яких входило двохвалентне залізо (а. с. 154-157 т.21) [121];

5) генотипоскопічна експертиза призначається для виявлення на представлених об'єктах слідів крові, слини, клітин епітелію, волосся тощо, а також ідентифікувати за ними особу, зокрема злочинця. В якості прикладу наведемо висновок експерта № 256 мб від 22.07.2009 (т. 7 а. с. 31-36), згідно з яким встановлено ознаки епітеліальних клітин на захисному корпусі та антені (об'єкт № 4) і на захисному корпусі та електронній платі (об'єкт № 6). При цьому встановлено, що генетичні ознаки зразка слини підозрюваного гр. Б. (згідно з висновком експерта № 255 мб від 16.07.2009) співпадають з генетичними ознаками епітеліальних клітин на захисному корпусі та антені (об'єкт № 4), і ймовірність випадкового збігу генетичних ознак, знайдених у вказаному об'єкті, складає $8,36 \times 10^{-24}$. Тобто вказані генетичні ознаки зустрічаються не частіше, ніж у 1 з $1,19 \times 10^{23}$ осіб. Генетичні ознаки епітеліальних клітин на захисному корпусі та електронній платі (об'єкт №6). змішані. При цьому встановлено, що генетичні ознаки зразка слини підозрюваного гр. Б. (згідно з висновком експерта № 255 мб від 16.07.2009),

присутні серед генетичних ознак змішаних епітеліальних клітин на захисному корпусі та електронній платі (об'єкт №6) [118];

6) трасологічні експертизи призначаються для ідентифікація або визначення родової (групової) належності індивідуально визначених об'єктів за матеріально фіксованими слідами-відображеннями їх слідоутворювальних поверхонь; діагностика (установлення властивостей, станів) об'єктів; ситуалогічні завдання (установлення механізму слідоутворення тощо) [186];

7) комплексна вибухотехнічна експертиза в рамках якої проводяться експертиза вибухових пристроїв і експертиза вибухових речовин і продуктів вибуху (пострілу). Прикладом є висновок експертів ВТ № 1/16 від 08.07.2009 (т. 6 а. с. 24-61), згідно з яким, вилучені 05.06.2009 після вибуху у ліфтовій кабіні будинку групи об'єктів № 4, 7-20, група об'єктів № 23, об'єкт № 14, 16, об'єкт № 19 мають відношення з конструкції вибухового пристрою і вказують на те, що у якості виконавчого блоку вибухового пристрою використовувався мобільний телефон «Нокія Е50-1» [118]. У ході проведення вказаної судової експертизи слідство отримує інформацію про вид і спосіб виготовлення вибухового пристрою, його компоненти, принцип дії, а також за допомогою дослідження характеру пошкоджень на об'єктах обстановки місця вибуху та тілі потерпілого з'ясовуються вражаючі фактори використаного для умисного вбивства на замовлення вибухового пристрою;

8) портретна експертиза призначається для ідентифікації особи, зокрема злочинця, за відеозаписом з камер відеоспостереження чи знятим на мобільний телефон;

9) судово-психіатрична експертиза проводиться для визначення психічного стану осіб, яким призначено експертизу, в конкретні проміжки часу та відносно певних обставин, що становлять інтерес для органів слідства та суду [177]. В якості прикладу наведемо висновок судово-психіатричної експертизи №62 від 16.03.2017, з якого вбачається, що підозрюваний у даний час психічною хворобою не страждає, може усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними. В період інкримінованих йому дій він хронічним психічним

захворюванням, недоумством, тимчасовим або іншим хворобливим розладом психічної діяльності не страждав, міг усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними. Клінічних ознак хронічного алкоголізму або наркоманії у підекспертного не виявлено. Застосування примусових заходів медичного характеру підозрюваний не потребує [120];

10) автотоварознавча експертиза призначається для встановлення розміру вартості матеріальних збитків, заподіяних власнику або володільцю колісних транспортних засобів, їх складових унаслідок пошкодження останнього [186]. Як прикладом, згідно з висновком № 70 автотоварознавця від 02.03.2007 року вартість матеріального збитку, заподіяного власнику автомашини «Мітсубісі Оутлендер» внаслідок його пошкодження під час вибуху становить 96 718 грн. 36 коп. [121];

11) будівельно-технічна експертиза дозволяє визначити технічний стан будівель, споруд та інженерних мереж, причин пошкоджень та руйнувань об'єктів та їх елементів, а також визначити вартість будівельних робіт, пов'язаних з переобладнанням, усуненням наслідків залиття, пожежі, стихійного лиха, механічного впливу тощо. Так, згідно з висновком експертизи №80.2-09-10-1159-09 (т. 1 а. с 258-274) вартість відновлювального ремонту після вибуху ліфтового обладнання в будинку складає 90552 гривень [118];

13) інші експертизи.

Основні труднощі, які виникають під час проведення відповідних судових експертиз при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, пов'язані насамперед з неякісною підготовкою об'єктів для проведення експертних досліджень; направленням не всіх необхідних матеріалів кримінального провадження (зокрема, протоколів слідчих (розшукових) дій і додатків до них); неправильним визначенням черговості проведення судових експертиз, виду та предмету експертизи; неправильним чи нечітким формулюванням питань, які ставляться для вирішення перед експертом; тощо. У результаті допущення названих помилок дарма витрачається час експерта, виникає необхідність у подальшому

призначенні додаткових експертиз, а в окремих випадках – узагалі втрачається можливість проведення експертного дослідження, що призводить до втрати доказів у кримінальному провадженні. Разом із тим, варто пам'ятати, що своєчасне призначення судової експертизи дозволить якомога швидше отримати відповідні висновки експерта, що в свою чергу надасть можливість слідчому з урахуванням відомостей, які в них містяться, відредагувати подальший хід досудового розслідування. Також слід усвідомлювати, що чимало державних експертних установ є загромадженими, у зв'язку з чим проведення судових експертиз відбувається в порядку черги надходження відповідних матеріалів до неї.

Тому з метою недопущення або хоча б зведення до мінімуму допущень указаних вище помилок необхідно під час підготовки до призначення судової експертизи проконсультуватися з експертом з приводу обсягу об'єктів, які необхідно назвати, виду та предмету судової експертизи, яку необхідно призначити. Слідчий повинен співпрацювати з обізнаними в різних галузях знань особами під час відбору речових доказів на судову експертизу, визначення експертних можливостей з урахуванням наявних у розпорядженні слідства доказів, узгодження формулювань питань, які виносяться на вирішення експерта [161, с. 76]. Окрім того, слід залучати спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій з метою консультування стосовно раціональних і доцільних у конкретних випадках засобів і методів пошуку, фіксації та вилучення слідів злочину. Зокрема, мова йде про використання таких засобів і методів, які не знищать сліди злочину та/чи не завдадуть їм змін, які в подальшому не дозволять отримати достовірні відомості під час проведення відповідних судових експертиз. Не менш важливим є питання про зберігання вилучених у ході проведення слідчих (розшукових) дій слідів умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв, за належних умов, які не призведуть до їх псування. У зворотному випадку слідство стикнеться з ситуацією, коли доказове значення одержаних у ході досудового розслідування криміналістично значущих даних буде

зниженим. Тому важливою вимогою призначення та проведення будь-якої судової експертизи є своєчасний, якісний і повний збір всього комплексу матеріалів, необхідних для вирішення поставлених перед експертом завдань. Зокрема, мова йде про направлення судовому експертові всіх необхідних процесуальні документи, речові докази та зразки для порівняння. Наявність усіх матеріалів, необхідних для проведення судової експертизи, є не тільки обов'язковою умовою для проведення експертних досліджень, а, як указують С. І. Перлін, С. О. Шевцов, Н. М. Косміна та В. В. Іонова, й сприяє скороченню строків виконання експертиз та забезпечує ефективність експертної стадії дослідження у розкритті та розслідуванні злочинів [161, с. 75].

Хід і результати проведених експертних досліджень фіксуються в документі, який називається висновок експерта. Останній є доказом у кримінальному провадженні. Ось чому заключним етапом залучення експерта при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, безумовно є оцінка висновку експерта. Вказана діяльність полягає в перевірці обґрунтованості його висновків, аргументованості та підтвердженості їх проведеними дослідженнями, а також перевірці відповідності висновків експертів проведеним ними дослідженням, наявності у висновку відповідей на всі поставлені запитання. Окрім того, оцінка висновку експерта передбачає порівняння його положень із іншими, наявними вже в матеріалах провадження. Тому цілком поділяємо думку, що в юридичному відношенні оцінити висновок експерта прокурор, слідчий і суд повинні самостійно, у науково-методичному аспекті при виникненні складнощів в оцінці слід запрошувати незалежного спеціаліста, який повинен пояснити дані, що містяться у висновках відповідного документа [215, с. 244-247]. Оцінка висновку експерта полягає також і в зіставленні отриманих результатів судової експертизи з іншими наявними в матеріалах кримінального провадження відомостями з метою визначення подальшого напрямку розслідування умисного вбивства, вчиненого на замовлення з використанням вибухових пристроїв. Зокрема, висновок експерта може пред'являтися в якості речового

доказу під час проведення допиту підозрюваного, свідка. Окрім того, може виникнути потреба в проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, повторної чи додаткової судової експертизи тощо.

Підсумовуючи, слід зазначити, що доказування у кримінальних провадженнях про умисні вбивства, вчинені на замовлення з використанням вибухових пристроїв, здійснюється шляхом проведення поряд із оглядами та допитами обшуків, слідчих експериментів, пред'явлень особи для впізнання, а також залученням експертів. Тактика проведення названих дій напряду залежить від їх виду та тактичних завдань, що підлягають вирішенню.

Висновки до розділу 3

Визначено, що під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, проводяться огляд місця події (місця вибуху – 91,5%), огляд місця затримання (21,3%), освідчування (17%), огляд речей і документів (12,8%), огляд житла чи іншого володіння особи, які не є місцем події (4,2%). Тактика проведення огляду охарактеризована з урахуванням об'єктів та етапів огляду. Визначені особливості підготовки, робочого та заключного етапів огляду. Акцентовано увагу на організації взаємодії слідчого з працівниками кримінальної поліції, аварійно-рятувальних служб та спеціалістами під час проведення огляду.

Встановлено, що тактика допиту, як вербальної слідчої (розшукової) дії, яка полягає в спілкуванні слідчого з допитуваним для отримання повних і достовірних відомостей щодо обставин учинення вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв, обумовлюється насамперед процесуальним статусом допитуваного, займаною ним позицією й обсягом наявної в провадженні доказової інформації. Визначено предмет і найбільш ефективні тактичні прийоми проведення допиту потерпілого, підозрюваного та свідків у кримінальному провадженні про умисні вбивства, вчинені на

замовлення з використанням вибухових пристроїв. Акцентовано увагу на тому, що відрізняються тактичні прийоми допиту потерпілого, на якого безпосередньо були спрямовані діяння з вчинення умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв, і потерпілого-родича постраждалого від злочину. Зазначено, що тактика допиту свідка залежить передусім від його соціального статусу, наявності та характеру відносин із особою злочинця. Встановлено, що тактичні прийоми допиту підозрюваного та зміст допиту варіюються залежно від ролі, яку виконував підозрюваний у механізмі скоєння вбивства (чи замаху на вбивство). Встановлено специфіку проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях.

Відзначено, що для розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, характерним є проведення, окрім оглядів і допитів, ще таких слідчих (розшукових) дій як обшуку, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту. Виокремлено особливості тактики їх підготовки, безпосереднього проведення, фіксації ходу та результатів їх проведення. Зазначається, що тактика обшуку залежить від об'єкта обшуку. При розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, проводяться обшуки житлових приміщень особи (19,1%); обшуки нежитлових приміщень особи (12,8%); обшуки іншого володіння особи (2,1%); особисті обшуки (17%). З'ясовано, що тактика слідчого експерименту залежить від того, який вид експерименту проводиться. Відзначається, що в 85% випадків проведення слідчого експерименту він проводиться за участю підозрюваного, а в 15% випадків – свідка. Встановлено, що для розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, характерним є безпосереднє пред'явлення особи для впізнання (41,2%) та опосередковане – за фотознімками (58,8%). При цьому, в 82,4% випадків свідкові пред'являвся для впізнання підозрюваний, а в 17,6% свідкові пред'являвся для впізнання свідок. Особливості провадження

пред'явлення для впізнання особи за ознаками зовнішності залежать від його виду.

Акцентовано увагу на тому, що під час розслідування вказаних убивств слідчий часто ініціює залучення експерта до кримінального провадження. З'ясовано, що характерним для вказаної категорії кримінальних проваджень є проведення судово-медичної експертизи трупа, живої особи, речових доказів; медико-криміналістичної експертизи одягу; генотипоскопічної; трасологічних; комплексної вибухотехнічної; портретної; судово-психіатричної; автотоварознавчої; будівельно-технічної й інших експертиз. Висвітлено особливості підготовки судових експертиз і оцінки висновку експерта слідчим.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в розробленні методики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

1. Передумовами формування криміналістичної характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, є теоретичні положення про поняття, значення та місце криміналістичної характеристики злочинів у структурі криміналістичної методики, а також криміналістичні характеристики умисних убивств і кримінальних вибухів, слідча та судова практика розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

Встановлено, що криміналістична характеристика відіграє роль орієнтира для працівників правоохоронних органів під час виявлення, розкриття та розслідування вказаних злочинів за умов інформаційної недостатності. Визначено, що це система узагальнених відомостей про типові ознаки способів учинення злочину, слідової картини, особи потерпілого та злочинця, яка є основою для побудови інших елементів підвидової методики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв.

2. Способи вчинення умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, відіграють важливе значення як під час кримінально-правової кваліфікації протиправних діянь, так і під час обрання напрямку, методів і засобів досудового розслідування. Характеристика способів вказаних злочинів включає в себе відомості про способи підготовки, безпосереднього вчинення та приховування цих діянь.

Типові способи зазначених убивств представлені підготовчими діями, спрямованими на пошук співучасників; обговорення деталей замовлення; отримання необхідної орієнтовної інформації; планування злочину; пошук і підготовку знаряддя та засобів; консультування з фахівцями в галузі вибухотехніки; перевірку справності підготовлених вибухових пристроїв і їх установку в напередодні визначені місця. Для безпосереднього вчинення вказаних кримінальних правопорушень використовуються вибухові пристрої, що приводяться в дію дистанційно. З метою приховати факт своєї причетності до скоєння умисних убивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, злочинці маскують свою зовнішність, використовують вигадані імена, користуються захищеними каналами зв'язку, знищують сліди злочину, змінюють місцезнаходження.

3. Слідова картина умисних убивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, характеризується наявністю нерозривного зв'язку між типовими слідами вказаних убивств і характеристикою обстановки їх скоєння. Специфіка конкретного місця злочину, а також обраний час учинення злочину, напрямку обумовлює умови підготовки та ініціювання вибуху як способу заподіяння смерті особі. Як результат, конкретні умови вчинення кримінального вибуху здійснюють безпосередній вплив на механізм слідоутворення. Відповідно саме сліди з матеріальних та ідеальних джерел походження несуть інформацію про місце, час та інші обставини події злочину.

4. Особа злочинця характеризується криміналістично вагомими рисами, знання яких допомагає працівникам органу досудового розслідування зорієнтуватися за умов інформаційного дефіциту й обрати вірний напрям розслідування. Соціально-демографічні та морально-психологічні ознаки особи злочинця різняться залежно від виду й обсягу функцій, які він виконує в складі злочинного формування. Умисні убивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв учиняються переважно громадянами України, раніше не судимими, одруженими чоловіками. За рівнем освіти замовниками є особи з вищою освітою, посередниками – з професійно-технічною освітою та повною

загальною середньою освітою, виконавцями – з повною загальною середньою освітою. Посередники та виконавці вчиняють указаний вид убивств в основному з корисливих мотивів, а замовник ще й з мотивів помсти та через особисту неприязнь до жертви.

Особа потерпілого характеризується ознаками, які вказують на ймовірного злочинця. Вказані кримінальні правопорушення вчиняються по відношенню до керівників комерційних структур; представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян; представників дрібного бізнесу; представників кримінального середовища; працівників засобів масової інформації. Встановлено, що характер особистих відносин потерпілого та замовника зумовлюють мотивацію його діянь. Відзначається, що зв'язок злочинця з потерпілим прослідковується в тому, що при вчиненні вказаного вбивства злочинець оцінює не тільки обстановку, в якій він буде діяти, але й особу жертви.

5. Особливості початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, знаходяться у прямій залежності від типових слідчих ситуацій, обумовлених змістом відомостей про джерело інформації про готування чи вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень. Зазначається, що на початку досудового розслідування відбувається виявлення ознак умисних убивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, шляхом збирання криміналістично значущої інформації, яка насамперед дозволить здійснити попередню правову кваліфікацію протиправних діянь, тим самим визначивши вектор досудового розслідування. У разі самостійного виявлення працівником правоохоронного органу з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про підготовку до вчинення умисного вбивства на замовлення з використанням вибухових пристроїв, оперативними підрозділами здійснюється оперативно-розшукова діяльність, спрямована на пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп. Якщо початок досудового розслідування відбувається за умов надходження до правоохоронних органів

повідомлень про кримінальний вибух чи замах на нього, то основною особливістю вказаного етапу розслідування досліджуваної категорії вбивств є те, що слідчий обмежений у виборі засобів для перевірки отриманої інформації. Це може бути виключно одна слідча (розшукова) дія – огляд місця події, а також непроцесуальні дії.

В якості самостійного структурного елементу методики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, виокремлено обставини, що підлягають встановленню. Останні систематизовано з урахуванням механізму скоєння вказаних кримінальних правопорушень, а також законодавчо закріплених положень щодо визначення предмета доказування у кримінальному провадженні та зазначеного в кримінальному законі складу злочину в три групи: обставини, пов'язані з подією злочину; обставини, пов'язані з особою злочинця; інші обставини.

6. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, залежить від обсягу вихідної інформації про такі обставини злочину як подія вчиненого кримінального правопорушення, злочинці, потерпілі, свідки. З урахуванням принципу ситуативності слідчий аналізує зібрані ним відомості; співставляє їх з наявними доказами; виокремлює невідомі обставини, які підлягають обов'язковому з'ясуванню; звертається до криміналістичних напрацювань у вигляді відповідних криміналістичних характеристик і висуває конкретні слідчі версії. Для перевірки останніх обираються відповідні слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, інформаційно-пошукові, організаційні, інші процесуальні (зокрема заходи забезпечення кримінального провадження) та непроцесуальні заходи. З цією метою особі, яка провадить досудове розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, необхідно налагодити взаємодію з іншими підрозділами органів Національної поліції, прокурором, експертними службами, обізнаними особами, громадськістю і засобами масової інформації.

7. Наступний етап розслідування умисних вбивств, учинених на

замовлення з використанням вибухових пристроїв, є невід'ємним елементом окремої криміналістичної методики. На цьому етапі встановлюються всі раніше не з'ясовані обставини вчиненого злочину, а також перевіряються та підкріплюються доказами вже отримані обставини. Типізація слідчих ситуацій наступного етапу розслідування указаних вбивств здійснюється залежно від повноти наявних відомостей про особу злочинця та займаної позиції підозрюваного. Відповідно до кожної ситуації обирається алгоритм дій слідчого та тактичні операції. Типовими для розслідування вказаних злочинів є наступні розроблені тактичні операції – «Збирання первинної інформації», «Встановлення очевидців», «Встановлення особи, яка вчинила злочин», «Встановлення потерпілого», «Перевірка зв'язків потерпілого», «Розшук злочинця», «Затримання злочинця», «Встановлення співучасників», «Вивчення особи підозрюваного», «Подолання протидії».

8. Тактика огляду при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, вирізняється тактичними прийомами підготовки, безпосереднього проведення та фіксації залежно від об'єкту огляду. Невідкладною слідчою (розшуковою) дією є огляд місця події, в рамках якого вивченню підлягає матеріальна обстановка місця події, труп особи чи його залишки, транспортний засіб (у разі підірвання автомобіля), вибухові пристрої чи їх залишки, сліди вибуху, сліди людини, сліди транспортного засобу, інші сліди. Також під час розслідування вказаного виду вбивств об'єктом огляду може бути жива особа, зокрема злочинець (освідування); носії інформації із засобів технічної фіксації; приміщення, які не є місцем події (місце проживання потерпілого, робоче місце потерпілого й ін.).

Тактика огляду місця події поєднує в собі особливості тактики огляду місця події як при розслідуванні кримінальних вибухів, так і вбивств. Під час огляду місця події слідчий діє в умовах несприятливої слідчої ситуації, яка полягає в тому, що вибух (як і пожежа, яка часто супроводжує вибух або є його наслідком) знищує або пошкоджує більшість слідів злочинців. Підготовка до огляду місця події полягає у визначенні чисельності його учасників; виборі

необхідних і в достатній кількості засобів пошуку, фіксації та вилучення слідів злочину; обов'язковому залученні слідчим спеціалістів (інспектора криміналіста, криміналіста-вибухотехніка, судового медика), спільно з якими визначаються межі та порядок проведення огляду. Робочий етап розпочинається після того, як усунені наслідки вибуху – погашена пожежа та в разі необхідності знешкоджені неспрацьовані вибухові пристрої. У зв'язку з тим, що вибухових пристрій зазвичай установлюється в місцях безпосереднього перебування потерпілого та приводиться в дію дистанційно з тим, щоб жертва знаходилася в місці ураження і зазнала максимального ушкодження, яке б призвело до летальних наслідків, епіцентр вибуху і труп (його частини) знаходяться поруч, а то й їх місцезнаходження співпадає. Тому рекомендується обирати ексцентричний метод огляду місця події. Щоб прискорити час проведення огляду, відбувається умовний поділ місця події на окремі вузли, які оглядаються паралельно кількома групами. Заключний етап огляду місця події полягає в здійсненні фіксації ходу та результатів огляду за допомогою протоколювання, здійснення фото- та відеозйомки, складання плану місця події. Рекомендовано отримати від залучених до огляду спеціалістів письмові пояснення та долучити їх до протоколу в якості додатків.

9. Визначено специфіку тактики допиту потерпілого, свідків, підозрюваних під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, яка полягає в тому, що вибір тактичних прийомів зі встановлення психологічного контакту з метою схиляння особи до співпраці, яка виражається в наданні повних і правдивих свідчень, залежить від її процесуального статусу, який і визначає її зацікавленість у результатах кримінального провадження, а також від наявності й характеру зв'язків між допитуваним і жертвою чи/та злочинцем. Указані обставини обумовлюють характер слідчих ситуацій, в яких відбувається проведення допиту. Виокремлено дії, які складають підготовку до допиту по вказаній категорії кримінальних проваджень. Визначено предмет допиту. Охарактеризовано тактичні прийоми, спрямовані на встановлення психологічного контакту з

допитуваним. Висвітлено рекомендації щодо фіксації ходу та результатів допиту.

10. Організаційно-тактичні особливості проведення під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, інших слідчих (розшукових) дій (обшуку, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання) та використання можливостей судових експертиз обумовлюються криміналістично значущими ознаками вказаних злочинів, тактичними завданнями розслідування, ситуативними факторами та змістом вибраних для їх вирішення алгоритмів дій слідчого.

Серед особливостей тактики обшуку виокремлено обов'язкове залучення спеціалістів (інспекторів криміналістів, вибухотехніків); аналіз обстановки місця обшуку; аналіз окремих ділянок місця обшуку; використання можливостей типових аналогів; зіставлення виявленого об'єкта з ознаками того, що шукають; детальна фіксація в протоколі обшуку відомостей про методи пошуку, місця виявлення об'єктів пошуку, ознаки виявлених предметів; обов'язкова фіксація виконання ухвали слідчого судді про проведення обшуку за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів, записи якої є невід'ємним додатком до протоколу обшуку; неможливість внесення до протоколу обшуку дій та обставин проведення обшуку, які не зафіксовані у записі, здійсненому за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів.

Тактика слідчого експерименту залежить від його виду та завдань, які потрібно вирішити в ході його проведення. Під час перевірки обізнаності особи з місцем підготовки та вчинення злочину, а також наявності навиків з виготовлення та установки вибухових пристроїв слідчий використовує тактичні прийоми поєднання розповіді й показ обстановки особою, показання якої перевіряються; поєднання слідчого експерименту з дослідження обстановки або предметів, про які йшлося в показах, а також слідів, що свідчать про перебування цієї особи в такому місці; постановка деталізуючих і контрольних питань; спостереження за поведінкою особи, за участю якої проводиться

слідчий експеримент.

Сформульовано рекомендації щодо використання можливостей судових експертиз. Встановлено, що основні труднощі, які виникають під час проведення відповідних судових експертиз при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, пов'язані з неякісною підготовкою об'єктів для проведення експертних досліджень; направленням не всіх необхідних матеріалів кримінального провадження; неправильним визначенням черговості проведення судових експертиз, виду та предмету експертизи; неправильним чи нечітким формулюванням питань, які ставляться для вирішення перед експертом. Визначено особливості підготовки та призначення судових експертиз, а також оцінки висновку судового експерта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алябов Ю. В. Криміналістична характеристика злочинів проти довкілля: сутність і практичне значення. *Судова та слідча практика в Україні*. 2016. Випуск 1. С. 56-61.
2. Антонян Ю. М. Криминология. Избранные труды. М.: «Логос», 2004. 448 с.
3. Асташкина Е. Н., Марочкин Н. А. Криминалистические алгоритмы в расследовании квартирных краж: учеб. пособие. М.: Юрлитинформ, 2003. 112 с.
4. Баранчук В. В. Система тактичних прийомів установлення психологічного контакту при допиті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 238 с.
5. Бартенев Е. А. Тактика осмотра места происшествия и трупа: учебное пособие. Новосибирск: Новосиб. гос. ун-т, 2014. 259 с.
6. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962-2002). К.: Типография журнала “Охрана труда”, 2002. 268 с.
7. Бахин В. П. Следственная ситуация и тактическое решение // Специализированный курс криминалистики (для слушателей вузов МВД СССР, обучающихся на базе среднего специального юридического образования): учебник. К.: НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1987. С. 195-204.
8. Бахін В. П., Лук'янчиков Б. Є. Склад і призначення криміналістичної характеристики злочинів. *Правничий часопис Донецького університету*. 2000. № 1. С. 39-44.
9. Белкин Р. С. Криминалистика / под ред. А. И. Винберга. М., 1959. 330 с.
10. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. М.: Юристъ, 1997. Т. 2: Частные криминалистические теории. 464 с.
11. Белкин Р. С. Курс криминалистики. В 3 томах. М.: Юристъ, 1997. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. 480 с.

12. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики. В 3 томах: пособие для преподавателей, адъюнктов, соискателей и слушателей учебных заведений МВД СССР. М.: Изд-во Акад. МВД СССР, 1977. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. 1979. 407 с.

13. Белкин Р. С. Очерки криминалистической тактики: учеб. пособие. Волгоград: ВСШ МВД РФ, 1993. 200 с.

14. Белкин Р. С. Собираение, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы. М.: Наука, 1966. 239 с.

15. Белкин Р. С., Винберг А. И. Криминалистика. Общетеоретические проблемы. М.: Юридическая литература, 1973. 264 с.

16. Береза Ю. М. Розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2018. 20 с.

17. Берназ В. Д. 40 лет важнейшей категории криминалистики // Сучасні проблеми, тенденції і перспективи криміналістики та судової експертизи: матеріали науково-практичної конференції. Харків: Вид-во Харківського нац. ун-ту внутр. справ, 2007. С. 49-57.

18. Берназ В. Д. Понятие следственной деятельности: криминалистический и психологический аспекты. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 21. Ч. 1. С. 65-72.

19. Бирюков В. В. Алгоритмизация расследования. Задачи и проблемы. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України*. 2004. Випуск 1. С. 192-197.

20. Біленчук П. Д., Гель А. П., Семаков Г. С. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: МАУП, 2007. 512 с.

21. Бічурін Р. Х. Методика розслідування умисних вбивств з хуліганських мотивів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2017. 21 с.

22. Бойко Ю. Л. К вопросу о понятии частной межвидовой методики расследования преступлений и ее месте в системе методик расследования

отдельных видов преступлений. *Вестник криминалистики*. 2010. Вып. 1 (33). С. 73-78.

23. Бондар В. С. Функціональне призначення криміналістичної характеристики злочинів у сучасних умовах. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 2. С. 130-137.

24. Борисенко І. Організація та проведення тактичних операцій при розслідуванні вбивств з розчленуванням трупа. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 3 (26). С. 213-225.

25. Бородулин А. И. Убийства по найму: Криминалистическая характеристика. Методика расследования. М.: Новый Юрист, 1997.

26. Бояров В. І., Глінська-Тарасова Н. В. Деякі питання організації і тактики огляду місця події під час розслідування масових заворушень. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 22. С. 6-12.

27. Бояров В. І., Калюжная Л. Є. Деякі особливості розслідування вбивств на замовлення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією*. 2007. Вип. 17. С. 33-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_17_3 (дата звернення: 09.09.2018).

28. Бухаченко О. А. Особливості огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2010. 18 с.

29. Буш М. П., Грибунов О. П., Макаров А. В. Взрывные устройства и следы их применения: учебное пособие. Иркутск, 2005. 70 с.

30. Вапнярчук В. В. Щодо окремих питань підсудності, допустимості доказів та початку досудового розслідування. *Право та державне управління*. 2017. № 1 (26). С. 107-115.

31. Васильев А. Н. Тактика отдельных следственных действий. Москва : Юридическая литература, 1981. 112 с.

32. Васильев А. Н., Яблоков Н. П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. 143 с.

33. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 2002. 19 с.
34. Висновки Верховного Суду України, викладені в рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 400¹² КПК України 1960 року, за I півріччя 2013 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2013. № 10 (158). С. 4-15.
35. Возгрин И. А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. 475 с.
36. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва: автореферат дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. Х., 2002. 42 с.
37. Волобуєв А. Ф. Тактика допиту: лекція. Х.: Ун-т внутр. справ, 1997. 28 с.
38. Волчецкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия: монография/под ред. проф. Н. П. Яблокова. Калининград: Калинингр. ун-т, 1997. 248 с.
39. Вольський О. О. Криміналістична характеристика заволодіння чужим майном, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. *Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство*. 2013. Випуск 660. С. 123-127.
40. Гейко К. Г. Слідчі ситуації в досудовому розслідуванні злочинів у сфері функціонування державних цільових фондів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2015. Випуск 20. С. 231-233.
41. Герасимов И. Ф. Вопросы развития и совершенствования методики расследования отдельных видов преступлений. *Вопросы методики расследования преступлений*. 1976. Вып. 50. С. 5-16.
42. Герцик Р. В. Об'єкт кримінального правопорушення у структурі криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких злочинів. *Право і суспільство*. 2017. № 3. Частина 2. С. 226-229.

43. Головин А. Ю. Криминалистическая систематика: монография / под общей редакцией заслуженного деятеля науки Российской Федерации, доктора юридических наук, профессора Н. П. Яблокова. М.: «ЛексЭст», 2002. 308 с.

44. Головин А. Ю. Теоретические основы и актуальные проблемы криминалистической систематики на современном этапе развития криминалистики: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Тула, 2002. 460 с.

45. Гриньків В. А. Теоретическі проблеми і практика дослідження убийства осіб, зайнятих в сфері бізнесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Барнаул, 2000. 26 с.

46. Дабіжа Д. В. Передові методи алгоритмізації та аналізу в діяльності правоохоронних органів // Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики: збірник тез доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 8 липня 2016 року). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 314 с.

47. Данилюк М. І. Подальший етап розслідування корупційних злочинів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. Вип. 1 (2). С. 293-299.

48. Даньшин И. Н. К вопросу о понятии личности преступника. *Проблемы социалистической законности*. 1980. Вып. 6. С. 117-126.

49. Дворкин А. И., Бертовский Л. В. Методика расследования убийств, совершенных с применением взрывных устройств. М.: ИНФРА-М, 2001. 96 с.

50. Джужа А. О. Кримінологічні засади віктимізації як різновид у профілактичній діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренко*. 2011. Вип. 1. С. 52-57.

51. Динту В. А. Обстановка злочину в структурі криміналістичної характеристики злочину. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 240-246.

52. Довідка Верховного Суду України за результатами узагальнення слідчої і судової практики застосування законодавства про відповідальність за

умисні вбивства на замовлення та організованою групою від 30.06.98 р. К., 1999. 26 с.

53. Драпкин Л. Я. Разрешение проблемных ситуаций в процессе расследования: учеб. пособие. Свердловск, 1985. 72 с.

54. Дуфенюк О. М., Нагорняк Ю. М. Вогнепальна зброя як типове знаряддя вбивств, вчинених на замовлення // Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 6. С. 309-311. URL: http://www.pap.in.ua/6_2014/95.pdf (дата звернення: 05.08.2018).

55. Еникеев М. И. Юридическая психология: учебник. Москва: НОРМА, 2001. 624 с.

56. Ермолович В. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. Мн.: Амалфея, 2001. 304 с.

57. Європіна І. В. Слідча ситуація та її роль у розслідуванні злочинів, які вчиняються з використанням комп'ютерів. Вісник Академії адвокатури України. 2011. № 2 (21). С. 159-168.

58. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2013 року // Генеральна прокуратура України: сайт. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 20.10.2018).

59. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2014 року // Генеральна прокуратура України: сайт. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 20.10.2018).

60. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2015 року // Генеральна прокуратура України: сайт. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 20.10.2018).

61. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року // Генеральна прокуратура України: сайт. URL:

http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820&c=edit&_c=f о# (дата звернення: 20.10.2018).

62. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року // Генеральна прокуратура України: сайт. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820&c=edit&_c=f о# (дата звернення: 20.10.2018).

63. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-жовтень 2018 року // Генеральна прокуратура України: сайт. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820&c=edit&_c=f о# (дата звернення: 20.11.2018).

64. Жерж Н. А. Початковий етап розслідування вбивств, вчинених в умовах неочевидності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Випуск 74. С. 406-412.

65. Жерж Н. А. Психологічний аспект особи злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів // Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 4. С. 200-202. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2014/52.pdf (дата звернення: 17.07.2018).

66. Жерж Н. А., Дирдін М. Є. Слідчі ситуації та типові криміналістичні версії щодо особи злочинця при розслідуванні окремих насильницьких злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2015. Випуск 32. Том 3. С. 117-121.

67. Жувака С. О. Слідчий експеримент: проблеми застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 9-2. Том 2. С. 102-104.

68. Журавель В. А. Криміналістична характеристика злочинів: проблема формування та застосування. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 4 (55). С. 202-213.

69. Журавель В. А. Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2008. Вип. 8. С. 102-108.

70. Запотоцький А. П. Значення криміналістичної характеристики злочинів у сфері будівництва для формування методики їх розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 25-35.

71. Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2002. 19 с.

72. Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Х., 2002. 209 с.

73. Исаенко В. Н. Проблемы теории и практики расследования серийных убийств: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. М., 2005. 422 с.

74. Исаенко В. Н. Проблемы теории и практики расследования серийных убийств: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. М., 2005. 423 с.

75. Ищенко Е. П. Криминалистика: краткий курс. М.: Юридическая фирма «КОНТАКТ»; ИНФРА-М, 2003. 302 с.

76. Іваниця А. В. Порядок дій слідчого на початковому етапі розслідування вбивств через необережність // Форум права. 2012. № 3. С. 233-239. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12iavvhn.pdf> (дата звернення: 10.11.2018).

77. Івасишин Т. М., Остапюк Ю. М. Особливості дослідження місця вибуху з метою ефективного пошуку вибухової речовини, продуктів її перетворення та криміналістична інтерпретація результатів їх дослідження. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2009. Випуск 9. С. 319-327.

78. Калімбет І. Л. Розслідування групових корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 211 с.

79. Калюга К. В. Теорія та практика встановлення та ототожнення особи злочинця засобами криміналістики: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Запоріжжя, 2017. 515 с.

80. Калюга К. В. Щодо побудови типового криміналістичного портрета злочинця в різних видах злочинів. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2016. № 4. С. 122-128.

81. Каневский Л. Л. Криминалистические проблемы расследования и профилактики преступлений несовершеннолетних. Красноярск: Изд-во Красноярск. ун-та, 1991. 285 с.

82. Карпушева І. Ю. Суспільно небезпечна дія та інститут призначення покарання: перспективи розвитку. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2009. № 2. С. 277-285.

83. Качковський М. Криміналістична характеристика умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 362-368.

84. Керик Л. І. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики доведення до самогубства. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 130. С. 162-168.

85. Ким Д. В. Теоретические и прикладные аспекты криминалистических ситуаций: монография / под ред. проф. В. К. Гавло. Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2008. 196 с.

86. Кириленко Н. Ю. Методика розслідування шахрайства у сфері побутових відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.09. Одеса, 2013. 20 с.

87. Кікінчук В. В. Типові сліди злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі. *Право і Безпека*. 2013. № 1 (48). С. 109-113.

88. Климчук М. П., Фурман Я. В. Тактичні особливості допиту підозрюваних – членів організованих злочинних угруповань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 174-177. URL: http://lsei.org.ua/1_2017/45.pdf (дата звернення: 24.11.2018).

89. Книженко С. О. Криміналістична характеристика злочинів, що вчиняються відносно осіб, діяльність яких пов'язана зі здійсненням правосуддя.

Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2015. № 2 (69). С. 74-80.

90. Коваленко А. В. Особливості пред'явлення для впізнання під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів // Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтевського (м. Харків, 8 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 101-102.

91. Коваленко В. В. Підготовка матеріалів та призначення експертизи вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу при розслідуванні злочинів, учинених із використанням вогнепальної зброї. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Випуск 4. С. 225-230.

92. Коваль Ю. Є. Аналіз поняття та структури елементів криміналістичної характеристики крадіжок особистого майна пасажирів залізничного транспорту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2013. Випуск 3. Том 2. С. 134-137.

93. Когутич І. І. Типові ситуації початкового етапу розслідування вбивств та обумовлені ними алгоритми дій слідчого. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. № 1. С. 233-247.

94. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. пособие. Х.: Юрид. ин-т, 1985. 92 с.

95. Колмаков В. П. Расследование убийств: лекции для студентов ВЮЗИ / под ред. проф. Н. В. Терзиева. Москва, 1958. 76 с.

96. Колмаков В. П. Следственный осмотр. Москва : Юрид. лит., 1969. 196 с.

97. Комісарчук Р. В. Особливості тактики огляду місця події при розслідуванні терористичних актів. *Науковий вісник Міжнародного*

гуманітарного університету. Сер.: *Юриспруденція*. 2015. № 15. Том 2. С. 135-138.

98. Коновалова В. Е. Правовая психология. Х.: Консум, 1978. 143 с.

99. Коновалова В. О. Вбивство: мистецтво розслідування: монографія. Х.: Факт, 2001. 311 с.

100. Коновалова В. О., Мишков Я. Є. Інновації в методиці розслідування злочинів. *Право та інновації*. 2016. № 2 (14). С. 34-40.

101. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: академ. курс. К.: Ін Юре, 2004. 424 с.

102. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: підручник: 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: «Право», 2008. 240 с.

103. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

104. Корж В. П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности: монография. Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. 412 с.

105. Корнієнко В. В. Криміналістична характеристика особи злочинця та злочинних груп у сфері банківської діяльності. *Право і Безпека*. 2015. № 2 (57). С. 98-102.

106. Костенко М. В. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Х., 2003. 21 с.

107. Коташевський О. В. Посібник для слідчого. Огляд, відтворення, інші методичні розробки. Рівне, 2005. 103 с.

108. Крижановська О. В. Особливості криміналістичної характеристики замовних вбивств, вчинених на побутовому ґрунті. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 170-173.

109. Криминалистика: учебник / под ред. В. А. Образцова. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юрист, 2002. 735 с.

110. Криміналістика: учебник для студентов высших учебных заведений / под общ. ред. А. Г. Филиппова. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Высшее образование, 2009. 835 с.

111. Криміналістика : підручник / В. Д. Берназ та ін.; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків:ХНУВС, 2011. 666 с.

112. Криміналістика: навч. посібник / Р. І. Благута та ін.; За заг. ред. Є. В. Пряхіна. К.: Атіка, 2012. 496 с.

113. Криміналістика: навчальний посібник/за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 540 с.

114. Криміналістика: підруч. / В. Ю. Шепітько та ін.; За ред. В. Ю. Шепітька. 5-ге вид., переробл. та допов. К.: Ін Юре, 2016. 640 с.

115. Криміналістика: підручник / В. В. Пясковський та ін. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

116. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько та ін. Х.: Право, 2008. 464 с.

117. Криміналістика: підручник / П. Д. Біленчук та ін.; за ред. П. Д. Біленчука. 2-ге вил., випр. і доп. К.: Атіка, 2001. 544 с.

118. Кримінальна справа № 1-1691/11. Провадження № 1/761/168/2013. *Матеріали Шевченківського районного суду м. Києва.*

119. Кримінальна справа № 1422/3160/12. Провадження № 1/485/6/13. *Матеріали Снігурівського районного суду Миколаївської області.*

120. Кримінальна справа № 457/820/17. Провадження № 1-кп/464/53/18. *Матеріали Сихівського районного суду м. Львова.*

121. Кримінальна справа № 464/5878/13-к. Провадження № 1-кп/464/150/13. *Матеріали Сихівського районного суду м. Львова.*

122. Кримінальна справа № 522/21853/14к. Провадження № 1-кп/522/501/18. *Матеріали Приморського районного суду м. Одеси.*

123. Кримінальна справа № 756/6770/18. *Матеріали Оболонського районного суду м. Києва.*

124. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

125. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / Гончаренко В. Г., Нор В. Т., Шумило М. Є. Харків: Право, 2012. 844 с.

126. Криушенко Л. І. Особливості виявлення обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування шахрайства в банківській сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 39. Т. 2. С. 94–99.

127. Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии. О структуре индивидуального преступного поведения. М.: Юрид. лит., 1968. 175 с.

128. Кудряшова О. А. Криминалистическое значение обстановки совершения преступления. *Вестник ЮУрГУ. Серия «Право»*. 2011. № 27. С. 49-54.

129. Кузьменко А. С. Розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими особами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2018. 218 с.

130. Кунтій І. М. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 220 с.

131. Куп'янський М. Г. Розслідування серійних сексуально-садистських убивств (організаційно-тактичні засади): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 2016. 224 с.

132. Кустов А. М. Типовая модель механизма преступления – основа частной криминалистической методики. *Вестник криминалистики*. 2004. Вып. 1 (9). С. 75-76.

133. Кучер В. М. Деякі кримінологічні аспекти злочинності у сфері незаконного обігу зброї // *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 308-311. URL: http://lsej.org.ua/6_2017/91.pdf (дата звернення: 12.11.2018).

134. Лазебний А. М. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень проти громадського порядку та методика їх розслідування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Випуск 5. Том 4. С. 58-62.

135. Левковський В. Ф., Усенко О. В., Азаров М. Ю. Вбивства на замовлення як прояв організованої злочинності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 17. С. 96-103.

136. Литвинов О. М. Про наукову парадигму криміналістичної характеристики. *Криміналістичний вісник*. 2006. № 1. С. 23-29.

137. Літвінчук І. С. Методика розслідування злочинів, пов'язаних із умисним випуском на ринок України небезпечної продукції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2017. 239 с.

138. Лобойко Л. М. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 87-92.

139. Лопашук Д. І. Кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони вбивства, вчиненого на замовлення. *Юридична наука*. 2018. № 3 (81). С. 20-37.

140. Лужецька О. Р. Криміналістична характеристика вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2015. 217 с.

141. Лужецька О. Р. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). 2013. № 4. С. 196-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnudpsu_2013_4_31 (дата звернення: 13.08.2018).

142. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д. Побудова характеристики злочину // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2013. № 2 (8). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13lbephz.pdf> (дата звернення: 03.11.2018).

143. Лушечкина М. А. О направлениях, задачах и понятии криминалистического изучения личности. *Вестник Московского университета*. 1999. № 3. С. 128-132.

144. Лысенко В. В. Расследование уклонений от уплаты налогов, совершенных должностными лицами предприятий, организаций, учреждений. Х.: Фирма «Консум», 1997. 192 с.

145. Людмила Калюжная об особенностях расследования заказных убийств // Sokolovskyi and Partners: Сильная команда адвокатов. URL: <https://splf.ua/ru/publications/ludmila-kaluznaa-ob-osobennostah-rassledovania-zakaznyh-ubiistv> (дата звернення: 19.10.2018).

146. Мазур А. Межі початкового етапу розслідування. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Випуск 61. С. 435-441.

147. Малярова В. О. Етапізація процесу розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. *Право і Безпека*. 2013. № 3 (50). С. 86-91.

148. Малярова В. О. Криміналістична методика: питання співвідношення криміналістичної характеристики з іншими. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2015. Випуск 35. Частина I. Том 3. С. 111-114.

149. Малярова В. О. Система елементів і сучасні підходи до аналізу криміналістичної характеристики злочинів. *Криміналістичний вісник*. 2012. № 2 (18). С. 32-39.

150. Методичні рекомендації щодо здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням терористичних актів / О. В. Сенюк та ін. Київ, 2017. 53 с.

151. Методичні рекомендації щодо проведення огляду місця події за участю представників вибухотехнічної лабораторії експертних підрозділів МВС, Державної служби з надзвичайних ситуацій України, інших експертних служб / С. М. Лозова, О. В. Пчеліна. Х.: ХНУВС, 2015. 24 с.

152. Молчанова Ганна. Кілери не камікадзе і не ідіоти – інтерв'ю з охоронцем // Obozrevatel.ua / Розслідування. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/kileri-ne-kamikadze-i-ne-idioti-intervyu-z-ohorontsem.htm> (дата звернення: 24.10.2018).

153. Молчанова Ганна. Україні загрожує нова хвиля замовних убивств – охоронець // Obozrevatel.ua / Розслідування. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/ukraini-zagrozhue-nova-hvilya-zamovnih-ubivstv-ohoronets.htm> (дата звернення: 24.10.2018).

154. Москаленко Г. В. Етапи розслідування злочинів: криміналістичний аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2013. 207 с.

155. Москаленко Г. В. Поняття та особливості етапів розслідування злочинів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 49. С. 376-380.

156. Моторный И. Д. Теоретико-прикладные основы применения средств и методов криминалистической взрывотехники в борьбе с терроризмом. М., 1999. 199 с.

157. Невский С. А. Борьба с незаконным оборотом оружия. М.: «Юрлитинформ», 2003. 200 с.

158. Облаков А. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений и криминалистические ситуации: учебное пособие. Хабаровск: Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1985. 88 с.

159. Образцов В. А. Основы криминалистики: учебник. М.: Юристъ, 1995. 231 с.

160. Образцов В. А. Теоретические основы раскрытия преступлений, связанных с ненадлежащим использованием профессиональных функций в сфере производства. Иркутск: Иркутский ун-т, 1985. 108 с.

161. Огляд місця події: виявлення та вилучення об'єктів біологічного походження: Методичні рекомендації / Міністерство внутрішніх справ України, Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр; [авт.-упоряд.: С. І. Перлін, С. О. Шевцов, Н. М. Косміна, В. В. Іонова]. Х.: ФО-П Чальцев О. В., 2009. 100 с.

162. Одерій О. В. Криміналістична характеристика злочинів проти довкілля: проблеми побудови та використання. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2012. Випуск 12. С. 51-60.

163. Одерій О. В. Початок досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля: теоретико-організаційний аспект. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 2014. Вып. 59. С. 177-187.

164. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля: монографія. Х.: Діса-плюс, 2015. 528 с.

165. Озар В. Г. Особливості тактики допиту потерпілого від катування // Форум права. 2015. № 3. С. 156-161. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_3_29.pdf (дата звернення: 19.11.2018).

166. Онищук Федір. Убивство Шеремета. Про що забув сказати прокурор Матіос // Главком. URL: <https://glavcom.ua/publications/ubivstvo-sheremeta-pro-shcho-zabuv-skazati-prokuror-matios--364237.html> (дата звернення: 24.10.2018).

167. Особливості збирання у досудовому провадженні біологічних слідів людини: метод. рек. / [Фурман Я. В., Юсупов В. В., Котляренко Л. Т., Дмитрук Р. С.]. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 44 с.

168. Павлюк О. Слідова картина та типова обстановка вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їхнім майном. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 299-303.

169. Патрелюк Д. А. Предмет допиту у кримінальних провадженнях про незаконні заволодіння транспортними засобами, що вчинені неповнолітніми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 26. С. 260–263.

170. Перлін В. С. Методика розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2018. 264 с.

171. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93-103.

172. Погорецький М. О., Ленко М. О., Сергєєва Д. Б. Процесуальні та криміналістичні засади початкового етапу розслідування терористичних актів, вчинених з використанням саморобного вибухового пристрою: монографія. К.: Алерта, 2014. 300 с.

173. Поддубная О. А. Расследование преступлений на первоначальном этапе (Уголовно-процессуальные и организационные вопросы): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ростов-на-Дону, 2002. 288 с.

174. Поліщук В. В., Мельник Р. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв та об'єктів, перероблених у вогнепальну зброю: монографія. К.: «Центр учбової літератури», 2017. 174 с.

175. Польщиков В. В. Особливості криміналістичної характеристики нерозкритих вбивств та їх розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2010. 214 с.

176. Порубов Н. И. Допрос на предварительном следствии. *Публичное и частное право*. 2010. Вып. II (VI). С. 127-133.

177. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08.10.2001 № 397, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 01.03.2002 за № 219/6507. *Офіційний вісник України*. 2002. № 10. Стор. 275. Стаття 493. Код акта 21805/2002.

178. Приходько Ю. Особливості техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами. *Visegrad Journal of Yuman Rights*. 2015. № 5/1. С. 106-113.

179. Приходько Ю. П. Виявлення та фіксація слідів вибухових пристроїв як джерело інформації про скоєний злочин. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 2015. Вып. 60. С. 357-370.

180. Приходько Ю. П. Характеристика слідів застосування вибухових пристроїв на місці кримінального вибуху. *Молодий вчений*. 2015. № 10 (25). Частина 2. С. 125-128.

181. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної

поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 31.07.2017 за № 937/30805. *Офіційний вісник України*. 2017. № 67. Стор. 35. Стаття 2019. Код акта 86911/2017.

182. Про затвердження Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2014 № 653, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 28.07.2014 за № 870/25647. *Офіційний вісник України*. 2014. № 62. Стор. 127. Стаття 1716. Код акту 73387/2014.

183. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1377, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 01.12.2015 за № 1498/27943. *Офіційний вісник України*. 2015. № 99. Стор. 236. Стаття 3406. Код акта 79799/2015.

184. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ Міністерства внутрішніх справ від 03.11.2015 № 1339, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 06.11.2015 за № 1392/27837. *Офіційний вісник України*. 2015. № 92. Стор. 337. Стаття 3148. Код акту 79486/2015.

185. Про затвердження Інструкції про порядок приймання, реєстрації та розгляду в Службі безпеки України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення: наказ Центрального управління Служби безпеки України від 16.11.2012 № 515, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04.12.2012 за № 2022/22334. *Офіційний вісник України*. 2012. № 96. Стор. 140. Стаття 3894. Код акта 64866/2012.

186. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 за № 705/3145. *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. Стор. 172. Стаття 1715. Код акта 6348/1998.

187. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 № 139, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 05.05.2016 за № 680/28810. *Офіційний вісник України*. 2016. № 46. Стор. 48. Стаття 1674. Код акта 82148/2016.

188. Про затвердження Порядку прийняття та обліку в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ Міністерства юстиції України від 02.02.2017 № 254/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 02.02.2017 за № 140/30008. *Офіційний вісник України*. 2017. № 11. Стор. 66. Стаття 331. Код акта 84833/2017.

189. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Стаття 303.

190. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 1.

191. Пряхін Є. В. Слідча тактика: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 116 с.

192. Птушкін Д. А. Розслідування шахрайства, вчиненого щодо об'єктів нерухомого майна громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Дніпро, 2018. 22 с.

193. Пчеліна О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2 (89). С. 145-156.

194. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Х., 2017. 568 с.

195. Пчеліна О. В. Теоретичні основи формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності: монографія. Харків: ТОВ «В справі», 2017. 524 с.

196. Пчеліна О. В. Щодо початкового етапу розслідування злочинів у сфері службової діяльності // Реформування інститутів права і держави: теоретичні та практичні підходи: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 20 квітня 2016 року. Матеріали круглого столу «Філософсько-правова концепція правового простору», м. Тернопіль, 18 березня 2016 року. Тези наукових доповідей. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2016. С. 95-98.

197. Пчеліна О. Тактичні операції під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 290-294.

198. Ревенко О. І. Особливості початку досудового розслідування незаконного видобування вугілля. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 4. С. 263-267.

199. Резнікова Г. І. Особа злочинця у структурі криміналістичної характеристики злочинів щодо розголошення професійних таємниць. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2013. Випуск 6. Том 2. С. 127-131.

200. Резнікова О. І. Віктимологічне пізнання особи у криміналістиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.09. Х., 2015. 23 с.

201. Резнікова О. І. Віктимологічне пізнання особи у криміналістиці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2015. 265 с.

202. Россинская Е. Р. Криминалистика: Вопросы и ответы: учеб. пособие для вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 351 с.
203. Рудницька Ю. В. Криміналістична характеристика місць крадіжок, вчинених неповнолітніми. Наукові читання – 2014: наук.-теорет. зб. Житомир: ЖНАЕУ, 2014. Т. 2. С. 145-147.
204. Саінчин О. С. Особливості приватної методики розкриття убивств, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї, вибухових пристроїв і вибухових речовин. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 3-4. С. 303-308.
205. Саінчин О. С. Розкриття і розслідування умисних убивств: концептуальні і практичні основи: монографія. Одеса: Юрид. л-ра, 2004. 408 с.
206. Саінчин О. С. Розслідування умисних вбивств: теорія та практика: монографія. Одеса: СПД Бровкін О. В., 2012. 408 с.
207. Саінчин О. С. Розслідування умисних вбивств: теорія та практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. Запоріжжя, 2011. 38 с.
208. Саінчин С. О. Криміналістична характеристика вбивств, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї чи вибухових пристроїв. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2003. Випуск 24. С. 25-30.
209. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К.: Кондор, 2008. 588 с.
210. Салтевський М. В., Лукашевич В. Г., Глібко В. М. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. К., 1994. 180 с.
211. Сахарова Е. Г. Общие вопросы расследования преступлений, связанных с причинением вреда здоровью. *Концепт*. 2015. Т. 13. С. 3996–4000. URL: <http://e-koncept.ru/2015/85800.htm> (дата звернення: 19.06.2018).
212. Селиванов Н. А. Вещественные доказательства: монография. М.: Юрид. лит., 1971. 200 с.
213. Селиванов Н. А. Криминалистическая характеристика убийств, совершенных по найму: пособие для следователей. М.: Лига Разум, 1998. 224 с.

214. Селиванов Н. А. Советская криминалистика: система понятий. М.: Юрид. лит., 1982. 152 с.
215. Сенченко Н. М. Оцінка висновку експерта в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2014. Випуск 4. Том 2. С. 243-247.
216. Сергеев Л. А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. М., 1966. 21 с.
217. Синчук В. Л. Кореляційні залежності між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у методиці розслідування вбивств: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Х., 2004. 21 с.
218. Синчук О. В. Роль типових версій у розслідуванні вбивств на замовлення. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2013. Випуск 13. С. 115-125.
219. Слободянюк Б. К. Обстановка та слідова картина умисного знищення або пошкодження чужого майна як елементи криміналістичної характеристики // Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 4. С. 257-259. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2015/70.pdf (дата звернення: 05.08.2018).
220. Старушкевич А. В. Криміналістичний аналіз слідової картини сексуальних вбивств. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2004. Вип. 62. С. 92-98.
221. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: монографія/за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора А. Ф. Волобуєва. Х.: Вид-во ХНУВС, 2012. 382 с.
222. Степанюк Р. Л. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 236-245.
223. Степанюк Р. Л. Сутність і практичне значення криміналістичної характеристики злочинів // Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 5. С. 386-388. URL: http://www.pap.in.ua/5_2014/117.pdf (дата звернення: 07.10.2018).

224. Степанюк Р. Л. Типові тактичні операції в методиці розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері. *Право і Безпека*. 2012. № 1 (43). С.204-208.

225. Танасевич В. Г., Образцов В. А. О криминалистической характеристике преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1976. Вып. 25. С. 97-104.

226. Тарасов М. Ю. Расследование уголовных дел об убийствах: процессуальные и криминалистические вопросы: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Москва, 2003. 25 с.

227. Татарин Н. М. Криміналістична характеристика самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва // *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С. 135-139. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2014/42.pdf (дата звернення: 05.11.2018).

228. Тихоненко В. М. Криміналістична характеристика особи злочинця в злочинах, передбачених ст. 355 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія ПРАВО*. 2014. Випуск 28. Том 3. С. 123-128.

229. Тімченко І. С. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисного випуску на ринок України небезпечної продукції. *Молодий вчений*. № 12 (15). С. 285-288.

230. Тіщенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. Х., 2003. 51 с.

231. Тіщенко В. В. Слідчі ситуації в методиці розслідування злочинів: поняття, класифікація, значення. Актуальні проблеми держави і права. 2004. Вип. 22. С. 961-965.

232. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.

233. Тіщенко В. Криміналістичне значення подальшого етапу розслідування корисливо-насильницьких злочинів. *Право України*. 2003. № 3. С. 131-133.

234. Торопов С. О., Сафонов Д. А. Криміналістична характеристика злочинів, передбачених ст. 270-1 ККУ // *Форум права*. 2012. № 3. С. 758-762. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_3_131 (дата звернення: 05.11.2018).

235. У Черкасах в авто підірвали бізнесмена: що про нього відомо // *Obozrevatel.ua* / Розслідування. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/u-cherkasah-zaginu-v-vidomij-biznesmen-avto-zletilo-v-povitrya.htm> (дата звернення: 24.10.2018).

236. Убивство Шеремета: За 2 года расследования у следствия нет доказательной базы // *Украинская правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2018/04/13/7177567/> (дата звернення: 18.09.2018).

237. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть общая. Ф. Г. Бурчак и др. Киев: «Наукова думка», 1985. 447 с.

238. Усанов И. В. Проблемы раскрытия и расследования серийных убийств на сексуальной почве. М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2005. 160 с.

239. Ухвала Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 21.03.2008 № 5-106к08 // Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1676324> (дата звернення: 14.09.2018).

240. Ухвала Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 29.04.2010 № 5-1651к10-1 // Інформаційно-правові системи «Ліга:Закон», 2018. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/C001603?_ga=2.65343918.1896447034.1543270063-92389845.1535300656 (дата звернення: 11.10.2018).

241. Ухвала Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 05.07.2011 № 5-45к11 // Інформаційно-правові системи

«Ліга:Закон», 2018. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/C004982?an=11> (дата звернення: 11.10.2018).

242. Филиппов А. Г. Проблемы криминалистики. Избранные статьи. М.: Юрлитинформ, 2007. 352 с.

243. Хазиев Ш. Н. Криминалистическое моделирование неизвестного преступника по его следам: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. М., 1984. 24 с.

244. Харченко Є. В. Тактика слідчого експерименту за участю неповнолітніх підозрюваних. *Право і суспільство*. 2015. № 4. Частина 4. С. 223-229.

245. Хмыров А. А. Криминалистическая характеристика преступления и пути доказывания по уголовному делу. Правоведение. 1978. № 3. С. 59-66.

246. Хмыров А. А. Расследование хищений социалистического имущества, совершаемых должностными лицами: учебное пособие. Краснодар: Кубанский гос. ун-т, 1985. 112 с.

247. Центров Е. Е. Криминалистическое учение о потерпевшем. М.: Изд-во МГУ, 1988. 158 с.

248. Чельшева О. В. Механизм преступления и криминалистическая характеристика. *Вестник криминалистики*. 2004. Вып. 2 (10). С. 11-17.

249. Чернявський С. С., Фінагєєв В. О. Проблеми тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 179-185.

250. Четвертак Д. Ю. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють приховування злочинів. *Право і Безпека*. 2015. № 2 (57). С. 139-143.

251. Чичиркіна С. П. Особливості проведення слідчих дій на початковому етапі розслідування при виявленні приховування злочинів у сфері службової діяльності. *Право та управління*. 2011. № 2. С. 387-396.

252. Чорний Г. О. Особливості тактики дії спеціаліста при огляді місця події, пов'язаного з вибухом. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2016. Випуск 21. С. 167-170.

253. Чурилов С. Н. Методика расследования преступлений. Общие положения. М.: Юстицинформ, 2009. 232 с.

254. Шаповал О. В. Особливості організаційно-тактичного забезпечення обшуку під час розслідування економічних злочинів. *Судова апеляція*. 2016. № 4 (45). С. 71-79.

255. Шевчук В. Вплив етапу розслідування на розробку тактичних операцій. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 4. С. 48-53.

256. Шевчук В. М. Значення тактичних завдань для формування тактичних операцій. *Юридична наука*. 2014. № 3. С. 7-16.

257. Шевчук В. М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики: монографія. Х.: Гриф, 2003. 280 с.

258. Шевчук В. М. Слідчі ситуації та їх вплив на розробку тактичних операцій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 6-3. Том 2. С. 125-129.

259. Шевчук В. М. Теоретичні основи формування та реалізації тактичних операцій у криміналістиці: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 2013. 526 с.

260. Шепітько В. Ю. Криміналістика: курс лекцій. Харьков : Одиссей, 2005. 368 с.

261. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Одиссей, 2013. 232 с.

262. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Х.: Харків юридичний, 2007. 432 с.

263. Шепітько В. Ю. та ін. Соціально-психологічні характеристики особи злочинця в криміналістиці: проблеми використання типології та можливостей

моделювання. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2005. Вип. 5. С. 5-11.

264. Шепітько В. Ю. Тактика допиту: текст лекції. Х.: Українська юридична академія, 1992. 23 с.

265. Шошин С. В. Расследование убийств: монография. Ростов-на-Дону: Феникс, 2011. 346 с.

266. Шульга А. О. Основи методики розслідування вбивств на замовлення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2003. 20 с.

267. Щербаковський М. Г., Разумов Е. О., Волкова А. Е. Криміналістична тактика : навч. посібник з підгот. до практ. занять з криміналістики. Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1» ТОВ, 2008. 256 с.

268. Яблоков Н. П. Криминалистическая характеристика преступления и типичные следственные ситуации как важные факторы разработки методики расследования преступлений. Вопросы борьбы с преступностью. 1979. Вып. 30. С. 110-122.

269.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

для опитування прокурорів, слідчих та працівників оперативних підрозділів Національної поліції з приводу особливостей виявлення та розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв

Шановні колеги! У Національній академії внутрішніх справ проводиться дослідження з метою розробки дієвої науково-обґрунтованої методики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. При цьому важливим є врахування Вашого досвіду і міркувань щодо визначення цих особливостей, проблем та шляхів їх вирішення. Вдячні Вам за те, що ви погодилися заповнити дану анкету (для відповіді необхідно обвести номер певного варіанту або декількох варіантів, або відповісти у вільній формі запису).

1. Що є підставою початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв?

1.1. Заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення

1.2. Безпосереднє виявлення працівниками оперативних підрозділів у ході проведення оперативно-розшукових заходів

1.3. Безпосереднє виявлення слідчим, прокурором, судом, тобто матеріали, виділені з інших кримінальних проваджень

2. Що викликало у Вас найбільші труднощі при розслідуванні злочинів зазначеного виду?

2.1. Велика кількість кримінальних проваджень, що знаходяться у віданні

2.2. Великий обсяг роботи за даною категорією кримінальних проваджень

2.3. Відсутність досвіду з виявлення та розслідування вказаних злочинів

2.4. Необхідність розслідування у рамках одного кримінального провадження комплексу протиправних діянь

2.5. Відсутність/недосконалість методичних рекомендацій щодо розслідування такого виду злочинів

2.6. Незадовільні умови праці

2.7. Вкажіть інше _____

3. Які з наступних факторів впливають на особливості слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв?

- 3.1. Повнота вихідної інформації щодо події злочину
- 3.2. Повнота вихідної інформації щодо особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину
- 3.3. Підстави початку досудового розслідування

4. Які слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові), інші процесуальні дії та заходи забезпечення кримінального провадження є найбільш ефективними на початковому етапі розслідування злочинів указаної категорії?

- 4.1. Відібрання пояснення від правопорушника
- 4.2. Допит свідків
- 4.3. Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб
- 4.4. Тимчасовий доступ до речей і документів
- 4.5. Тимчасове вилучення майна
- 4.6. Проведення обшуку
- 4.7. Огляд
- 4.8. Пред'явлення особи для впізнання
- 4.9. Слідчий експеримент
- 4.10. Залучення експерта

5. Чи викликає труднощі встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні?

- 5.1 Викликає
- 5.2 Не викликає
- 5.3 Викликає частково

6. Які слідчі (розшукові), інші процесуальні дії та заходи забезпечення кримінального провадження є найбільш ефективними на наступному етапі розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв?

- 6.1. Допит підозрюваного
 - 6.2. Запобіжні заходи
 - 6.3. Залучення експерта
 - 6.4. Проведення повторних допитів свідків, підозрюваного
 - 6.5. Інше _____
-

7. Чи погоджуєтеся Ви з необхідністю виділення етапу початку досудового розслідування, який полягає в попередній перевірці інформації про вчинення злочинів?

- 7.1. Так
- 7.2. Ні

8. Які варіанти поведінки підозрюваного зустрічалися Вам при невизнанні ним вини (чи визнанні її частково)?

- 8.1. Посилання на неправомірні дії державних правоохоронних органів

8.2. Посилання на вчинення злочину сторонніми особами (в т. ч. тими, яких слідству не вдалося встановити)

8.3. Відмова від будь-яких пояснень і свідчень

8.4. Інше _____

9. У чому, на Вашу думку, виражається взаємодія слідчих і оперативних підрозділів під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв?

9.1. Здійсненні належного оперативного супроводження

9.2. Проведенні оперативно-розшукових заходів за дорученням слідчого щодо встановлення місця перебування особи, яка ухиляється від притягнення до кримінальної відповідальності

9.3. Виконанні доручення слідчого про проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій

9.4. Сприянні слідчому під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій

9.5. Створенні та діяльності в рамках СОГ

9.6. Вказати інше _____

10. На чому повинне базуватися оперативне супроводження досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв?

10.1. Постійному обміні інформацією

10.2. Спільному обговоренні, аналізі й оцінці наявних матеріалів

10.3. Консультуванні з приводу різного роду

10.4. Спільному плануванні своєї діяльності

11. Чи погоджуєтеся з необхідністю здійснення підготовки до проведення допиту?

11.1. Так

11.2. Ні

11.3. У разі відсутності підготовки до допиту, поясніть причини такої поведінки _____

12. Які дії повинна включати в себе підготовка до допиту?

12.1. Ознайомлення з матеріалами кримінального провадження

12.2. Визначення кола обставин, що підлягають з'ясуванню в ході допиту

12.3. Визначення кола учасників допиту й їх запрошення

12.4. Ознайомлення з характеристикою особи допитуваного

12.5. Визначення черговості допиту

12.6. Підготовка матеріально-технічного оснащення допиту

12.7. Вибір часу й місця проведення допиту

12.8. Прогнозування імовірних способів поведінки учасників допиту й планування відповідних заходів реагування на них

12.9. Підготовка наявних доказів

12.10. Отримання консультацій з приводу спеціальних знань

12.11. Вкажіть інше _____

13. Які, на Вашу думку, варто використовувати прийоми допиту підозрюваного?

13.1. Створення уявлення про інформованість слідчого

13.2. Вибір послідовності постановки різного роду запитань

13.3. Постановка контрольних і деталізуючих питань

13.4. Пред'явлення окремих доказів

13.5. Указівка на суперечливість його свідчень іншим доказам у кримінальному провадженні

13.6. Проведення повторного допиту

13.8. Вкажіть інше _____

14. Які, на Вашу думку, варто використовувати прийоми допиту потерпілого-жертву замаху на вбивство?

14.1. Роз'яснення суті протиправного діяння, вчиненого по відношенню до потерпілого, та можливості його повтору з метою досягнення злочинної мети, яка полягає в загоді йому смерті

14.2. Переконавання у невідворотності покарання тільки за умови повної співпраці з органами досудового розслідування

14.3. Постановка деталізуючих питань

14.4. Постановка нагадуючих питань

14.5. Демонстрація окремих доказів

14.6. Вкажіть інше _____

15. В яких випадках Ви приймаєте рішення про проведення одночасного допиту двох чи більше раніше допитаних осіб і чим аргументуєте таке рішення?

16. Вкажіть, будь ласка, Ваші пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв:

Дякуємо Вам за допомогу!

Додаток Б

ІНФОРМАЦІЙНА КАРТА

на кримінальне провадження (кримінальну справу) щодо умисного вбивства, учинене на замовлення з використанням вибухових пристроїв

Архів суду _____

Орган розслідування _____

Номер кримінального провадження (архівної кримінальної справи), дати його початку і закінчення _____

Коротка фабула справи _____

Примітка: Позначення відповідей в інформаційній карті здійснюється шляхом округлення числового шифру, що відповідає обраному варіанту відповіді на досліджуване питання. Деякі питання передбачають відповідь у декількох варіантах чи у текстовій формі.

№ з/п	Зміст питання, що досліджується	Можливі варіанти відповідей на питання	Число-вий шифр
1	2	3	4
1.	Сліди злочину	Сліди вибуху на тілі й одязі жертви	1
		Сліди вибуху в елементах обстановки навколишнього середовища	2
		Знаряддя та засоби злочину	3
		Сліди людини, знарядь і засобів злочину	4
		Мікрооб'єкти	5
		Звуко-, відеозаписи на засобах технічної фіксації та носіях інформації	6
		Переписка співучасників злочину за допомогою програмного	7

		забезпечення з розповсюдження інформації в електронному вигляді Ідеальні сліди	8
2.	Місце вчинення злочину	Місто Село/селище міського типу Автомобілі жертв і автостоянки Придворова та придомова території Жилі й офісні приміщення	9 10 11 12 13
3.	Час вчинення злочину	Вранці Вдень Увечері Вночі	14 15 16 17
4.	Особа потерпілого	Чоловік Жінка Громадян України Іноземець	18 19 20 21
5.	Структура групи осіб	Замовник – посередник–виконавець Замовник -виконавець	22 23
6.	Особа замовника	Чоловік Жінка Громадянин України Іноземець Працевлаштований Офіційно не працевлаштований Раніше судимий Раніше не судимий Вища освіта Професійно-технічна освіта Повна загальна середня освіта Базова середня освіта Одружений Неодружений	24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37
7.	Морально-психологічні якості замовника	Корисливий мотив З мотивів помсти Через особисту неприязнь до жертви	38 39 40
8.	Особа посередника	Чоловік Жінка Громадянин України Іноземець Працевлаштований	41 42 43 44 45

		Офіційно не працевлаштований	46
		Раніше судимий	47
		Раніше не судимий	48
		Вища освіта	49
		Професійно-технічна освіта	50
		Повна загальна середня освіта	51
		Базова середня освіта	52
9.	Особа виконавця	Чоловік	53
		Жінка	54
		Громадянин України	55
		Іноземець	56
		Працевлаштований	57
		Офіційно не працевлаштований	58
		Раніше судимий	59
		Раніше не судимий	60
		Вища освіта	61
		Професійно-технічна освіта	62
		Повна загальна середня освіта	63
		Базова середня освіта	64
		Одружений	65
		Неодружений	66
		Віком 20-35 років	67
		Віком 36-50 років	68
		У віці 51 рік і більше	69
10.	Спосіб підготовки	Вступ у зговір з іншими особами для попередньої домовленості про спільне вчинення протиправних діянь	70
		Розподіл ролей між співучасниками	71
		Вивчення способу життя потерпілих осіб	72
		Вибір засобів скоєння правопорушень	73
		Підшукування знарядь злочину	74
			75
11.	Спосіб вчинення злочину	Використання вибухового пристрою дистанційно	76
		Використання некерованого вибухового пристрою	77
12.	Дії з приховування злочину	Вживаються	78
		Не вживаються	79
13.	Джерело інформації про злочин	Заява потерпілих осіб	80
		Рапорти працівників правоохоронних органів про безпосереднє виявлення ними	81

		ознак такого кримінального правопорушення	
14.	Слідчі (розшукові), інші процесуальні дії, заходи забезпечення кримінального провадження на початковому етапі розслідування	Допит свідка Допит потерпілого Відібрання пояснення від ймовірного підозрюваного Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб Пред'явлення для впізнання Огляд Обшук Тимчасовий доступ до речей і документів (в т.ч. виїмка) Тимчасове вилучення майна Проведення судових експертиз	82 83 84 85 86 87 88 89 90 91
15.	Свідками виступали	Члени сім'ї, близькі родичі, друзі Колеги за місцем роботи Інші наймані працівники Очевидці події Особи, поінформовані про окремі обставини вчиненого кримінального правопорушення Обізнані особи Особи, які виявили та/чи припинили протиправне діяння Особи, які залучалися до проведення слідчих (розшукових) дій у якості понятих	92 93 94 95 96 97 98 99
16.	Чи проводяться одночасні допити двох чи більше раніше допитаних осіб у випадку наявності суперечливих показів	Так Ні Результат досягнений (усунено протиріччя між показами осіб шляхом схилення особи, котра дає неправдиві свідчення, до дачі правдивих показань) Не досягнуто результату (розбіжності між свідченнями не були усунені)	100 101 102 103
17.	Допит підозрюваного проводився у вигляді	Вільної розповіді Питально-відповідної форми Змішаної форми	99 100 101
18.	При допиті підозрюваного застосовувалось	Використання суперечностей в показаннях інших учасників кримінального провадження Використання суперечностей, що	102 103

		наявні в матеріалах досудового розслідування та отриманих показаннях Детальна фіксація показань Надання можливості ознайомитись з речовими доказами Посилання на свідчення інших учасників технології пртиправної діяльності Конкретизація показань щодо окремих фактів порушення законодавства Постановка уточнюючих запитань Відеозйомка і (чи) звукозапис ходу допиту Власноручний запис допитуваним своїх показань	104 105 106 107 108 109 110
19.	Проводилося пред'явлення особи для впізнання	За умов взаємного візуального спостереження За фотознімками	111 112
20.	Для впізнання пред'являлися	Свідкові пред'являли для впізнання підозрюваного Свідкові пред'являли для впізнання свідка	113 114
21.	Проводився обшук	Житлових приміщень особи Нежитлових приміщень особи Іншого володіння особи Особисті обшуки	115 116 117 118
22.	Слідчий експеримент проводився	За участю підозрюваного За участю свідка	119 120
23.	Призначення і види судових експертиз	Судово-медична Вибухотехнічна Експертиза відеозапису Трасологічна Інші	121 122 123 124 125
24.	Інші відомості у кримінальному провадженні, що заслуговують на увагу:		

Додаток В

Результати узагальнення матеріалів слідчої та судової практики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв

Таблиця В. 1

Підсумки проведення анкетування щодо особливостей розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв

1. Анкетування проведено серед прокурорів, слідчих та працівників оперативних підрозділів Національної поліції з Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Харківської, Чернігівської областей.

2. Загалом в анкетуванні взяли участь 234 респондента, з них 41 прокурор, 193 слідчих, працівників оперативних підрозділів Національної поліції.

№ з/п	Зміст питання, що досліджується	Можливі варіанти відповідей на запитання	Результати (%)
1.	Що є підставою початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв?	Заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення Безпосереднє виявлення працівниками оперативних підрозділів у ході проведення оперативно-розшукових заходів Безпосереднє виявлення слідчим, прокурором, судом, тобто матеріали, виділені з інших кримінальних проваджень	91,5 6 2,5

2.	Що викликало у Вас найбільші труднощі при розслідуванні злочинів зазначеного виду?	Велика кількість кримінальних проваджень, що знаходяться у віданні	78,2
		Великий обсяг роботи за даною категорією кримінальних проваджень	81,7
		Відсутність досвіду з виявлення та розслідування вказаних злочинів	68,8
		Необхідність розслідування у рамках одного кримінального провадження комплексу протиправних діянь	34,2
		Відсутність/недосконалість методичних рекомендацій щодо розслідування такого виду злочинів	100
		Незадовільні умови праці	96,2
3.	Які з наступних факторів впливають на особливості слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв?	Повнота вихідної інформації щодо події злочину	100
		Повнота вихідної інформації щодо особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину	100
		Підстави початку досудового розслідування	100
4.	Які слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові), інші процесуальні дії та заходи забезпечення кримінального провадження є найбільш ефективними на початковому етапі розслідування злочинів указаної категорії?	Відібрання пояснення від правопорушника	100
		Допит свідків	100
		Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб	18,8
		Тимчасовий доступ до речей і документів	19,6
		Тимчасове вилучення майна	2,1
		Проведення обшуку	47,9
		Огляд	100
		Пред'явлення особи для впізнання	34,2
		Слідчий експеримент	12,8
		Залучення експерта	100

5.	Чи викликає труднощі встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні?	Викликає Не викликає Викликає частково	5,5 93,6 0,9
6.	Які слідчі (розшукові), інші процесуальні дії та заходи забезпечення кримінального провадження є найбільш ефективними на наступному етапі розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв?	Допит підозрюваного Запобіжні заходи Залучення експерта Проведення повторних допитів свідків, підозрюваного	100 85 53 31,2
7.	Чи погоджуєтеся Ви з необхідністю виділення етапу початку кримінального провадження, який полягає в попередній перевірці інформації про вчинення злочинів?	Так Ні	98,3 1,7
8.	Які варіанти поведінки підозрюваного зустрічалися Вам при невизнанні ним вини (чи визнанні її частково)	Посилання на неправомірні дії правоохоронних органів Посилання на вчинення злочину сторонніми особами (в т. ч. тими, яких слідству не вдалося встановити) Відмова від будь-яких пояснень і свідчень	64,1 38 88
9.	У чому, на Вашу думку, виражається взаємодія слідчих і оперативних підрозділів під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв?	Здійсненні належного оперативного супроводження Проведенні оперативно-розшукових заходів за дорученням слідчого щодо встановлення місця перебування особи, яка ухиляється від притягнення до кримінальної	100 100

		відповідальності Виконанні доручення слідчого про проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій Сприянні слідчому під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій Створенні та діяльності в рамках СОГ	100 56,8 100
10.	На чому повинне базуватися оперативне супроводження досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв?	Постійному обміні інформацією Спільному обговоренні, аналізі й оцінці наявних матеріалів Консультуванні з приводу різного роду Спільному плануванні своєї діяльності	100 91,9 47,9 84,2
11.	Чи погоджуєтеся з необхідністю здійснення підготовки до проведення допиту?	Так Ні: Через завантаженість Через очевидність обставин події кримінального правопорушення Через нескладність кримінального провадження Через відсутність супротиву з боку допитуваного У зв'язку з достатнім досвідом розслідування умисних вбивств та інших корисливих злочинів	24,8 75,2 100 57,4 24,4 85 43,2
12.	Які дії повинна включати в себе підготовка до допиту?	Ознайомлення з матеріалами кримінального провадження Визначення кола обставин, що підлягають з'ясуванню в ході допиту Визначення кола учасників допиту й їх запрошення	100 99,6 100

		Ознайомлення з характеристикою особи допитуваного	94
		Визначення черговості допиту	98,3
		Підготовка матеріально-технічного оснащення допиту	100
		Вибір часу й місця проведення допиту	100
		Прогнозування імовірних способів поведінки учасників допиту й планування відповідних заходів реагування на них	79,5
		Отримання консультацій з приводу спеціальних знань	76,1
13.	Які, на Вашу думку, варто використовувати прийоми допиту підозрюваного?	Створення уявлення про інформованість слідчого	85,6
		Вибір послідовності постановки різного роду запитань	100
		Постановка контрольних і деталізуючих питань	100
		Пред'явлення окремих доказів	69,2
		Указівка на суперечливість його свідчень іншим доказам у кримінальному провадженні	79,1
		Проведення повторного допиту	80,8
14.	Які, на Вашу думку, варто використовувати прийоми допиту потерпілого-жертву замаху на вбивство?	Роз'яснення суті протиправного діяння, вчиненого по відношенню до потерпілого, та можливості його повтору з метою досягнення злочинної мети, яка полягає в заподіянні йому смерті	94,4
		Переконання у невідворотності покарання тільки за умови повної співпраці з органами	100

		досудового розслідування Постановка деталізуючих питань Постановка нагадуючих питань Демонстрація окремих доказів	100 91,5 71,8
15.	В яких випадках Ви приймаєте рішення про проведення одночасного допиту двох чи більше раніше допитаних осіб і чим аргументуєте таке рішення?	В усіх випадках виникнення розбіжностей у показаннях учасників кримінального провадження	100
16.	Вкажіть будь-ласка Ваші пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв:	Підвищення якості здійснення оперативного супроводу досудового розслідування злочинів Покращення матеріально-технічного забезпечення діяльності слідчих органів Національної поліції Розвантаження слідчих працівників за рахунок зменшення кількості кримінальних проваджень, що знаходяться у їх віданні	41,9 38,9 76,1

Таблиця В. 2

**Результати узагальнення матеріалів кримінальних проваджень
(кримінальних справ) щодо умисних вбивств, учинених на замовлення з
використанням вибухових пристроїв**

№ з/п	Зміст питання, що досліджується	Можливі варіанти відповідей на питання	Результати (%)
1	2	3	4
1.	Сліди злочину	Сліди вибуху на тілі й одязі жертви Сліди вибуху в елементах обстановки навколишнього середовища Знаряддя та засоби злочину Сліди людини, знарядь і засобів злочину Мікрооб'єкти Звуко-, відеозаписи на засобах технічної фіксації та носіях інформації Переписка співучасників злочину за допомогою програмного забезпечення з розповсюдження інформації в електронному вигляді Ідеальні сліди	93,6 93,6 100 25,5 100 31,9 29,8 100
2.	Місце вчинення злочину	Місто Село/селище міського типу Автомобілі жертв і автостоянки Придворова та придомова території Жилі й офісні приміщення	89,4 10,6 53,2 36,2 10,6
3.	Час вчинення злочину	Вранці Вдень Увечері Вночі	38,3 34 17,1 10,6
4.	Особа потерпілого	Чоловік Жінка Громадян України	100 - 89,4

		Іноземець	10,6
5.	Структура групи осіб	Замовник – посередник–виконавець	66
		Замовник -виконавець	34
6.	Особа замовника	Чоловік	100
		Жінка	-
		Громадянин України	97,9
		Іноземець	2,1
		Працевлаштований	100
		Офіційно не працює	-
		Раніше судимий	23,4
		Раніше не судимий	76,6
		Вища освіта	83,3
		Професійно-технічна освіта	11,1
		Повна загальна середня освіта	5,6
		Базова середня освіта	-
		Одружений	87,2
		Неодружений	12,8
7.	Морально-психологічні якості замовника	Корисливий мотив	89,3
		3 мотивів помсти	4,3
		Через особисту неприязнь до жертви	6,4
8.	Особа посередника	Чоловік	100
		Жінка	-
		Громадянин України	100
		Іноземець	-
		Працевлаштований	95,7
		Офіційно не працює	4,3
		Раніше судимий	6,4
		Раніше не судимий	93,6
		Вища освіта	12,8
		Професійно-технічна освіта	46,8
		Повна загальна середня освіта	40,4
		Базова середня освіта	-
9.	Особа виконавця	Чоловік	100
		Жінка	-
		Громадянин України	91,5
		Іноземець	8,5
		Працевлаштований	23,4
		Офіційно не працює	76,6

		Раніше судимий Раніше не судимий Вища освіта Професійно-технічна освіта Повна загальна середня освіта Базова середня освіта Одружений Неодружений Віком 20-35 років Віком 36-50 років У віці 51 рік і більше	21,3 78,7 3,9 9,1 85,1 0,9 66 34 70,2 29,8 -
10.	Спосіб підготовки	Вступ у зговір з іншими особами для попередньої домовленості про спільне вчинення протиправних діянь Розподіл ролей між співучасниками Вивчення способу життя потерпілих осіб Вибір засобів скоєння правопорушень Підшукування знарядь злочину	100 100 91,5 100 100
11.	Спосіб вчинення злочину	Використання вибухового пристрою дистанційно Використання некерованого вибухового пристрою	91,5 8,5
12.	Дії з приховування злочину	Вживаються Не вживаються	95,7 4,3
13.	Джерело інформації про злочин	Заява потерпілих осіб Рапорти працівників правоохоронних органів про безпосереднє виявлення ними ознак такого кримінального правопорушення	91,5 8,5
14.	Слідчі (розшукові), інші процесуальні дії, заходи забезпечення кримінального провадження на початковому етапі розслідування	Допит свідка Допит потерпілого Відібрання пояснення від ймовірного підозрюваного Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб Пред'явлення для впізнання Огляд Обшук	100 100 100 8,5 27,7 100 48,9

		Тимчасовий доступ до речей і документів (в т.ч. виїмка)	8,5
		Тимчасове вилучення майна	100
		Проведення судових експертиз	100
15.	Свідками виступали	Члени сім'ї, близькі родичі, друзі	97,9
		Колеги за місцем роботи	97,8
		Інші наймані працівники	38,3
		Очевидці події	100
		Особи, поінформовані про окремі обставини вчиненого кримінального правопорушення	29,8
		Обізнані особи	10,6
		Особи, які виявили та/чи припинили протиправне діяння	40,4
		Особи, які залучалися до проведення слідчих (розшукових) дій у якості понятих	17
16.	Чи проводяться одночасні допити двох чи більше раніше допитаних осіб у випадку наявності суперечливих показів	Так	100
		Ні	-
		Результат досягнений (усунено протиріччя між показами осіб шляхом схиляння особи, котра дає неправдиві свідчення, до дачі правдивих показань)	29,8
		Не досягнуто результату (розбіжності між свідченнями не були усунені)	70,2
17.	Допит підозрюваного проводився у вигляді	Вільної розповіді	-
		Питально-відповідної форми	6,4
		Змішаної форми	93,6
18.	При допиті підозрюваного застосовувалось	Використання суперечностей в показаннях інших учасників кримінального провадження	23,4
		Використання суперечностей, що наявні в матеріалах досудового розслідування та отриманих показаннях	17
		Детальна фіксація показань	100
		Надання можливості	61,7

		ознайомитись з речовими доказами Посилання на свідчення інших учасників Конкретизація показань щодо окремих фактів порушення законодавства Постановка уточнюючих запитань Відеозйомка і (чи) звукозапис ходу допиту Власноручний запис допитуваним своїх показань	12,8 100 100 31,9 -
19.	Проводилося пред'явлення особи для впізнання	За умов взаємного візуального спостереження За фотознімками	41,2 58,8
20.	Для впізнання пред'являлися	Свідкові пред'являли для впізнання підозрюваного Свідкові пред'являли для впізнання свідка	82,4 17,6
21.	Проводився обшук	Житлових приміщень особи Нежитлових приміщень особи Іншого володіння особи Особисті обшуки	19,1 12,8 2,1 17
22.	Слідчий експеримент проводився	За участю підозрюваного За участю свідка	85 15
23.	Призначення і види судових експертиз	Судово-медична Вибухотехнічна Експертиза відеозапису Трасологічна Інші	100 100 10,6 72,3 100
24.	Інші відомості у кримінальному провадженні, що заслуговують на увагу:	Виникали труднощі з описання ознак зовнішності особи під час проведення допитів	

Додаток Г

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника
Головного слідчого управління
Національної поліції України

кандидат юридичних наук
заслужений юрист України

М.С. Цуцкірідзе

03 вересня 2018 року

А К Т

**впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування
матеріалів дисертаційного дослідження**

аспіранта Донецького юридичного інституту МВС України

Вороніна Володимира Івановича

**на тему: «РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ, УЧИНЕНИХ НА
ЗАМОВЛЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ»**

**зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Комісія у складі: заступника начальника відділу ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Мірковця Дмитра Михайловича, заступника начальника відділу ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Шевчишена Артема Вікторовича, старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України Борця Ігоря Володимировича розглянула матеріали дисертаційного дослідження аспіранта Донецького юридичного інституту МВС України Вороніна Володимира Івановича на тему: «Розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв».

Воронин В.И. Криминалистическая характеристика умышленных убийств, совершенных по заказу с использованием взрывных устройств. *Право и политика*. 2017. № 3. С. 113-117.

Воронін В.І. Використання спеціальних знань під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв // Юридична наука: виклики і сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 9-10 червня 2017 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 103-105.

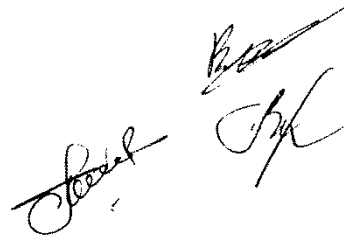
Воронін В.І. Слідова картина умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв // Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, Україна, 15-16 вересня 2017 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. С. 94-97.

Воронін В.І. Виявлення і розслідування умисних вбивств оперативними та слідчими підрозділами Національної поліції: метод. рек. / [Никифорчук Д. Й., Савченко А. В., Воронін В.І. та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 116 с.

Зазначені праці підтвердили високий теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами використання під час підготовки та проведення усіх видів занять.

Голова комісії:

Члени комісії:

А.А. Вознюк

В.В. Рожнова

О.Є. Омельченко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

С.Д. Гусарєв

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз
Донецькому юридичному інституті МВС України зі спеціальності 12.00.09 –
кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-
розшукова діяльність Вороніна Володимира Івановича на тему:
«Розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням
вибухових пристроїв» в освітній процес
Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Вознюка Андрія Андрійовича (голова комісії), завідувача кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних наук, доцента Рожнової Вікторії Василівни, професора кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних наук, доцента Омельченка Олександра Євгенійовича, склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз Донецькому юридичному інституті МВС України зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність Вороніна Володимира Івановича на тему: «Розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв» впроваджені у освітній процес Національної академії внутрішніх справ.

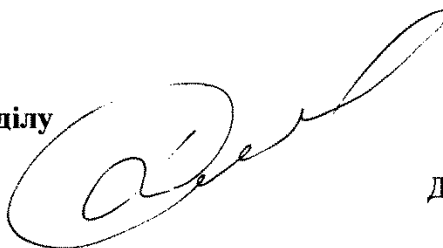
Матеріали дисертаційного дослідження Вороніна Володимира Івановича застосовуються у навчальному процесі для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, а також під час проведення різних видів занять з дисциплін «Кримінальний процес», «Організація роботи слідчо-оперативної групи».

Результати дисертаційного дослідження Вороніна Володимира Івановича на тему: «Розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв» відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр, магістр та ад'юнктів, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

Воронін В.І. Типові слідчі ситуації розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, та відповідні їм алгоритми дій слідчого. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Випуск 43. Т. 4. С. 184-189.

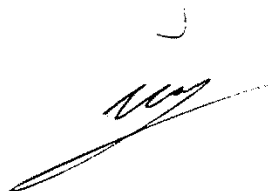
Висвітлені у роботі положення можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук**

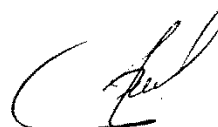
Д.М. Мірковець

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук**

А.В. Шевчишен

**Старший слідчий
в особливо важливих справах
ГСУ НП України**

І.В. Борець

Додаток Д

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Воронін В. І. Типові слідчі ситуації розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв, та відповідні їм алгоритми дій слідчого. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 43. Т. 4. С. 184–189.

2. Воронін В. І. Особливості початку досудового розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Т. 3. С. 111–115.

3. Воронін В. І. Перспективи формування методики розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2. Т. 3. С. 112–117.

4. Воронін В. І. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 5. С. 156–160.

Наукові статті у виданнях іноземних держав:

1. Воронин В. И. Криминалистическая характеристика умышленных убийств, совершенных по заказу с использованием взрывных устройств. *Право и политика*. 2017. № 3. С. 113–117.

2. Воронин В. И. Теоретические предпосылки формирования криминалистической характеристики умышленных убийств, совершенных по заказу с использованием взрывных устройств. *Право и закон*. 2018. № 2. С. 120–124.

Тези доповідей та інші публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати дисертації

1. Воронін В. І. Використання спеціальних знань під час розслідування умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. *Юридична наука: виклики і сьогодення*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9–10 черв. 2017 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 103–105.

2. Воронін В. І. Слідова картина умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. *Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15–16 верес. 2017 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. С. 94–97.

3. Воронін В. І. Щодо організації взаємодії при розслідуванні умисних вбивств, учинених на замовлення з використанням вибухових пристроїв. *Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1–2 черв. 2018 р.). Х.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2018. С. 62–64.

4. Никифорчук Д. Й., Савченко А. В., Воронін В. І. та ін. Виявлення і розслідування умисних вбивств оперативними та слідчими підрозділами Національної поліції: метод. рек. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 116 с.